

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΚΑ΄.

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1961

ΑΡΙΘ. 218

ΣΤΗ ΓΡΑΜΜΗ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

«Ἡ ἐπανάστασις ἢ κοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ, ποὺ θὰ ἔσωζε τὸν κόσμον, ἔλεγε ὁ Clémenceau, θὰ γινόταν, ὅταν οἱ χριστιανοὶ ἀπεφάσιζαν ἀληθινὰ νὰ ζήσουν τὸν Χριστιανισμό τους». Ἡ διάθεσις τοῦ ἦταν προφανῶς σαρκαστικὴ, ὅμως ὁ λόγος του εἶναι γεμάτος ἀλήθεια. Ὅλοι τὸ νοιώθουμε αὐτό.

Ἄραγε ὅμως φθάνει ἡ ἀπόφασις, γιὰ νὰ ζήσουμε τὸν Χριστιανισμό; Οἱ περιοχὲς τῆς πνευματικῆς ζωῆς εἶναι πολύπτυχες, δύσβατες καὶ χρειάζεται καθοδήγησις καὶ κόπος, εἰδικώτερα στὰ χρόνια μας, ποὺ μιὰ ἰδιότυπη σύγχυσις καὶ νευρικότης, σὰν ἡμίχλη πυκνὴ, πλακώνει τὸ νοῦ καὶ τὴς καρδιῆς. Ποιοὺς λοιπὸν θὰ πάρουμε γιὰ ὁδηγούς σ' αὐτὴ μας τὴν προσπάθεια;

Ἡ 30ῆ Ἰανουαρίου μᾶς προσφέρει κάτι πολὺ σπουδαῖο γιὰ τὴ λύσι τοῦ προβλήματος αὐτοῦ. Μᾶς φέρνει σὲ ἐπαφὴ μὲ τρεῖς ἀπὸ τοὺς πῦλ ἰδανικοὺς ὁδηγούς τῆς πνευματικῆς πορείας τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἀνέυρεσι τοῦ Θεοῦ, τοῦ συνανθρώπου του καὶ τοῦ ἑαυτοῦ του. Μὲ τοὺς τρεῖς μεγίστους φωστῆρας τῆς τρισηλίου θεότητος, τοὺς τὴν οἰκουμένην ἀκτίσι δογμάτων θείων πυρσεύσαντας, τοὺς ὁποίους ἔξ ἀρχῆς ἢ Ὁρθόδοξος Ἀνατολὴ ἐθεώρησε ὡς «θεοφθόγγους κήρυκας, τὴν κορυφὴν τῶν Διδασκάλων».

Ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖον ἡ Ἐκκλησία προβάλλει τοὺς τρεῖς αὐτοὺς Ἱεράρχας ὡς «οἰκουμενικοὺς διδασκάλους» (πρβλ. «ἀπόλυσιν» κάθε ἱεροτελεστίας) εἶναι ἀκριβῶς τὸ ὅτι κατώρθωσαν νὰ ἐνσαρκώσουν κάτι τὸ πολὺ σπουδαιότερο ἀπὸ τὸν τύπο τοῦ ἀπλοῦ σοφοῦ, τοῦ ἀπλοῦ ὀσίου ἢ ἀσκητοῦ,

τοῦ ἀπλοῦ κοινωνικοῦ ἐργάτου. Κατώρθωσαν νὰ πραγματοποιήσουν καὶ νὰ μᾶς ἀφήσουν ὡς ὑπόδειγμα τὸν τύπο τοῦ «ὀλοκληρωμένου χριστιανοῦ», τοῦ «καινοῦ ἀνθρώπου», ὁ ὁποῖος ζῆ πλήρως «ἐν Χριστῶ» καὶ ἀξιοποιεῖ πλήρως «τὴν δωρεάν τοῦ Ἁγ. Πνεύματος»⁽¹⁾.

Ἡ οὐσιαστικώτερη προσέγγισις στὸ πνεῦμα, τὴν καρδιά, τὴ βούλησί τους μπορεῖ νὰ ἀποδειχθῇ πράγματι σωτήριος γιὰ μᾶς, ποὺ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀποσπασμα-

(1) Ἴδὲ καὶ Lev. Gillet εἰς τὸ «Orthodox spirituality», β' ἔκδοσις, London 1957 σ. VII.

Σύμφωνα μὲ τὴν παράδοσι τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, σημειώνει ὁ συγγραφεὺς, οἱ αὐθεντικοὶ ἐκπρόσωποί της εἶναι οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι, τοὺς ὁποίους τὰ λειτουργικά μας κείμενα ὀνομάζουν «ἀγίους πατέρας καὶ οἰκουμενικοὺς διδασκάλους»: ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε δικὴ του θεολογία, ἀλλὰ ἀπλῶς τὴ θεολογία καθενὸς ποὺ ἀνήκει στὴν Ἐκκλησία ἢ, μὲ ἄλλες λέξεις, τὴ θεολογία τῆς ἴδιας τῆς Ἐκκλησίας: ὁ Μ. Βασίλειος, τοῦ ὁποῖου οἱ μοναχικοὶ κανόνες ὠδήγησαν ἀσφαλῶς τὴν πνευματικὴ ζωὴ ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων· καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, ποὺ ὀρθὰ ὀνομάσθηκε «θεολόγος», γιὰ τὸν ὁποῖον ὁ Ρουφίνος γράφει: «manifestum indicium est non esse rectae fidei hominem, qui in fide Gregorio non concordat». Εἶναι σαφὴς ἔνδειξις ὅτι δὲν εἶναι ὀρθῆς πίστeweς ἄνθρωπος, ὁποῖος δὲν συμφωνεῖ στὴν πίστι μὲ τὸν Γρηγόριο. Ε. Π. Migne, τόμος 36, σ. 735-767. Ἀπὸ τέτοιους Πατέρας καὶ Διδασκάλους ἐν Χριστῶ θὰ μάθουμε αὐθenticὰ τὸν ὀρθόδοξο δρόμο πρὸς τὴν ἀγιότητα καὶ ὄχι ἀπὸ συγχρόνους φιλοσόφους ἢ λογοτέχνας, ἔστω καὶ ἂν ἔχουν τὴ θρησκευτικὴ ἰδιοφυία τοῦ Κοιμιάκωφ, τοῦ Ντιστογιέφσκου, τοῦ Μπερντιάγεφ, ἢ ἀπὸ τοὺς «γέροντας» τοῦ Ἄθω ἢ τῆς Ὀπτινά (ρωσικὸ μοναχικὸ κέντρο), τῶν ὁποίων οἱ ἀπόψεις παραμένουν προσωπικὲς γνώμες.

τικά ζοῦμε τὸν Χριστιανισμό μας, ὑπογραμμίζοντας μονομερῶς πότε τὸ ἓνα καὶ πότε τὸ ἄλλο.

Μόνον ὅταν μάθουμε

νὰ σκεπτόμεθα,
νὰ αἰσθανώμεθα,
νὰ θέλουμε,

ὅπως οἱ Τρεῖς αὐτοὶ μεγάλοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας⁽²⁾, θὰ ζήσουμε τὸν Χριστιανισμό στὴν πληρότητά του.

★

Α'.

Νὰ μάθουμε νὰ σκεπτόμεθα ὅπως οἱ Πατέρες.

1. Τί σημαίνει πρακτικότερα αὐτό; Μήπως νὰ προσθέσουμε στὴ σειρά τῶν συλλογισμῶν μας, σὰν μιὰ σφήνα, μιὰ πατερικὴ παραπομπή, ξεκαρφώνοντάς της συνήθως ἀπὸ κάπου, πού τὴν βρήκαμε τυχαῖα; Μήπως σημαίνει μιὰ ἐπίκλησι συμβατική, ἐκ τῶν ἔξω, πρὸς ἐνίσχυσιν ἐκ τῶν ὑστέρων, ὠρισμένων θέσεών μας, στὶς ὁποῖες καταλήξαμε ἐπὶ τῇ βάσει προσωπικῶν τάσεων καὶ προκαταλήψεων; Προφανῶς ὄχι! Τὸ πρόβλημα εἶναι πῶς θὰ ἀποκτήσουμε τὸ φρόνημα τὸν νοῦν, τὸν τρόπο τοῦ σκέπτεσθαι τῶν Πατέρων. Ὁραιοτάτα δ π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ διευκρινίζει τὸ πρᾶγμα. Κρίνοντας τὴν ἐποχὴ τῆς Θεολογίας, πού εἶχε χάσει τὴν πατερικὴ πνοὴ σκέψεως καὶ εἶχε μεταβάλει τὰ ἔργα τῶν Πατέρων σὲ ἀδρανῆ ντοκουμέντα, καταλήγει: «Εἶναι πολὺ μικρὸ νὰ γνωρίζης τὰ πατερικὰ κείμενα ἢ νὰ ξέρης νὰ ἀνασύρῃς ἀπ' αὐ-

τὰ παραπομπές καὶ ἐπιχειρήματα. Πρέπει νὰ κατέχῃς τὴ θεολογία τῶν Πατέρων ἐκ τῶν ἔσω. Ἡ διαίσθησις (intuition) θὰ ἦταν σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι πῶς σημαντικὴ ἀπὸ τὴν πολυμάθεια, γιατί αὐτὴ μονάχα ξαναζωτανεύει τὰ κείμενα καὶ δίνει ἀπ' αὐτὰ μιὰ μαρτυρία. Μόνο «ἐκ τῶν ἔσω» μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀντιληφθῇ καὶ νὰ διακρίνῃ τί εἶναι καθολικὴ μαρτυρία καὶ τί ἀπλῶς θεολογικὴ γνώμη, ὑπόθεσις, ἐρμηνεία, θεωρία»⁽³⁾.

Δὲν ἀρκεῖ νὰ γνωρίζουμε ἀπλῶς τὴ λύσι πού ἔδωσαν στὸ Α ἢ Β πρόβλημα τῆς ἐποχῆς τους, ὅπως δὲν φθάνει προφανῶς στὸ σπουδαστὴ τῶν μαθηματικῶν νὰ ξέρῃ μηχανικὰ τὴ λύσι ὠρισμένων ἀσκήσεων. Καθῶς ἐκεῖνος, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴ γνώσι τῶν συγκεκριμένων προβλημάτων καὶ λύσεων, προσπαθεῖ τελικῶς νὰ ἐξοικειωθῇ μὲ τὸν τρόπο τοῦ «μαθηματικῶς σκέπτεσθαι», ὥστε νὰ εἶναι σὲ θέσι νὰ λύσῃ καὶ τὰ παρουσιαζόμενα νέα προβλήματα, ἔτσι καὶ στὴ συγκεκριμένη περιπτώσι ὀφείλομε νὰ μελετοῦμε τὰ ἔργα τῶν Πατέρων μὲ σκοπὸ νὰ ἀφομοιώσουμε τὸν τρόπο σκέψεως, τὶς ἀρχές, τὶς πνευματικὲς προϋποθέσεις ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ἔδωσαν τὴν Α ἢ Β ἀπάντησι, γιὰ νὰ μπορούμε ἐν συνεχείᾳ ὀρθὰ νὰ λύσουμε τὰ ἐκάστοτε παρουσιαζόμενα σύγχρονα προβλήματα. Ἡ ζωὴ συνεχῶς μεταβάλλεται, παρουσιάζει καὶ νέες συνθήκες, οἱ συντελεστοὶ τῶν προβλημάτων σὲ πολλὰ

(3) Georges Florovsky: «La Theologie Russe» (ρωσ.). Ἰδὲ γαλλικὴ μετάφρασι ἐπιλόγου ἐν περ. Dieu Vivant N° 13, σελ. 47, Paris (éd. du Seuil) 1949. Πρὸς ἰδίῳ: Patristics and Modern theology, ἐν Procès-Verbaux du Premier Congrès de Théologie Orthodoxe à Athènes-Ἀθήναι 1939 σελ. 238-242, ὅπου σημειώνει: «Τὰ πατερικὰ κείμενα φυλάγονται καὶ ἀναδημοσιεύονται. Ὁ πατερικὸς ὅμος τρόπος σκέψεως συχνὰ χάνεται ὀλοκληρωτικὰ ἢ ξεχνιέται». Ἰδὲ καὶ «Νοσταλγία τῆς Ὁρθοδοξίας», Ἀθήναι 1958, σελ. 21-27, R. Payne: «The holy fire», (Harper and Brothers) N. York 1957, D. Gorce: Petite introduction à l' étude des Pères, Paris (Bruges, Beyaert), 1946, καὶ Newman et les Pères-Paris 1947, Β. Ἐράστου: Πῶς βλέπει ὁ Newman τοὺς Πατέρας καὶ Ἐνότης καὶ σύνθεσις στὴν Πατερικὴ σκέψι, «Ἀκτίνες», 1957, σ. 20 καὶ 67.

(2) Γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τους, ὡς γνωστόν, ἔχουν γραφῆ ἀναρίθμητες μελέτες καὶ συγγράμματα, ὅπου μπορεῖ κανεὶς νὰ βρῇ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία. Ὡς πλεόν προστιτὰ σημειώνουμε μερικά: Δημ. Μπαλάνου: «Πατρολογία» Ἀθήναι 1930. «Οἱ πατέρες καὶ συγγραφεῖς τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας», Ἀθήναι 1949. Ἀγαθαγγέλου, Μητροπολίτου Κυθωνιῶν: «Γρηγόριος Ναζιανζηνός», Θεσσαλονίκη 1947. Ἀρχιμ. Ἰωάννου Ἀλεξίου: «Ἀστέρες πολύφωτοι», Ἀθήναι 1961. Βαρνάβα Τζωρτζάτου: «Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος», Ἀθήναι 1952. «Ἀκτίνες», Ἰανουάριος 1955, (τεῦχος ἀφιερωμένο στοὺς Τρεῖς Ἱεράρχας).

θέματα ἀλλάζον. Γιά τὴν ἀντιμετώπισί τους χρειάζεται μέθοδος σκέψης σωστή, ψυχικὴ στάσις φωτισμένη κατὰ τὸ πατερικὸ πρότυπο καὶ ὄχι εὐρητήρια μὲ πατερικὰ ρητά. Ἀκόμη περισσότερο μᾶς χρειάζεται νὰ ἀποκτήσουμε τὴν *vision* (ὄρασι) τῶν Πατέρων, ὥστε νὰ βλέπουμε τὰ πράγματα μὲ τὶς σωστὲς διαστάσεις καὶ τὸ νόημά τους, ὅπως τὰ ἔβλεπαν ἐκεῖνοι. Νὰ βλέπουμε τὸν κόσμο καὶ τὸν ἄνθρωπο, ὅπως τὸν εἶδαν ἐκεῖνοι, δηλαδὴ ὅπως τὸν βλέπει ἡ Ἐκκλησία.

Ἀναστήλωσις τοῦ πατερικοῦ τρόπου σκέψης δὲν σημαίνει δουλικὴ ἀπομίμησις, ἀποστήθισις ἢ ἐπανάληψις. Σημαίνει δημιουργία, θαρρετὴ ἀντιμετώπισις τῶν ἐκάστοτε νέων προβλημάτων τῆς ζωῆς ἐπὶ τῇ βάσει μᾶς χριστοκεντρικῆς θεωρήσεως τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου, μὲ «νοῦν Χριστοῦ» (Α' Κορ. β' 16). Σημαίνει σοβαρότητα ἐρεῦνης, βαθύτητα καὶ διεισδυτικότητα. Οἱ Πατέρες ἀποφεύγουν τὶς προχειρολογίαις καὶ τὶς ἀφελεῖς ἀπλουστεύσεις. Ὁταν μιλοῦν ἢ γράφουν γιὰ ἓνα θέμα, αἰσθάνονται ὅτι τοὺς ἔχει ἀπασχολήσει σοβαρά. Ἔχουν πονέσει, ἔχουν ζήσει μέσα του. Ἡ μακρὰ περισυλλογή, μέσα στὴν ὁποία τοὺς βλέπουμε νὰ βυθίζονται στὰ πιὸ ὀρμητικὰ χρόνια τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἡ συχνὴ ἐπάνωδός τους σὲ μιὰ τέτοια ζωὴ σωτῆς καὶ θεωρίας, εἶναι ἐνδεικτικὴ τῆς τάσεως αὐτῆς τοῦ πνεύματός τους, πού ἀναζητεῖ τὸν βαθύ, γνήσιο πνευματικὸ στοχασμό, τὸ «βλέπειν» καὶ «κρίνειν ἐν τῷ Θεῷ»⁽⁴⁾.

★

(4) «Ἄλλ' ἐμάκρυνα, γράφει ὁ Μ. Βασίλειος στὴν Ἐπιστολὴ του πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Καισαρείας, φυγαδεύων καὶ ἠλίθισθον χρόνον ἱκανὸν ἀφ' ὑμῶν, ἔπειτα δὲ καὶ πόθος τις ὑπεισῆμι μου τῶν θείων δογμάτων καὶ τῆς περὶ ἐκεῖνα φιλοσοφίας... Ἄλλ' ἐπειδὴ, σὺν Θεῷ, τοῦ σκοποῦ κατὰ δύναμιν τετυχήκαμεν, εὐρόντες σκευὸς ἐκλογῆς καὶ φρέαρ βαθύ, λέγω δὲ τὸ τοῦ Χριστοῦ στόμα Γρηγόριον, ὀλίγον ἡμῖν, παρακαλῶ, ὀλίγον συγχωρήσατε χρόνον, αἰτούμεθα... Ἐν γὰρ τῷ λέγειν τι περὶ τῶν θείων δογμάτων καὶ ἀκούειν πυκνότερον ἔξιν δυσσπόδλητον θεωρημάτων λαμβάνομεν» (Ἐπιστ. Η' «Τοῖς Καισαρεῦσιν, ἀπολογία περὶ τῆς ἀποχωρήσεως καὶ περὶ πίστεως»). Migne E. Π. τ. 32, σ. 245, 248.

2. Ἀπὸ τὰ μαθητικά μας χρόνια ἀκούμε νὰ γίνεται λόγος πολὺς γιὰ τὴ θαυμαστὴ σύζευξι πού ἐπραγματοποίησαν οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι, τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος καὶ τοῦ ἀρχαίου κλασικοῦ πολιτισμοῦ⁽⁵⁾. Ἦταν αὐτὸ ἓνα ὀξύτατο πρόβλημα γιὰ τὴν ἐποχὴ τους. Καὶ γιὰ τὴ λύσι του χρειάσθηκε τόλμη καὶ ἀνεξαρτησία ἀπὸ κάθε προκατάληψι, καθαρὸς πνεύματος καὶ καρδιάς. Ἦ τελικὴ σύνθεσις πού προσέφεραν, ἰδίως ὁ Μ. Βασίλειος καὶ ὁ Γρηγόριος, δὲν εἶναι μιὰ ἀπλὴ συμφιλίωσις, ἓνας τυπικὸς συμβιβασμός. Εἶναι ἡ ἔκφρασις τοῦ «Ἐὐαγγελίου» μὲ τὴ φιλοσοφικὴ καὶ πολιτιστικὴ γλῶσσα τῆς ἐποχῆς τους. Ἀκόμη περισσότερο: εἶναι ἡ σωτηρία καὶ τὸ βάπτισμα τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ. Ὅτι καλὸ, ὅτι ὠραῖο, ὅτι ὑψηλὸ εἶχε ἐπιτελέσει ὁ ἄνθρωπος πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ οἱ Πατέρες τὸ παίρνουν, τὸ καθαρίζουν, τὸ θεραπεύουν, τὸ θέτουν στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Λόγου τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο τὸ σώζουν, τὸ μεταμορφώνουν, τὸ ἐντάσσουν μέσα στὴν ἀποκαλυφθεῖσα Ἀλήθεια. Ἡ γλῶσσα τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων καὶ ποιητῶν γίνεται μέσον λατρείας, μέσον διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἄνθρωπος ἐκφράζει, διατυπώνει καὶ ἀπευθύνει τὴν ἀγάπη του πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τοὺς ἀδελφούς. Κάτι περισσότερο: Ἡ ἑλληνικὴ σοφία μὲ τὴ σύζευξί της μὲ τὸν Χριστιανισμὸ δόλοκληρώνεται. Παύει νὰ εἶναι ἀποσπασματικὴ, νὰ ἔχη μόνον ψήγματα ἀληθείας. Γίνεται μέρος τῆς ὅλης ἀληθείας, πού μᾶς ἀπεκάλυψε ὁ «ἐν ἡμῖν σκηνώσας Λόγος τοῦ Θεοῦ».

Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι ταξιδεύουν, σπουδάζουν σὲ περιβάλλοντα μὴ χριστιανικά, σὰν μέλισσες διαλέγουν. Τιμοῦν βαθύτατα τὴ φιλοσοφία καὶ τὶς τέχνες. «Παίδευσιν, σημειώνει ὁ Γρηγόριος, τῶν παρ' ἡμῖν ἀγαθῶν εἶναι τὸ πρῶτον» οὐ ταύτην μόνην τὴν εὐγενεστέραν καὶ ἡμετέραν... ἀλλὰ καὶ τὴν ἕξωθεν, ἣν οἱ πολλοί... διαπύουσιν, ὡς ἐπίβουλον καὶ σφαλερὰν καὶ Θεοῦ πόρρω βάλ-

(5) Πρακτικὰ τοῦ Α' Συνεδρίου Ἑλληνοχριστιανικοῦ Πολιτισμοῦ. Ἀθήναι 1956. Β. Τατάκη: «Θέματα χριστιανικῆς καὶ βυζαντινῆς φιλοσοφίας», Ἀθήναι 1952.

λουσαν»⁽⁶⁾. Γι' αὐτὸ καὶ καλλιεργοῦν δοσὶ τὸ δυνατόν περισσότερο τὸ λόγο. Γιατί τὸν θεωροῦν ὡς τὸ μεγαλύτερο δῶρο τοῦ Θεοῦ, ποὺ κάνει τὸν ἄνθρωπο νὰ διαφέρει καὶ νὰ διακρίνεται ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα καὶ συγχρόνως τὸν ἀναδεικνύει ἱερέα τῆς ὑλικῆς δημιουργίας. Μὲ αὐτὸν ἡ κτίσις προσφέρει τὴ λατρεία καὶ τὴν προσκύνησί της στοῦ Θεοῦ.

Ἄλλ' ὅμως δὲν τὸν θεοποιοῦν οἱ Πατέρες τὸ λόγο. Μὲ τὴν Πίστι κάνουν καθαρῶτερο καὶ διεισδυτικώτερο τὸ φῶς του. Οἱ μαθηματικοί, χωρὶς νὰ ἀποκηρύσσουν τὴν πρακτικὴ ἀριθμητικὴ, προωθοῦν μὲ τὸν ἀλγεβρικό λογισμό τὴ μαθηματικὴ σκέψι καὶ τὴν κάνουν ἱκανὴ νὰ ἀντιμετωπίζη καὶ νὰ εἰσδύη εὐκολώτερα καὶ βαθύτερα στὴν οὐσία τῶν προβλημάτων, ἐξερευνώντας καὶ σφαίρες ἐντελῶς ἀπρόσιτες ἀπὸ τὴ συνηθισμένη πρακτικὴ ἀριθμητικὴ. Ἀντίστοιχα καὶ οἱ Πατέρες, χωρὶς νὰ περιφρονοῦν τὸν ἀνθρώπινο λογισμό, χωρὶς πολὺ περισσότερο νὰ τὸν ἐχθρεύονται ἢ νὰ τὸν φοβοῦνται, τὸν ἀναπτύσσουν χρησιμοποιώντας ὅλες τίς δυνατότητές του, καὶ τελικῶς τὸν ξεπερνοῦν βλέποντας καὶ λύοντας τὰ δυσεπίλυτα προβλήματα τῆς ζωῆς μὲ μιὰ καινούργια βάσι, ποὺ τοὺς δίδει ἡ Πίστι: τὸ ἀπολυτρωτικὸ ἔργο τοῦ Κυρίου, μὲ τὸ ὁποῖον ἐλευ-

θερώνεται ὁ ἄνθρωπος καὶ «θεοῦται». Σκέπτονται μὲ τὴ διαλεκτικὴ τοῦ Σταυροῦ, μέσα στὸ φῶς τῆς Ἀναστάσεως.

3. Ἡ σκέψις τους εἶναι ὀπλισμένη, πυρωμένη ἀπὸ «τὸ μέγα τῆς εὐσεβείας μυστήριον» (Α' Τιμοθ. γ' 16): τὴν ἔλευσι καὶ συνεχῆ παρουσία τοῦ Τιοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ ἀνάμεσά μας γιὰ τὴν ἀπολύτρωσι καὶ θέωσι τοῦ ἀνθρώπου. Χάρις σ' αὐτὸν τὸν βαθὺν χριστοκεντρισμό, ποὺ ἀποτελεῖ τὴν «οὐσίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ», ἡ διαλεκτικὴ τους ἀποκτὰ μιὰ ἀποκαλυπτικὴ ὀξυδέρκεια, μιὰ εὐρωστία μοναδική⁽⁷⁾. «Ὅ, τι μᾶς προσφέρουν δὲν εἶναι ἀπλῶς προἰὸν πολυμαθείας καὶ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ. Τὴν πεῖρα τὴν ἀνθρώπινη τὴν ἐπεξεργάζονται μέσα στὴν πυρὰ τῆς προσευχῆς, τῆς πνευμα-

(7) Τὸ κάθε θέμα, ἀκόμη καὶ τὸ πρακτικώτερο, τὸ θεμελιώνουν καὶ τὸ ἀναπτύσσουν χριστοκεντρικά. «Τί λέγεις; γράφει ὁ Χρυσόστομος, ἄνθρωπος ὢν καὶ τῆς αὐτῆς κοινωνῶν φύσεως, μάλλον δέ, εἰ δεῖ φύσεως κοινωνίαν εἰπεῖν, κεφαλὴν μίαν ἔχων τὸν Χριστόν, τολμᾶς εἰπεῖν ὅτι οὐδὲν σοι κοινόν ἐστι πρὸς τὰ μέλη τὰ σά. Πῶς οὖν τὸν Χριστόν ὁμολογεῖς οὐ κεφαλὴν εἶναι τῆς Ἐκκλησίας; Καὶ γὰρ ἡ κεφαλὴ πάντα τὰ μέλη συνάπτειν πέφυκε, καὶ πρὸς ἑαυτὰ μετὰ ἀκριθείας ἐπιστρέφειν τε καὶ συνδεῖν. Εἰ δὲ μὴδὲν κοινόν ἔχεις πρὸς τὸ μέλος σου, οὐδὲ πρὸς τὸν ἀδελφόν σου ἔχεις τί κοινόν, οὐδὲ κεφαλὴν ἔχεις τὸν Χριστόν». (Κατὰ Ἰουδαίων Α', Μίγνε Ε. Π. 48, 848).

Καὶ ὁ Γρηγόριος προσθέτει: «Πάντες γὰρ ἐν ἑσμὲν ἐν Κυρίῳ, εἴτε πλοῦσιος εἴτε πένης, εἴτε δοῦλος, εἴτε ἐλεύθερος, εἴτε ὑγιαίνων εἴτε πονηρῶς ἔχων τὸ σῶματος· καὶ μίαν κεφαλὴν πάντων, ἐξ οὗ τὰ πάντα Χριστός· καὶ ὅπως ἐστὶν ἀλλήλοις τὰ μέλη, τοῦτο ἕκαστος ἐκάστω καὶ πᾶσιν ἅπαντες. Οὐκὼν περιοπτέον οὐδὲ ἀμελητέον τὰν προεμπεσόντων εἰς τὴν κοινὴν ἀσθένειαν» (Περὶ φιλοπτωχίας § 8, Μίγνε Ε. Π. τόμος 35, σ. 868). Διότι αὐτοὶ εἶναι: «Οἱ κατὰ Θεὸν ἡμῶν ἀδελφοί, κἄν μὴ βούλησθε, οἱ τὴν αὐτὴν ἡμῶν λαχόντες φύσιν... οἱ τὸ κατ' εἰκόνα καὶ λαχόντες ὁμοίως ἡμῖν καὶ φυλάσσοντες ἴσως ὑπὲρ ἡμᾶς, εἰ καὶ τὰ σῶματά διεφθάρσαν· οἱ τὸν αὐτὸν ἐνδεδυμένοι Χριστὸν κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον καὶ τὸν αὐτὸν ἡμῖν πιστευθέντες ἀρραδῶνα τοῦ Πνεύματος· οἱ τῶν αὐτῶν ἡμῖν μετασχόντες νόμον, λογίον, διαθηκῶν, συνάξεων, μυστηρίων, ἐλπίδων· ὑπὲρ ὃν Χριστὸς ὁμοίως ἀπέθανε». (Περὶ φιλανθρωπίας § 18, Μίγνε Ε. Π. τόμος 35, σ. 876).

(6) Εἰς Μ. Βασίλειον: Μίγνε Ε. Π. τ. 36, σ. 508-509, ὅπου σημειώνει γιὰ τὸ φίλο του: «Ποῖον μὲν εἶδος οὐκ ἐπήλθε παιδεύσεως; μάλλον δέ, ποῖον οὐ μεθ' ὑπερβολῆς ὡς μόνον; Οὕτω μὲν ἅπαντα διελθόν, ὡς οὐδεὶς ἐν, οὕτω δὲ εἰς ἄκρον ἕκαστον, ὡς τῶν ἄλλων οὐδέν. Σπουδῆ γὰρ εὐφύια συνέδραμε». (Εἰς τὸν Μέγαν Βασίλειον § ΚΓ', Μίγνε Ε. Π. τόμος 36 σ. 525). Καὶ ὁ Μ. Βασίλειος προτρέπει: «Καὶ ποιηταῖς καὶ λογοποιοῖς καὶ ρήτορι καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμιλητέον, ὅθεν ἂν μέλλῃ πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιμέλειαν ὠφελεία τις ἔσεσθαι». Τὸ θεωρεῖ δὲ αὐτὸ ὡς προπαίδειαν γιὰ τὴ βαθύτερη ἀφομοίωσι τοῦ χριστιανικοῦ μηνύματος. «Τοῖς ἔξωθεν δὲ τοῖσις προτελεσθέντες πληκαῦτα τῶν ἱερῶν καὶ ἀπορρήτων ἐπακουσόμεθα παιδευμάτων». (Πρὸς τοὺς νέους, ὅπως ἂν ἐξ Ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων», Μίγνε Ε. Π. τόμος 31, σ. 567). Τὸν φιλοσοφικὸ ὀπλισμὸ τὸν θεωρεῖ σπουδαιότατο ὄπλο τοῦ θεολόγου. «Ἡ γὰρ τῆς διαλεκτικῆς δύναμις τεῖχος ἐστὶ τοῖς δόγμασι οὐκ ἔωσα αὐτὰ εὐάρπαστα εἶναι καὶ εὐάλωτα τοῖς βουλομένοις». (Ἐρμηνεία εἰς τὸν προφήτην Ἠσαΐαν, κεφ. 6' Μίγνε Ε. Π. 30, 269).

τικῆς συγκεντρώσεως, τῆς βαθεῖας ἐσωτερικῆς ἐμπειρίας. Τὸ «μυστήριο τοῦ Χριστοῦ» εἶναι ὁ προβολεὺς, πὸν τοὺς βοηθεῖ νὰ βλέπουν ἐκεῖ πὸν γιὰ μᾶς κυριαρχεῖ σκοτάδι πηχτό.

Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ δογματικὴ δομὴ τῆς πατερικῆς σκέψεως καὶ γνωστοὶ οἱ ἀγῶνες τοὺς γιὰ τὸ ὀρθὸ δόγμα. Μερικοὶ ἀπὸ μᾶς, πὸν βλέπουμε τὰ πράγματα δῆθεν «πρακτικά», δὲν πολυκαταλαβαίνουμε καὶ πολὺ περισσότερο δὲν συγκινούμεθα ἀπὸ αὐτὴ τὴ δογματικὴ τους θέρη. Γιὰ τοὺς Πατέρας ὁμοῦς τὸ δόγμα δὲν εἶναι ὅ,τι γιὰ τὸν ἀχρωμάτιστο εὐσεβισμό μερικῶν. Τὸ δόγμα εἶναι αὐτὸ πὸν ὑποδηλώνει καὶ ὑποδεικνύει τὸ μυστήριο τοῦ Θεοῦ, πὸν εἶναι συγχρόνως καὶ μυστήριο τοῦ ἀνθρώπου. Μιὰ δογματικὴ λοιπὸν ἀλλοίωσις ἐμποδίζει τὸν πιστὸ νὰ δῆ τὸ «μυστήριο» αὐτό, τὸν δυσκολεύει νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὸν προσορισμὸν του. Νὰ γιὰτὶ ἐπιμένουν οἱ Πατέρες στὴν ὀρθοδοξία, στὸ ὀρθὸ δόγμα.

Γι' αὐτοὺς τὰ δόγματα δὲν εἶναι ἀρηρημένες μεταφυσικὲς προτάσεις ἢ ἀπρόσωπες ἀλήθειες, πὸν ὑπάρχουν σ' ἓνα πλατωνικὸ οὐρανὸ ἐκτὸς τόπου καὶ χρόνου. Εἶναι σύμβολα ζωῆς, φωτωμένα ζωὴ καὶ ὄχι ὑλικὸ γιὰ ἀκαδημαϊκὲς συζητήσεις. Εἶναι οἱ δείκτες, τὰ κατευθυντήρια βέλη πὸν μᾶς ὀδηγοῦν πρὸς τὴν ἐνυπόστατη καὶ ζῶσα προσωπικὴ ἀλήθεια, τὸν Χριστό, ὁ ὁποῖος ἀληθινὰ καὶ οὐσιαστικὰ εἶναι παρὼν μέσα στὸν κόσμον, μέσα στὴν ἱστορία, «χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτός».

Γι' αὐτὸ ἐνῶ ἐπιμένουν πολὺ καὶ ἀγωνίζονται, γιὰ νὰ εἶναι ἀκριβεῖς καὶ σωστὰ τοποθετημένοι οἱ δείκτες πὸν ὀδηγοῦν τὴν πορεία μας πρὸς τὸν Θεόν—γιὰτὶ καὶ μικρὲς παρεκκλίσεις ἀπειλοῦν νὰ παραπλανήσουν τὸν ὀδοιπόρο—ὁμοῦς δὲν μένουν σ' αὐτό. Καὶ οἱ ἴδιοι βαδίζουν τὴν πορεία πὸν ὑποδεικνύουν αὐτοὶ οἱ δείκτες, ζοῦν τὰ δόγματα, συναντοῦν τὸν Χριστὸ ὄχι μόνο μετὴ σκέψι, ἀλλὰ «ἐξὸν ὀλη ψυχῆ», «κοινωνοῦν» τῆς μυστικῆς του ζωῆς μέσα στὴν Ἐκκλησία, ἐνάρονται μαζί του. Γι' αὐτὸ καὶ τελικῶς εἶναι πλήρεις μάρτυρες τῆς ἀληθείας. Ἐχοντες τὴν ὀρθὴ πίστι ζοῦν τὴν ὀρθὴ ζωὴ καὶ

ζῶντας τὴν ὀρθὴ ζωὴ, ἀποκαλύπτουν, σὲ ὀλοτῆς τὸ μεγαλεῖο καὶ τὴν ὀμορφιά, τὴν ὀρθὴ πίστι.

Β'

Νὰ αἰσθανόμεθα ὀπως οἱ Πατέρες.

Τὰ ὀσα γράφηκαν προηγουμένως γιὰ τὸ πὼς ἔβλεπαν τὸ δόγμα οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι καθορίζουν οὐσιαστικὰ καὶ τὸ πὼς αἰσθάνονται καὶ ζοῦν. Συνήθως γιὰ τὸν διεσπασμένο «χριστιανὸ» τῆς ἐποχῆς μας ὑπάρχει μιὰ διάστασις μεταξὺ ἰδεῶν, θεωρητικῶν ἀρχῶν πὸν ἔμαθε καὶ «απαδέχεται», καὶ καθημερινῶν τρόπων ζωῆς. Πιστεύει στὰ χριστιανικὰ δόγματα, ἔτσι τοῦλάχιστον λέει, ὁμοῦς δὲν ἐμπιστεύεται τὴ ζωὴ του στὸ φῶς καὶ τὴν καθοδηγησί τους. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι νὰ μένη διχασμένος ἐσωτερικὰ, ἀνίκανος νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν καθημερινὴ μεταβαλλομένη πραγματικότητα, ἀνίκανος νὰ γευθῆ τὴν εὐφροσύνη τῆς πνευματικῆς ζωῆς.

Τὸ ἀντίθετο ἀκριβῶς αὐτῆς τῆς καταστάσεως τὸ βλέπουμε στοὺς Τρεῖς Ἱεράρχαι. Ζοῦν με ἀπόλυτη συνέπεια ὅ,τι πιστεύουν. Καὶ ἡ πίστις τους ἀναπτύσσεται ριζωμένη σὲ μιὰ βαθειὰ, γόνιμη ἐμπειρία ζωῆς. Ὁ πυρήνας, ὁ κεντρικὸς ἄξων τῆς θεολογικῆς τους σκέψεως, καθὼς εἶδαμε, εἶναι ὁ Ἰησοῦς, ὁ ἐνανθρωπήσας Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος προσέλαβε καὶ ἔθέωσε τὴν ἀνθρωπίνη φύσι. Ἀλλὰ αὐτὸ ἀκριβῶς ἀποτελεῖ καὶ τὸν κεντρικὸν ἄξωνα τῆς ὀλης ὑπάρξεώς τους. Ἡ καρδιά τους ἦταν ὑπερπλήρης ἀπὸ τὸν Χριστό. Τὸν εὐρισκαν παντοῦ, ἔνοιωθαν παντοῦ τὴν παρουσία του, τὴν ἐπίδρασι τοῦ ἀπολυρωτικῶν Του ἔργου. Αὐτὸ τοὺς ἔδινε μιὰ θαυμαστὴ ἐλευθερία καὶ ἄνεσι ἀπέναντι παντὸς πράγματος τοῦ κόσμου καὶ τοὺς γέμιζε με στοργὴ καὶ ἀγάπη γιὰ κάθε ἀνθρώπο καὶ κάθε τι ἀνθρώπινο.

Ὅσο πιὸ κοντὰ εἶναι κανεῖς στὸ Θεό, τόσο πιὸ κοντὰ εἶναι καὶ στὸν ἀνθρώπο, στὸν κόσμον. Ὅταν ἀπομακρύνεται ἀπ' Αὐτόν, με τὸν ἓνα ἢ με τὸν ἄλλο τρόπο, χάνει τὴν ἐπαφή του καὶ μετὴ τὴ ζωὴ. «Ὅσν ἀπολέσας τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ὀμοιότητα ἀπώλε-

σε τὴν πρὸς τὴν ζωὴν οἰκειότητα» γράφει χαρακτηριστικώτατα ὁ Μέγας Βασίλειος⁽⁸⁾. Προσεγγίζοντας ὁλοένα καὶ περισσότερο τὸν Θεὸν οἱ Πατέρες ἀποκτοῦσαν καὶ οὐσιαστικώτερα αὐτὴ τὴν «οἰκειότητα» μὲ τὴν ζωὴν, τὴν «φιλανθρωπία»⁽⁹⁾, πὺ εἶναι μετοχὴ εἰς τὴν «φιλανθρωπία» τοῦ Θεοῦ.

Ἦξεραν πολὺ καλὰ ὅτι ὅλα, ἔμψυχα καὶ ἄψυχα, ἀνήκουν στὸν Θεό, ὄχι μόνον γιατί χάρις στὸ ἀπολυτρωτικὸ ἔργο τοῦ Κυρίου «ἀνεκεφαλαιώθησαν τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τὰ ἐπὶ τῆς οὐρανοῦ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν αὐτῷ» (Ἐφεσ. α' 10). «Τίς οὕτω μαρῶς, φωνάζει ὁ Χρυσόστομος, τίς οὕτως ἀναίσθητος καὶ παραπληξῆς, ὡς κατηγορήσαι τῆς κτίσεως; Τί σὺν περὶ ταύτης ἔροῦμεν; Οὐ γὰρ ἔστι πονηρά, ἀλλὰ καὶ καλὴ καὶ δεῖγμα τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας καὶ δυνάμεως καὶ φιλανθρωπίας ἔστι»⁽¹⁰⁾.

(8) Λόγος ἀσκητικός, *Migne E. Π.* τόμος 31, σ. 869.

(9) Τὸ ἀρχικὸ νόημα τῆς λέξεως εἶναι ἡ στάσις τῆς ἀγάπης, τῆς βαθείας στοργῆς πρὸς κάθε ἄνθρωπο καὶ ἀνθρώπινο. Γι' αὐτὸ καὶ τόσο συχνὰ χρησιμοποιοεῖται στὴ λειτουργικὴ γλῶσσα σὰν βασικὸς προσδιορισμὸς τοῦ Θεοῦ: «φιλάνθρωπος Θεός», «διὰ πολλὴν φιλανθρωπίαν», κ.τ.λ.

(10) «Πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας τίνος ἔνεκεν οὐκ ἐκ μέσου γέγονεν ὁ διάβολος», *Migne E. Π.* 49, 241-258. Ἰδὲ καὶ ὁμιλία Α' «πρὸς τοὺς λέγοντας ὅτι δαίμονες τὰ ἀνθρώπινα διοικῶσι», *Migne E. Π.* 49, 242-258.

Ὁ Χρυσόστομος ἐπανειλημμένως ἐπιτίθεται αὐστηρὰ ἐναντίον ἐκείνων πὺ περιφρονοῦν τὸν ὑλικὸ κόσμον: «Ἵμεῖς δὲ τῷ Θεῷ μαχόμενοι διαβάλλομεν αὐτοῦ τὰ κτίσματα οὐ μόνον ἀπέχετε τὸν μισθὸν ὑμῶν, ἀλλὰ καὶ κολασθῆσατε... Τί γὰρ ἂν γένοιτο τοῦ βλέμματός ἱταμώτερον ἐκείνου τοῦ καὶ τοὺς ἔξωθεν πειθόντος ὀφθαλμοὺς ὡς πονηροὺς προσέχειν τοῖς τοῦ Θεοῦ κτίσμασι;» (Περὶ Παρθενίας § 4, *Migne* 48, 536-7). — «Μὴ γὰρ δὴ τὰ πράγματα διαβάλλωμεν, ἀλλ' ἡμᾶς καὶ τὴν ἡμετέραν ραθυμίαν· μὴδὲ λέγωμεν μὴ ἔστωσαν γυναῖκες, ἀλλὰ μὴ ἔστωσαν μοιχεῖαι, μὴδὲ λέγωμεν μὴ ἔστω κάλλος, ἀλλὰ μὴ ἔστω πορνεία, μὴδὲ λέγωμεν μὴ ἔστω κοιλία, ἀλλὰ μὴ ἔστω ἀδηφαγία· οὐ γὰρ ἡ κοιλία τὴν ἀδηφαγίαν ποιεῖ, ἀλλ' ἡ ἡμέτερα ραθυμία... Οὐκ ἔφαγε γοῦν οὐδὲ ἔπιεν ὁ διάβολος, καὶ κατέπεσεν. Ἐφαγε καὶ ἔ-

Εἶχαν πολὺ προσέξει τὰ ἀποκαλυπτικά ἐκείνα λόγια τοῦ Παύλου: «εἴτε κόσμος εἴτε θάνατος εἴτε ἐνεστῶτα εἴτε μέλλοντα, πάντα ὑμῶν ἐστίν, ὑμεῖς δὲ Χριστοῦ, Χριστὸς δὲ Θεοῦ» (Α' Κορινθ. γ' 22-23⁽¹¹⁾). Γι' αὐτὸ καὶ τοὺς βλέπουμε νὰ κινοῦνται ἄνετα μέσα στὸν κόσμον, μέσα γενικὰ στὸν πολιτισμὸ, μὲ τὴν χάρι καὶ «τὴν ἐλευθερία τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ», ὅπως ἓνα ἀρχοντόπουλο ἀναστρέφεται καὶ κινεῖται μέσα στὴν ἰδιοκτησίᾳ τοῦ πατέρα του. Ἡ δυσαρμονία καὶ ἡ ἁμαρτία, πὺ μολύνει πολλὰς ἐκδηλώσεις τῆς κοινωνίας, δὲν τοὺς κάνει νὰ τὰ χάσουν, νὰ τρέπονται εἰς φυγὴν, νὰ αἰσθάνονται περίφοβα. Ἀντίθετα, γίνεται ἀφορμὴ γιὰ νὰ συναισθάνονται βαθύτερα τὸ χρέος τοὺς ἀπέναντι ὄλων αὐτῶν, τὸ χρέος πὺ ἔχουν νὰ συντελέσουν στὸν ἐξαγιασμὸ τῶν πάντων, ὄλων τῶν μορφῶν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς.

Ἐννοεῖται ὅτι ἡ τόσον σαφῆς αὐτὴ κατάφασις στὴν ἀξία τῆς «κτίσεως» δὲν τοὺς κάνει καθόλου νὰ λησμονοῦν τὴν τραγικὴ πραγματικότητα, ὅτι δηλαδὴ πολλοὶ προσκολλῶνται στὰ κτίσματα καὶ τελικῶς τὰ θεοποιοῦν, μὲ τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλον τρόπο. «Ἐτοίησε, συνεχίζει ὁ Χρυσόστομος, οὐρανὸν ὁ Θεός, ἵνα θανατῆσας τὸ ἔργον προσκυνήσης τὸν Δεσπότην· ἀλλ' ἕτεροι τὸν ποιητὴν ἀφέντες αὐτὸν τὸν οὐρανὸν προσεκίνησαν· ταῦτα δὲ ἀπὸ τῆς ἐκείνων ραθυμίας τε καὶ ἀνοίας»⁽¹²⁾. Αὐτὴ ὁμως ἡ κατάστασις ἀντὶ νὰ τοὺς κἀνῃ νὰ βλέπουν

πὺ ὁ Παῦλος καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνῆλθεν... Ἐπιστομιζόμεν τοῖνυν τοὺς τὰ τοιαῦτα δυσχεραίνοντας· βλασφημία γὰρ τὸ τὰ τοιαῦτα λέγειν ἔστι». (1Ε' ὁμιλία εἰς τοὺς Ἀνδριάντας, *Migne E. Π.* 49, 158).

(11) Μὲ ἐνθουσιασμὸ ὁ Μ. Βασίλειος ἀναφωνεῖ: «Τί ἀναπαδώσω τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπεδώκῃ μοι;... Δι' ἡμᾶς ποταμοὶ ρέουσι· δι' ἡμᾶς βρούουσιν αἱ πηγαί· ἡ θάλασσα ἡμῖν ἀνεῖται πρὸς ἐμπορίαν· οἱ ἐκ μετάλλων πλοῦτοι, αἱ πανταχόθεν ἀπολαύσεις, πάσης τῆς κτίσεως ἀποφοροῦσης ἡμῖν διὰ τὴν πλουσίαν καὶ ἄφθονον εἰς ἡμᾶς χάριν τοῦ εὐεργέτου. Καὶ τί δεῖ τὰ μικρὰ λέγειν; Δι' ἡμᾶς Θεὸς ἐν ἀνθρώποις· διὰ τὴν καταφθάρειαν σάρκα ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν». (Ὁμιλία εἰς τὴν μάρτυρα Ἰουλίτταν, *Migne E. Π.* 31, 253).

(12) *Migne E. Π.* τ. 49, σ. 261.

ἐχθρικά καὶ καχύποπτα τὴν φύσιν, τοὺς ὠθεῖ νὰ νοιώθουν ἐντονώτερα τὴν εὐθύνη πού ἔχουν ὡς τέκνα τοῦ Θεοῦ, νὰ συντελέσουν γιὰ νὰ ἐπιβληθῇ ἐπὶ τέλος ὁ νόμος τοῦ οἴκου πού ὄρισε ὁ Πατήρ καὶ ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ Πρωτοτόκου Υἱοῦ Του.

Αὐτὴ ἡ ἐσωτερικὴ στάσις ἐλευθερίας καὶ σεβασμοῦ τῶν Πατέρων ἀπέναντι τοῦ κόσμου ἔχει μοναδικὴ καθοδηγητικὴ σημασία γιὰ ὅλους τοὺς χριστιανούς. Ἀκριβῶς γιὰ νὰ ἀποφύγουμε τὰ σφάλματα, εἰς τὰ ὁποῖα ὑπάρχει κίνδυνος νὰ πέσουμε: Νὰ θεωρήσουμε δηλαδὴ τὸν σύγχρονο πολιτισμὸ ὡς ἄν κάτι τὸ διαφορετικόν, «τὸ ξένο» ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ νὰ διχαζώμεθα ἐσωτερικά, ἄλλοτε περιφρονώντας καὶ κατηγορώντας τον καὶ ἄλλοτε προσκολλώμενοι στὰ ἀγαθὰ του μέχρι λατρείας.

Μόνον ὅταν μάθουμε νὰ αισθανώμεθα τίς διαφορὲς κατακτήσεις καὶ δημιουργίες τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος μὲ τὴν κατανόησι, τὴν ἄνεσι καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ, ὅπως οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι ἔνοιωθαν τὸν ἀρχαῖο κλασικὸ πολιτισμὸ, θὰ μπορέσουμε νὰ δώσουμε τὴ γνήσια χριστιανικὴ μαρτυρία στὴν ἐποχὴ μας⁽¹³⁾.

(13) Ἰδὲ Π. Μελίτη: «Γιὰ ν' ἀνοίξη ὁ δρόμος», Ἀθήναι 1957, σελ. 266 κ. ἑ., 318 κ. ἑ.

Ἐφ' ὅσον τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα ἔχει τὴν πηγὴν του στὸ Θεό, κάθε καλὸ κατόρθωμα καὶ ἐπίτευγμά του σ' Ἐκεῖνον τελικῶς ἔχει τὴν πηγὴν Του, σ' Ἐκεῖνον ἀνήκει. Τὸ ν' ἀφήσουμε λοιπὸν ἐμεῖς οἱ χριστιανοὶ αὐτὰ τὰ μέσα στὴν μονοπωλιακὴ ἐκμετάλλευσιν τῶν δυνάμεων τοῦ κακοῦ, ὡς μέσα προσβολῆς τοῦ Θεοῦ, δὲν εἶναι ἀπλῶς λάθος, εἶναι ἐγκλημα ἐσχάτης προδοσίας. Πρέπει ὅλα αὐτὰ, πάση θυσίᾳ, νὰ ἐπανέλθουν στὸν ἀληθινὸ ἰδιοκτήτη καὶ μὲ τὴ χάρι, τὴ δύναμι, τὸ φῶς τοῦ Ἐσταυρωμένου νὰ ἐξαγνισθοῦν καὶ νὰ προσφερθοῦν θυσία στὸ Θεό, νὰ γίνουν ὄργανα διὰ τῶν ὁποίων θὰ δοξάζεται τὸ ὄνομά Του. Εἶναι ἐπείγουσα ἀνάγκη νὰ κινήθοῦμε μέσα στὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς μας, χωρὶς τὴ φοβία, πού εἶναι ἀρρώστια, ἀλλὰ, ὅπως μᾶς διδάσκουν οἱ Πατέρες: Μὲ γνήσιο φόβον Θεοῦ, πού εἶναι ὑγεία, πηγὴ δημιουργίας καὶ ζωῆς.

(συνεχίζεται)

ΑΝΑΣΤ. ΓΙΑΝΝΟΥΛΑΤΟΣ

Sully Prudhomme

Τ Α Μ Α Τ Ι Α

"Ἀμετρα μάτια, μαῦρα ἢ γαλανά,
ὅλα ὠραία, ὅλα ἀγαπητά,
τὴ χαραυγὴ ἔχουν ἀντικρύσει.
Τώρα βαθεῖα στοὺς τάφους ξαποσταίνουν
κι' ὁμως ξανά ὁ ἥλιος ἀνατέλλει.

Οἱ νύχτες πὸ γλυκὲς ἀπ' τὴν ἡμέρα,
ἄμετρα μάτια ἔχουν σκλαβώσει.
Τ' ἀστέρια λάμπουν πάντα,
μὰ ἔχουν τὰ μάτια σκοτεινιάσει.

Τὸ βλέμμα νᾶχουν χάσει;
"Ὅχι αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατὸ!
Κυττάζουν κάπου ἄλλοῦ,
σ' αὐτὸ π' ἀόρατο ὀνομάζουν.

Κι' ὅπως τ' ἀστέρια πού στὴ δύσι φεύγουν,
στὰ οὐράνια ὁμως πάντα μένουν,
ὅμοια τὰ μάτια μας, μιὰ δύσιν ἔχουν,
ἀλλὰ δὲν εἶν' ἀλήθεια πῶς πεθαίνουν.

"Ὅλα ὠραία, μαῦρα ἢ γαλανά, ὄλ' ἀγαπητά,
μιὰ ἀπέραντην αὐγὴ ἀγναντεύουν.
Ἀπὸ τῶν τάφων τ' ἄλλο μέρος
βλέπουν ἀκόμη τὰ κλεισμένα μάτια.

(Ἡ ἐσωτερικὴ ζωῆ).

Γ. Δ. ΚΑΧΡΙΜΑΝΗΣ

Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΜΑΣ

Εάν τὰ οικονομικά αποτελέσματα τοῦ ἀπελθόντος ἔτους κριθοῦν ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν ὀργανικῶν ἀδυναμιῶν τῆς οἰκονομίας μας διὰ τὴν ἐξάλειψιν τῶν ὀπείων θὰ χρειασθῆ σκληρὰ ἐργασία ἐπὶ πολλὰ ἔτη, πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἀρκούντως ἰκανοποιητικά. Οὕτω τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα, πού διδεν συνολικὴν εἰκόνα τῶν ἀποτελεσμάτων τούτων, ἐντὸς τοῦ 1960 ἠῤῥῆθη κατὰ 6% περίπου εἰς τρεχούσας τιμὰς καὶ κατὰ 4,8% εἰς σταθερὰς τιμὰς 1954 (προσωριναὶ ἐκτιμήσεις).

Ἡ βελτίωσις αὐτῆ τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος εἶναι μὲν κατωτέρα τῆς πραγματοποιηθείσης κατὰ τὴν ἑπταετίαν 1951-1957—περὶ τὰ 6,½% ἑτησίως κατὰ μέσον ὄρον εἰς σταθερὰς τιμὰς τοῦ 1954—ἀλλ' ἀνωτέρα τοῦ 1959—4% εἰς σταθερὰς τιμὰς—καὶ ὑπερδιπλασία τοῦ 1958—2,1%. Τὸ ποσοστὸν τοῦτο θὰ ἦτο οὐσιωδῶς ἀνώτερον ἐὰν ἡ ἐξέλιξις εἰς τὴν γεωργίαν ἦτο ὅσον εἰς τοὺς ἄλλους κλάδους ἰκανοποιητικὴ. Ἐνῶ δηλαδὴ τὸ εἰσόδημα ἐκ μεταποιήσεως—βιομηχανίας καὶ βιοτεχνίας—ἠῤῥῆθη κατὰ 9 περίπου ἑκατοστὰ καὶ τὸ εἰσόδημα ἐξ ὑπηρεσιῶν κατὰ 6 ἑκατοστὰ, τὸ γεωργικὸν εἰσόδημα ἐμειώθη κατὰ 3% περίπου, τόσον λόγῳ χαμηλοτέρου ὄγκου παραγωγῆς ἐκ δυσμενῶν καιρικῶν συνθηκῶν, ὅσον καὶ τῆς μικρᾶς κάμψεως τῶν μέσων τιμῶν διαθέσεως τῶν γεωργικῶν προϊόντων.

Σημειωτέον ὅτι εἰς τὴν ταχύτεραν ἄνοδον τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος κατὰ τὴν περιόδον 1951-1957 σοβαρῶς συνετέλεσεν ἡ συνεχὴς καὶ σημαντικὴ βελτίωσις τοῦ εἰσοδήματος τῶν ἀγροτῶν κατόπιν τῶν γενομένων ἐπιτυχῶν προσπαθειῶν πρὸς ποσοτικὴν αὔξησιν τῶν προπολεμικῶν παραγομένων εἰδῶν. Ὅμως μετὰ τὴν κάλυψιν τῶν ἠῤῥημένων ἀναγκῶν εἰς τὰ προϊόντα ταῦτα, ἡ περαιτέρω βελτίωσις τοῦ ἀγροτικοῦ εἰσοδήματος κατὰ τὰ προσεχῆ ἔτη θὰ ἐξαρτηθῆ ἐκ τῆς ἐκβάσεως τῆς ἀρξασμένης πρὸ διετίας προσπαθείας, ἡ ὁποία στρέφεται πρὸς

γενικωτέραν ἀναδιάρθρωσιν τῆς γεωργίας καὶ ἐντατικὴν ἀνάπτυξιν τῆς κτηνοτροφίας ὥστε νὰ καταστῆ δυνατὴ ἡ παραγωγή περισσότερο ἀποδοτικῶν προϊόντων καὶ μὲ χαμηλότερον κόστος. Τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι ἀρκετὰ δυσχερὲς καὶ μακρὰς πνοῆς διὰ νὰ ἀχθῆ δὲ εἰς πέρας ἀπαιτοῦνται, μετὰ τῶν ἄλλων, πολὺ μεγάλα κεφάλαια διὰ νέας ἐπενδύσεις.

Ἀντιθέτως πρὸς τὴν γεωργίαν, ἡ βιομηχανικὴ παραγωγή ἠῤῥῆθη αἰσθητῶς κατὰ τὸ ἀπελθὸν ἔτος καὶ κατὰ ποσοστὸν οὐσιωδῶς ἀνώτερον τοῦ προηγουμένου, ἦτοι πλέον ἀπὸ 8% ἔναντι 2% τὸ 1959. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπασχολουμένων εἰς τὴν βιομηχανίαν, ὁ ὁποῖος παρέμενε στάσιμος τὰ τελευταῖα ἔτη, ἠῤῥῆθη ἐντὸς τοῦ 1960 κατὰ 4-5.000 ἄτομα. Ἡ σημασία ἐν τούτοις τῆς προόδου αὐτῆς μειοῦται ἐν μέρει ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἀρκετὰ ὑψηλὸν καὶ συνεπῶς δὲν ἐκαλύφθησαν παρὰ μόνον αἱ ἠῤῥημένα εἰς βιομηχανικὰ προϊόντα ἐσωτερικὰ ἀνάγκαι.

Ἐπι μεγαλυτέρα ὑπῆρξεν ἡ αὔξησις τῆς παραγωγῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας, ἡ ὁποία ἤδη εἶναι ἑπταπλασία τῆς προπολεμικῆς. Τοῦτο ἀποτελεῖ ἓνα ἐκ τῶν σημαντικωτέρων ἐπιτευγμάτων τῆς μεταπολεμικῆς προσπαθείας, ὡς εἶναι δὲ προφανές, ἡ σημασία του διὰ τὸ μέλλον εἶναι πράγματι τεραστία.

Ἀνωτέρα τοῦ 1959 ὑπῆρξεν ἐπίσης ἡ οἰκοδομικὴ δραστηριότης καὶ τὸ εἰσόδημα τῶν ἀπασχολουμένων εἰς τὸν τομέα τοῦτον χάρις κυρίως εἰς τὴν ἐπένδυσιν εἰς οἰκοδομὰς πολλῶν κεφαλαίων Ἑλλήνων τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἡ ὠφέλεια θὰ ἦτο ἀναμφιβόλως μεγαλυτέρα, ἂν τὰ κεφάλαια ταῦτα διετίθεντο εἰς καθαρὸ παραγωγικὰς ἐπενδύσεις, ἀλλ' ἀτυχῶς δὲν ἔχει ἀκόμη δημιουργηθῆ τὸ κατάλληλον κλίμα. Ἐμποδίων ἀποτελεῖ καὶ ἡ ἀβεβαιότης ἐπὶ τῶν πολιτικῶν ἐξελίξεων εἰς τὸ μέλλον.

Ἡ ἕνα βῆμα μεγάλης προόδου δύναται νὰ θεωρηθῆ ἢ συντελεσθεῖσα κατὰ τὸ ἀπελθὸν ἔτος αὐξήσις τῶν ἐπενδύσεων ἐν γένει. Ἡ σημασία τοῦ ἐπιτεύγματος τούτου γίνεται σαφέστερον ἐμφανῆς, ἂν ὁ ἀναγνώστης τῆς στήλης αὐτῆς ἀνατρέξῃ εἰς παλαιότερας ἐπισκοπήσεις μας, ὅπου ἰδιαίτερος ἐτονίζετο ὅτι οὐσιαστικὴ βελτίωσις τοῦ βιοτικῆ ἐπιπέδου εἶναι δυνατὴ μόνον ἂν αἱ βασικαὶ προσπάθειαι στραφοῦν πρὸς αὐξήσιν τῶν ἐπενδύσεων.

Κατὰ τὰ ὑπάρχοντα προσωρινὰ στοιχεῖα, τὸ 1960 ἐδαπανήθησαν δι' ἐπενδύσεις περὶ τὰ 15.800 ἑκατομμύρια δραχμῶν, ἦτοι 1.300 ἑκατομμύρια περισσότερα ἀπὸ τὸ προηγούμενον ἔτος. Τὸ ποσὸν τοῦτο ἀντιπροσωπεύει ὑπὲρ τὰ 19 ἑκατοστὰ τοῦ ἔθνικου εἰσοδήματος ἐνῶ καὶ πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἐτῶν δὲν διειθιθετο παρὰ μόνον τὰ 13 ἢ 14 ἑκατοστὰ. Δεδομένου ὅτι τότε τὸ ἔθνικὸν εἰσόδημα ἦτο χαμηλότερον, τὸ ἀναλισκόμενον ἑτησίως ποσὸν δι' ἐπενδύσεις ἦτο οὐσιωδῶς κατώτερον.

Αἱ κρατικαὶ ἐπενδύσεις, εἰδικώτερον, ἂν καὶ ὑπελείφθησαν τῶν ἀρχικῶν προβλέψεων, ἐμφανίζονται ἔναντι τοῦ 1959, ἠὺξημέναι κατὰ 600 ἑκατομ. δραχμῶν, ἦτοι κατὰ 18%. Τὸ δαπανηθὲν ποσὸν ἀνῆλθεν εἰς 4 περίπου δισεκατομμύρια δραχμῶν, ἔναντι 3.400 ἑκατομ. τὸ 1959 καὶ 2.220 ἑκατομ. τὸ 1957. Ἀξιόλογον αὐξήσιν ἐμφανίζουν ἐπίσης αἱ ἐπενδύσεις τῶν κρατικῶν ὀργανισμῶν, ἀλλὰ μικρὰν τοιαύτην αἱ ἰδιωτικαὶ ἐπενδύσεις λόγῳ τῆς συνεχιζομένης διστακτικότητος τῶν ἐπιχειρηματιῶν, ἢ ὅποια σὺν τοῖς ἄλλοις ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπαχθῆ, καὶ ἐν τελικῇ ἀναλύσει ἀσύμφορον, φορολογίαν ἐπὶ τῶν κερδῶν.

Μειονέκτημα ἐν προκειμένῳ ἀποτελεῖ τὸ ὅτι πλέον τοῦ ἐνὸς τρίτου τῶν ἐπενδυόμενων ἑτησίως κεφαλαίων διατίθενται διὰ τὸν οἰκισμὸν καὶ ἕνα ἄλλο σημαντικὸν ποσοστὸν εἰς ἔργα χρήσιμα μὲν, ἀλλὰ μὴ καθαυτὸ παραγωγικά. Ἀπὸ γενικωτέρας ὁμως πλευρᾶς ἢ αὐξήσις τῶν ἐν γένει ἐπενδύσεων, ἢ ὅποια προβλέπεται ὅτι θὰ συνεχισθῆ, ὅπως δῆποτε θὰ συμβάλῃ εἰς τὴν ἐπιτάχυνσιν τοῦ ρυθμοῦ οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως εἰς τὸ μέλλον, καὶ ἐπι περισσότερον ἂν σὺν τῷ χρόνῳ αἱ προσπάθειαι στραφοῦν εἰς τὴν αὐξή-

σιν τῶν δαπανῶν πρὸς ἐκτέλεσιν ἔργων ἀναπτύξεως τῆς γεωργίας καὶ βιομηχανίας.

Σημειωτέον ἀκόμη ὅτι αἱ μελλοντικαὶ ἐπενδύσεις πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας καὶ βιομηχανίας κατὰ συγχρονισμὸν τρόπον, θὰ ἔχουν βραδυτέραν καὶ πολὺ μικροτέραν ἀπόδοσιν ἐν σχέσει πρὸς τὰς πραγματοποιηθείσας κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη. Καὶ τοῦτο διότι ἐκεῖναι ἀπέβλεπον ἀπλῶς εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς παραγωγῆς ἐνῶ αἱ μελλοντικαὶ δέον νὰ ἀποβλέπουσιν εἰς τὴν ἀξιοποίησιν ἀνεκμεταλλεῦτων πόρων καὶ συγχρόνως εἰς τὴν μείωσιν τοῦ παραγωγικοῦ κόστους.

Αὐτονόητον εἶναι ὅτι ἡ ἐπέκτασις τῶν ἐπενδύσεων προϋποθέτει τὴν διάθεσιν πολλῶν περισσοτέρων κεφαλαίων, τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ὁποίων δέον νὰ προέλθῃ ἐξ ἐγχωρίων πηγῶν καὶ κυρίως ἐκ τῆς αὐξήσεως τῆς ἰδιωτικῆς ἀποταμιεύσεως. Ἄλλη πηγὴ εἶναι ὁ δανεισμὸς ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ὅστις προβλέπεται καὶ εἰς τὸ πενταετὲς πρόγραμμα. Τὰ ἐξωτερικὰ ὁμως δάνεια πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦνται μόνον πρὸς ἐκτέλεσιν ἔργων βασικῶν καὶ ὑψηλῆς ἀποδόσεως, ἄλλως ἢ ἐξ αὐτῶν ἐπιβάρυνσις τῆς οἰκονομίας θὰ εἶναι λίαν ἐπαχθῆς.

Ἡ χρηματοδότησις τῶν μεγαλύτερων ἐπενδύσεων κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη κατέστη δυνατὴ χάρις εἰς τοὺς ἀκολούθους παράγοντας: α) τὴν ἠὺξημένην ἀποταμίευσιν, ὡς ἀποτέλεσμα τῆς διογκώσεως τοῦ ἔθνικου εἰσοδήματος. β) τὴν ὁμαλὴν πολιτικὴν ζωὴν καὶ τὴν νομισματικὴν σταθερότητα, πὺ συνέβαλον ὄχι μόνον εἰς τὸ νὰ παύσῃ ἡ μετροπὴ τῆς ἀποταμιεύσεως εἰς χρυσὸν ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκποίησην ἐνὸς σηματοῦ μέρους τοῦ ἀποθησαυρισθέντος μεταπολεμικοῦ χρυσοῦ. Προφανεὺς εἶναι ἄρα ὅτι πρὸς αὐξήσιν τῶν διαθεσίμων δι' ἐπενδύσεις κεφαλαίων κατὰ τὰ προσεχῆ ἔτη πρέπει πρῶτον νὰ διατηρηθοῦν οἱ παράγοντες αὗτοι καὶ δεύτερον ἢ τάσις πρὸς αὐξήσιν τῆς ἀποταμιεύσεως πρέπει νὰ γίνῃ κοινὴ συνείδησις.

Ἐντὸς τοῦ 1960 αἱ καταθέσεις παρὰ τραπεζαῖς ἠὺξήθησαν ὅσον περίπου καὶ κατὰ τὸ 1959, ἦτοι περὶ τὰ 2.750 ἑκατομμύρια δραχμῶν. Πρὸς ἀγορὰν ὁμως ὁμολογιῶν τῶν ἐκδοθησῶν εἰς δημοσίαν ἐγγραφήν δανείου τοῦ δημοσίου καὶ τῆς Δ.Ε.Η. διετέ-

μεγάλα βήματα προόδου λίαν ἐνθαρρυντικά διὰ τὸ μέλλον.

★

Εἰς τὰς τιμὰς ἐπεκράτησε τάσις ὑψωτικῆ ἰδίως κατὰ τὸ δεύτερον ἑξάμηνον τοῦ ἀπελθόντος ἔτους, ἡ ὁποία ὀφείλεται ἐν μέρει εἰς τὴν ἄνοδον τῶν τιμῶν ὠρισμένων ἐγχωρίων εἰδῶν λόγῳ χαμηλῆς παραγωγῆς—ἐλαιόλαδον, βούτυρον—καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς ἠϋξημένην ζήτησιν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, λόγῳ τῆς γενικῆς σχεδὸν βελτιώσεως τῶν ἐισοδημάτων τῶν κατοίκων. Ἐπέδρασεν ἐπίσης ἡ διόγκωσις τῆς νομισματικῆς κυκλοφορίας. Ὅτῳ ὁ μέσος τιμὰριθμος χονδρικοῦ ἐμπορίου ὑψώθη 2½% ἔναντι τοῦ μέσου ἐπιπέδου τοῦ 1959. Ὁ τιμὰριθμος κόστους ζωῆς ὑψώθη περίπου κατὰ 2%. Περαιτέρω ὑψώσεις ἀνεχαιτίσθη μέσῳ τῆς ἐλευθέρως εἰσαγωγῆς πλείστων εἰδῶν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Εἰς πολλὰς περιπτώσεις αἱ τιμαὶ τῶν εἰσαγομένων εἰδῶν ἦσαν κατώτεραι τοῦ 1959.

Σημειωτέον ὅτι τὸ παρελθὸν ἔτος ὁ τιμὰριθμος κόστους ζωῆς ὑψώθη καὶ εἰς ἄλλας χώρας διὰ διαφόρους εἰς ἐκάστην λόγους. Εἰς τὴν Δυτικὴν Γερμανίαν, ἐπὶ παραδείγματι, συνετεία «πληθωρισμοῦ εἰήμερίας». Εἰς τὴν Γαλλίαν λόγῳ τῆς ὑποτιμῆσεως τοῦ φράγκου. Εἰς τὰς Ἡνωμ. Πολιτείας διότι τὰ ἡμερομίσθια ἠϋξήθησαν δυναλῶς πρὸς τὴν αὔξησιν τῆς παραγωγικότητος «πληθωρισμὸς κόστους». Εἰς τὴν χώραν μας, ἡ διατήρησις σταθερῶν τιμῶν εἰς τὸ μέλλον θὰ ἐξαρτηθῇ ἐκ τῆς ἐξασφαλίσεως ἰσορροπίας εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς: δημοσιονομικόν, οικονομικόν, νομισματικόν καὶ ἰσοζύγιον ἐξωτερικῶν πληρωμῶν ὥστε αἱ εἰσαγωγαὶ νὰ παραμείνουν ἐλεύθεραι.

Κατὰ τὸ ἀπελθὸν ἔτος τὸ ἰσοζύγιον πληρωμῶν ἔκλεισε μὲ πλεόνασμα 20 καὶ πλέον ἑκατομμυρίων δολλαρίων, ἔναντι πλεονάσματος 45 ἑκατ. δολλ. τὸ 1959. Ἐν σχέσει πρὸς τὸ προηγούμενον ἔτος αἱ εἰσαγωγαὶ ἐμφανίζον αὔξησιν 38 καὶ πλέον ἑκατομ. δολλ. ὀφειλομένην εἰς ἠϋξημένας εἰσαγωγὰς καυσίμων, πρώτων ὑλῶν καὶ καταναλωτικῶν ἀγαθῶν συνετεία διογκώσεως τῆς καταναλώσεως. Αἱ ἐξαγωγαὶ ὁμως παρέμειναν στάσιμοι περὶ τὰ ἐπίπε-

δα τοῦ προηγούμενου ἔτους. Ἀντιθέτως ἠϋξήθη τὸ εἰσρέον εἰς τὴν χώραν συνάλλαγμα ἐκ ναυτιλίας, τουρισμοῦ καὶ μεταναστευτικῶν ἐμβασμάτων. ἠϋξήθησαν ἐπίσης καὶ τὰ μεταφερόμενα εἰς τὴν χώραν κεφάλαια τῶν Ἑλλήνων τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Ἐν τούτοις, καὶ παρὰ τὴν σημαντικὴν αὔξησιν τοῦ συναλλάγματος ἐξ ἀδήλων πηγῶν, τὸ ἰσοζύγιον ἐξωτερικῶν πληρωμῶν ἐνεφάνισε σημαντικὸν ἔλλειμμα, τὸ ὁποῖον ἐκαλύφθη διὰ τῶν δολλαρίων τῆς ἀμερικανικῆς βοήθειας, τοῦ γερμανικοῦ δανείου καὶ ἰδιωτικῶν τινῶν πιστώσεων μὲ τελικὸν ἀποτέλεσμα τὸ ἀναφερθῆν ἀνωτέρω πλεόνασμα, κατὰ τὸ ὁποῖον καὶ ἠϋξήθη τὸ εἰς χρυσὸν καὶ συνάλλαγμα ἀπόθεμα.

Κατὰ τὸ ἀρξάμενον ἔτος προβλέπεται περαιτέρω αὔξησις τῶν εἰσαγωγῶν, λόγῳ ὑψηλοτέρας καταναλώσεως τοῦ πληθυσμοῦ, ἐνῷ ἐπέκτασις τῶν ἐξαγωγῶν δὲν φαίνεται διόλου πιθανή. Οἱ ἀδήλοι πόροι φαίνεται ὅτι θὰ ἀποδώσουν ὑψηλότερα ποσά, ἀλλ' ἡ αὔξησις τούτων εἰς τὸ μέλλον θὰ εἶναι περιορισμένη. Αἱ προβλέψεις αὗται σημαίνουν ὅτι τὸ τρέχον ἔτος τὸ ἰσοζύγιον ἐξωτερικῶν πληρωμῶν θὰ ἀφήσῃ μᾶλλον ἔλλειμμα παρὰ πλεόνασμα, τὸ ὁποῖον θὰ καλυφθῇ ἀνέτως ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ σχετικῶς ἀποθέματος. Μελλοντικώτερον ὅμως λόγῳ τῆς προβλεπομένης αὐξήσεως τῶν εἰσαγωγῶν ἢ ἐξέλιξις εἰς τὸν τομέα τούτον θὰ εἶναι μειονεκτικὴ καὶ διὰ τὸ νὰ μὴ εὐρεθῶμεν πρὸ δυσχερειῶν, ἔντονοι προσπάθειαι δέον νὰ στραφοῦν πρὸς μείωσιν τοῦ κόστους παραγωγῆς, ὅποτε τὸ ὄφελος θὰ εἶναι διπλοῦν: ἡ αὔξησις τῶν εἰσαγωγῶν θὰ εἶναι μικροτέρα καὶ αἱ ἐξαγωγαὶ μεγαλύτεραι.

Ἐξόχως ἐνδιαφέρουσα ὑπῆρξε κατὰ τὸ λήξαν ἔτος ἡ αὔξησις τοῦ ἐμπορικοῦ στόλου, μετὰ τὴν ὁποίαν ἡ Ἑλλάς ἔρχεται πέμπτη κατὰ σειράν εἰς τὴν διεθνήν στατιστικὴν. Ἡ ὑπὸ ἐλληνικὴν σημαίαν χωρητικότης ἀνήρχето εἰς τὸ τέλος τοῦ 1960 εἰς 5.350.000 κόρους καὶ ἂν εἰς τὸν ἀριθμὸν τούτον προστεθοῦν τὰ ὑπὸ νηολόγησιν τελοῦντα πλοῖα 700.000 τόνων, ἡ συνολικὴ χωρητικότης ὑπερβαίνει τὰ 6.000.000 τόνων. Ἡ τεραστία αὕτη πρό-

μεγάλα βήματα προόδου λίαν ἐνθαρρυντικά διὰ τὸ μέλλον.

★

Εἰς τὰς τιμὰς ἐπεκράτησε τάσις ὑψωτικῆ ἰδίως κατὰ τὸ δεύτερον ἑξάμηνον τοῦ ἀπελθόντος ἔτους, ἡ ὁποία ὀφείλεται ἐν μέρει εἰς τὴν ἄνοδον τῶν τιμῶν ὠρισμένων ἐγκωρίων εἰδῶν λόγῳ χαμηλῆς παραγωγῆς—ἐλαιόλαδον, βούτυρον—καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς ἠϋξημένην ζήτησιν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, λόγῳ τῆς γενικῆς σχεδὸν βελτιώσεως τῶν ἐισοδημάτων τῶν κατοίκων. Ἐπέδρασεν ἐπίσης ἡ διόγκωσις τῆς νομισματικῆς κυκλοφορίας. Ὅτῳ ὁ μέσος τιμὰριθμος χονδρικοῦ ἐμπορίου ὑψώθη 2½% ἔναντι τοῦ μέσου ἐπιπέδου τοῦ 1959. Ὁ τιμὰριθμος κόστους ζωῆς ὑψώθη περίπου κατὰ 2%. Περαιτέρω ὑψώσεις ἀνεχαιτίσθη μέσῳ τῆς ἐλευθέρως εἰσαγωγῆς πλείστων εἰδῶν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Εἰς πολλὰς περιπτώσεις αἱ τιμαὶ τῶν εἰσαγομένων εἰδῶν ἦσαν κατώτεραι τοῦ 1959.

Σημειωτέον ὅτι τὸ παρελθὸν ἔτος ὁ τιμὰριθμος κόστους ζωῆς ὑψώθη καὶ εἰς ἄλλας χώρας διὰ διαφόρους εἰς ἐκάστην λόγους. Εἰς τὴν Δυτικὴν Γερμανίαν, ἐπὶ παραδείγματι, συνετεία «πληθωρισμοῦ εἱμερίας». Εἰς τὴν Γαλλίαν λόγῳ τῆς ὑποτιμῆσεως τοῦ φράγκου. Εἰς τὰς Ἡνωμ. Πολιτείας διότι τὰ ἡμερομίσθια ἠϋξήθησαν δυναλῶς πρὸς τὴν αὔξησιν τῆς παραγωγικότητος «πληθωρισμὸς κόστους». Εἰς τὴν χώραν μας, ἡ διατήρησις σταθερῶν τιμῶν εἰς τὸ μέλλον θὰ ἐξαρτηθῇ ἐκ τῆς ἐξασφαλίσεως ἰσορροπίας εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς: δημοσιονομικόν, οικονομικόν, νομισματικόν καὶ ἰσοζύγιον ἐξωτερικῶν πληρωμῶν ὥστε αἱ εἰσαγωγαὶ νὰ παραμείνουν ἐλεύθεραι.

Κατὰ τὸ ἀπελθὸν ἔτος τὸ ἰσοζύγιον πληρωμῶν ἔκλεισε μὲ πλεόνασμα 20 καὶ πλέον ἑκατομμυρίων δολλαρίων, ἔναντι πλεονάσματος 45 ἑκατ. δολλ. τὸ 1959. Ἐν σχέσει πρὸς τὸ προηγούμενον ἔτος αἱ εἰσαγωγαὶ ἐμφανίζον αὔξησιν 38 καὶ πλέον ἑκατομ. δολλ. ὀφειλομένην εἰς ἠϋξημένας εἰσαγωγὰς καυσίμων, πρώτων ὑλῶν καὶ καταναλωτικῶν ἀγαθῶν συνετεία διογκώσεως τῆς καταναλώσεως. Αἱ ἐξαγωγαὶ ὁμως παρέμειναν στάσιμοι περὶ τὰ ἐπίπε-

δα τοῦ προηγούμενου ἔτους. Ἀντιθέτως ἠϋξήθη τὸ εἰσρέον εἰς τὴν χώραν συνάλλαγμα ἐκ ναυτιλίας, τουρισμοῦ καὶ μεταναστευτικῶν ἐμβασμάτων. ἠϋξήθησαν ἐπίσης καὶ τὰ μεταφερόμενα εἰς τὴν χώραν κεφάλαια τῶν Ἑλλήνων τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Ἐν τούτοις, καὶ παρὰ τὴν σημαντικὴν αὔξησιν τοῦ συναλλάγματος ἐξ ἀδήλων πηγῶν, τὸ ἰσοζύγιον ἐξωτερικῶν πληρωμῶν ἐνεφάνισε σημαντικὸν ἔλλειμμα, τὸ ὁποῖον ἐκαλύφθη διὰ τῶν δολλαρίων τῆς ἀμερικανικῆς βοήθειας, τοῦ γερμανικοῦ δανείου καὶ ἰδιωτικῶν τινῶν πιστώσεων μὲ τελικὸν ἀποτέλεσμα τὸ ἀναφερθὲν ἀνωτέρω πλεόνασμα, κατὰ τὸ ὁποῖον καὶ ἠϋξήθη τὸ εἰς χρυσὸν καὶ συνάλλαγμα ἀπόθεμα.

Κατὰ τὸ ἀρξάμενον ἔτος προβλέπεται περαιτέρω αὔξησις τῶν εἰσαγωγῶν, λόγῳ ὑψηλοτέρας καταναλώσεως τοῦ πληθυσμοῦ, ἐνῷ ἐπέκτασις τῶν ἐξαγωγῶν δὲν φαίνεται διόλου πιθανή. Οἱ ἀδήλοι πόροι φαίνεται ὅτι θὰ ἀποδώσουν ὑψηλότερα ποσά, ἀλλ' ἡ αὔξησις τούτων εἰς τὸ μέλλον θὰ εἶναι περιορισμένη. Αἱ προβλέψεις αὗται σημαίνουν ὅτι τὸ τρέχον ἔτος τὸ ἰσοζύγιον ἐξωτερικῶν πληρωμῶν θὰ ἀφήσῃ μᾶλλον ἔλλειμμα παρὰ πλεόνασμα, τὸ ὁποῖον θὰ καλυφθῇ ἀνέτως ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ σχετικῶς ἀποθέματος. Μελλοντικώτερον ὅμως λόγῳ τῆς προβλεπομένης αὔξεσεως τῶν εἰσαγωγῶν ἢ ἐξέλιξις εἰς τὸν τομέα τούτον θὰ εἶναι μειονεκτικὴ καὶ διὰ τὸ νὰ μὴ εὐρεθῶμεν πρὸ δυσχερειῶν, ἔντονοι προσπάθειαι δέον νὰ στρωποῦν πρὸς μείωσιν τοῦ κόστους παραγωγῆς, ὁπότε τὸ ὄφελος θὰ εἶναι διπλοῦν: ἡ αὔξησις τῶν εἰσαγωγῶν θὰ εἶναι μικροτέρα καὶ αἱ ἐξαγωγαὶ μεγαλύτεραι.

Ἐξόχως ἐνδιαφέρουσα ὑπῆρξε κατὰ τὸ λήξαν ἔτος ἡ αὔξησις τοῦ ἐμπορικοῦ στόλου, μετὰ τὴν ὁποίαν ἡ Ἑλλάς ἔρχεται πέμπτη κατὰ σειράν εἰς τὴν διεθνῆ στατιστικὴν. Ἡ ὑπὸ ἑλληνικὴν σημαίαν χωρητικότης ἀνήρχετο εἰς τὸ τέλος τοῦ 1960 εἰς 5.350.000 κόρους καὶ ἂν εἰς τὸν ἀριθμὸν τούτον προστεθοῦν τὰ ὑπὸ νηολόγησιν τελοῦντα πλοῖα 700.000 τόνων, ἡ συνολικὴ χωρητικότης ὑπερβαίνει τὰ 6.000.000 τόνων. Ἡ τεραστία αὕτη πρό-

οδος οὐδέποτε θὰ ἐπραγματοποιεῖτο ἂν δὲν εἶχε δοθῆ ἡ ριζοσπαστικὴ λύσις περὶ ἀλλαγῆς τῶν ἐφοπιστῶν ἐκ τοῦ φόρου τοῦ εἰσοδήματος καὶ τῆς ἀντικαταστήσεώς του διὰ τῆς ἐλαφροτέρας φορολογίας ἐπὶ τῆς χωρητικότητος ἐκάστου πλοίου. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου καὶ αἱ εἰσπράξεις τοῦ δημοσίου θὰ ἀυξηθοῦν καὶ ἡ ἐθνικὴ οἰκονομία πολλαπλῶς θὰ ὠφελήθῃ, ἐνῶ διὰ τῆς ἐπιμονῆς εἰς τὴν φορολογίαν ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος οὐδὲν ὄφελος θὰ προέκυπτε.

Ἄξιόλογος ὑπῆρξεν ἐπίσης ἡ πρόοδος εἰς τὸν τομέα τοῦ τουρισμοῦ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ξένων ἐπισκεπτῶν ἠῤῥῆθη κατὰ 18% δηλαδή κατὰ ποσοστὸν ἀνώτερον πάσης ἄλλης χώρας. Σημαντικῶς ἐπεξετάθη ἐπίσης ὁ ἐσωτερικὸς τουρισμὸς.

Ἡ προοπτικὴ διὰ τὸ μέλλον εἰς τὸν τομέα τούτον εἶναι λίαν εὐνοϊκὴ λόγῳ τῆς ταχύτητος μὲ τὴν ὁποίαν αὐξάνεται τὸ εἰσόδημα τῶν κατοίκων ὄλων τῶν προηγμένων χωρῶν καὶ τῆς τάσεως διὰ ταξίδια εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Μειονέκτημα βεβαίως ἀποτελεῖ ἡ μεγάλη ἀπόστασις πὺν χωρίζει τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰς πλουσίας δυτικοευρωπαϊκὰς χώρας, δεδομένου ὅτι οἱ ναῦλοι τῶν ἀεροπλάνων εἶναι ὑψηλοὶ καὶ ἀπαγορευτικοὶ σχεδὸν διὰ τοὺς πολλοὺς πὺν δὲν ἔχουν τὸ εἰσόδημα τῶν πλουσίων. Ἐν-

τὸς ὅμως τῆς προσεχοῦς δεκαετίας ἡ κατάσταση θὰ ἔχῃ πολὺ βελτιωθῆ καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς.

★

Δὲν πρέπει βεβαίως νὰ νομοθῆ ὅτι τὰ ὅσα συνετελέσθησαν κατὰ τὸ ἀπελθὸν ἔτος ἔλυσαν τὸ οικονομικὸν μας πρόβλημα. Εἶναι ὅμως ἀρκετὰ διὰ νὰ δημιουργήσουν βασίμους ἐλπίδας διὰ τὸ μέλλον, ἂν ὅλοι οἱ κάτοικοι διαμορφώσουν τὰς σκέψεις των ἐπὶ τῆς ἐξῆς ὀρθῆς βάσεως: ὅτι εἰς ὅλας τὰς χώρας ἡ ἐπιτάχυνσις τοῦ ρυθμοῦ οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως προσκρούει εἰς σοβαρὰς δυσχερείας πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ὁποίων χρειάζεται ἀφ' ἐνός ἀλλαγὴ σκέψεων καὶ ἐνεργειῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου σκληρὰ καὶ συστηματικὴ ἐργασία ἐπὶ σειρὰν πολλῶν ἐτῶν, ὁμαλὴ πολιτικὴ ζωὴ, καὶ γενικὴ τάσις πρὸς αὔξησιν τῆς ἀποταμιεύσεως ἄνευ τῆς ὁποίας, ὡς ἐλέχθη καὶ ἀνωτέρω, εἶναι ἀδύνατος ἡ ἐπέκτασις τῶν ἐπενδύσεων.

Πάντως παρὰ τὰ πανταχόθεν ἐκδηλούμενα παράπονα, εἶναι γεγονὸς ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ ἑλληνικὴ οἰκονομία εἰσέρχεται εἰς τὸ νέον ἔτος μὲ ἐφόδια μεγαλύτερα ἀπὸ κάθε προηγούμενην ἐποχὴν.

Γ. ΔΙΑΜΑΝΤΙΚΟΣ

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

Συντάσσεται επιμελεία του 'Ινστιτούτου 'Ιατρικής Ψυχολογίας
και Ψυχικής 'Υγιεινής

Η ΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΝ ΣΤΟΙΧΕΙΟΝ

Ἡ φύσις εἶναι ὕλη, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ἀγωγὴ θὰ δώσῃ μορφήν· θὰ τὴν ἀφήσῃ ὁμῶς ὀπίσω, ἐὰν θέλῃ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ βάθος τοῦ ὄντος καὶ εἰς τὸν τελικὸν σκοπὸν τῆς (1). Οὐτε περιορίζεται ὁ σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς εἰς τὴν κοινωνικοποίησιν τοῦ ἀτόμου, ἀν καὶ θὰ περάσῃ ἀπὸ αὐτὸ τὸ στάδιον ἡ ἀγωγὴ διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ τέρας. Φύσις καὶ κοινωνία εἶναι ὕλη, ἐργαλεῖα τὰ ὁποῖα, ὅπως κάθε ὕλη καὶ κάθε ἐργαλεῖον, παρουσιάζουν ἀντίστασιν, ἔχουν ὄρια. Τὸ ὄν χρησιμοποιεῖ τὴν φύσιν του, τὸ σῶμά του, τὰς κλίσεις του, ὅπως χρησιμοποιεῖ τὴν κοινωνίαν, τοὺς θεσμοὺς, τὰς συνηθείας τῆς, διὰ νὰ γίνῃ αὐτὸ τὸ ὁποῖον ζητεῖ νὰ γίνῃ. Τὰ χρησιμοποιεῖ ὡς μέσα, ἐνῶ συγχρόνως προσπαθεῖ νὰ ὑπερνικήσῃ τὰς ἀντιστάσεις, νὰ ὑπεβῇ τὰ ὄρια. Θὰ γίνῃ ὕγιες μέλος τῆς κοινωνίας, ἐὰν γνωρίσῃ τὸν ἀληθῆ ἑαυτὸν του καὶ θὰ γνωρίσῃ πάλιν τὸν ἀληθῆ ἑαυτὸν του διὰ τῆς συναντήσεως τῶν ἄλλων προσώπων, τῆς κοινωνίας.

Ἴδου ὁμῶς ὅτι φθάνομεν εἰς τὸ κυρίως ἀνθρώπινον πρόβλημα, εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ ὄντος νὰ γνωρίσῃ τί εἶναι καὶ τί πρόκειται νὰ γίνῃ. Καὶ ἐδῶ εὐρίσκεται ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ πρόβλημα τῆς ἀγωγῆς, ἡ ὁποία ἐκπληρώνει τὸν προορισμὸν τῆς μόνον ὅταν βοηθῇ τὸ ἀνθρώπινον ὄν εἰς τὴν ὀργάνωσιν, τὴν ἐνοποίησιν, τὴν συνεχῆ ἀνασύνθεσιν, ὅταν τὸ προσασιζῇ ἐνατίον τῶν ἀποσυνθετικῶν δυνάμεων, τὸ προφυλάσῃ ἀπὸ τοὺς κινδύνους τῆς ἀποδιοργανώσεως τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἐξαρθρώσεως τῆς θελήσεως, ὅταν τοῦ προσφέρῃ τὴν αὐτονομίαν διὰ τὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ του, τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ.

Οὐτε ἐὰν μένη πιστὸν εἰς τὴν φύσιν του, ὅπως θέλει ἡ λεγομένη φυσικὴ ἀγωγή, τὸ ἄτομον κατορθώνει νὰ γίνῃ ὁ πραγματικὸς ἑαυτὸς του, οὔτε ἐὰν ἐγκαταλείψῃ τὴν ἀρχικὴν διὰ νὰ δημιουργήσῃ μίαν δευτέραν φύσιν, ὅπως τὸ ἐννοεῖ ἡ κοινωνικὴ ἀγωγή, ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐνότης. Μόνον τὸ πέρασμα ἀπὸ τὴν δεδομένην φύσιν εἰς μίαν ἄλλην, ἡ ὁποία περιλαμβάνει τὴν πρώτην, τὴν ἀφομοιώνει καὶ τὴν προσαρμύζει καὶ ἡ ὁποία ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς βαθύτερας ἀπαιτήσεις ποῦ ἀποτελοῦν τὴν πνευματικὴν συνείδησιν τοῦ ὄντος, δίδει ἀπάντησιν εἰς τὸ πρόβλημα τῆς ἀγωγῆς. Ἀγωγή δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὴν ἐνέργειαν ἐπὶ μᾶς φύσεως διὰ νὰ ὀδηγηθῇ αὐτὴ εἰς μίαν μορφήν πνευματικότητος.

Ὡνομάσαμεν ἤδη (2) ἀνεύρεσιν τοῦ πραγματικοῦ ἑαυτοῦ τὸ τέρας τῆς προσπαθείας τοῦ ἀτόμου διὰ τὴν ὀριμότητα. Καὶ εἶδμεν πόσον αὐτὴ ἡ ἐπιστροφὴ τοῦ ἀνθρώπου εἰς ἑαυτὸν συνδέεται μὲ τὴν πραγματικὴν του ἀπελευθέρωσιν. Νὰ μανθάνῃ τὸ ἄτομον ν' ἀνευρίσκῃ τὸν ἑαυτὸν του διὰ μέσου ὄλων τῶν ἐπιδράσεων αἱ ὁποῖαι ἀσκοῦνται ἐπ' αὐτοῦ, νὰ προχωρῇ ἀπὸ σταδίου εἰς στάδιον πρὸς τὴν ψυχικὴν ὀριμότητα, νὰ προχωρῇ ἡ συνείδησις πρὸς τὴν αὐτοκατάκτησιν—δὲν εἶναι αὐτὸ μία προσπάθεια, ἡ ὁποία, μόνη, προσδίδει μεγαλεῖον καὶ ἀξίαν εἰς τὴν ἀνθρώπινον ζωὴν; Βεβαίως ἐδῶ ἀπαιτεῖται ἔργον τὸ ὁποῖον τὸ ἴδιον τὸ ἄτομον εἶναι ἀνάγκη νὰ θελήσῃ ν' ἀναλάβῃ καὶ νὰ φέρῃ εἰς πέρας· ἐν τούτοις δὲν θὰ τὸ κατορθώσῃ χωρὶς τὴν μεσολάβησιν τῆς ἀγωγῆς, χωρὶς τὴν συνερ-

(1) πρβλ. R. Hubert: «Traité de pédagogie générale» Paris 1946.

(2) Βλ. Ἀριστ. Ἀσπίωτη: «Ἡ ψυχικὴ ὀριμότης τοῦ ἀνθρώπου», ἐκδ. Ἰνστιτούτου Ἰατρικῆς Ψυχολογίας καὶ Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς, Ἀθήναι 1959.

γασίαν μιᾶς ἄλλης συνειδήσεως καί, εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ παιδιοῦ, τῆς συνειδήσεως τοῦ μεγάλου, ὁ ὁποῖος θὰ καλέσῃ τὴν παιδικὴν συνείδησιν διὰ νὰ τὴν ἀφρυνίσῃ. Μία πρόσκλησις ὀφείλει νὰ εἶναι ἡ ἀγωγή ἐκ μέρους τοῦ παιδαγωγοῦντος, ἕνα ξύπνημα ἐκ μέρους τοῦ παιδαγωγουμένου.

Θὰ ὑπάρξουν πολλοὶ μορφαὶ «ἀγωγῆς». Ἄλλοτε ἡ ἀγωγή θὰ εἶναι προστασία, ὑπεράσπισις, διδασκαλία· ἄλλοτε θὰ εἶναι ἡ ἀπόκτησις συνηθειῶν ἢ ἡ μετάδοσις γνώσεων. Ἀλλά, ἐὰν δὲν φθάσῃ ν' ἀπευθίνη εἰς τὸ παιδί τὴν πρόσκλησιν νὰ γίνῃ ὁ ἑαυτὸς του καὶ ἐὰν δὲν κἀνῃ ν' ἀκουσθῇ αὐτὴ ἡ πρόσκλησις, ἐὰν δὲν κατορθώσῃ νὰ διαβῇ τὴν περιφέρειαν τῆς προσωπικότητος διὰ νὰ εἰσελθῇ εἰς τὸ βάθος, δὲν θὰ εἶναι ἀγωγή. Θὰ εἶναι πλήρης ἀγωγή ἑκείνη ἢ ὅποια ἤμπορεῖ νὰ λέγεται φυσικὴ, διότι ἐπιδιώκει τὴν πλήρη καὶ τελείαν ἀνάπτυξιν τοῦ ὄντος, ἤμπορεῖ νὰ λέγεται κοινωνικὴ, διότι μόνον ἡ προσαρμογὴ εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν εἶναι τὸ μέσον διὰ ν' ἀποκαλυφθῶν εἰς τὸν ἄνθρωπον αἱ ἀξίαι, διὰ τῶν ὁποίων τρέφεται καὶ ἐνισχύεται ἡ προσωπικότης του, ἀλλὰ *πρὸ πάντων θὰ εἶναι ἀνθρωπιστικὴ, διότι τελικὸς σκοπὸς τῆς εἶναι πάντοτε ὁ ἀνθρωπος καὶ ἡ πνευματικὴ του αὐτονομία.*

Μέσα εἰς τοὺς νέους ὄρους ζωῆς, μέσα εἰς μίαν πραγματικὴν κοινωνικὴν, τεχνικὴν καὶ ἀκόμη μεταφυσικὴν ἐπανάστασιν, μέσα εἰς τὴν ποικιλίαν τῶν μεθόδων καὶ ἀρχῶν, ἡ ἀγωγή, ἐφ' ὅσον ἐπιδιώκει τὸ οὐσιώδες, τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἀνθρώπου, ὀφείλει νὰ διατηρήσῃ τὸν πραγματικὸν τῆς σκοπὸν. Τί χρειάζεται ἡ ἀγωγή; Διὰ νὰ μεταβιβάσῃ τὰς διαφόρους ἀπαραίτητους γνώσεις εἰς τὸ παιδί ἢ διὰ νὰ τὸ καλλιεργῇ; Ὁ ἐνήλικος ἔχει ἀνάγκην, διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀποστολὴν του, ὀρισμένων ποικίλων γνώσεων, πρακτικῶν, θεωρητικῶν, τεχνικῶν, ἐπιστημονικῶν, φιλολογικῶν, ἠθικῶν καὶ μεταφυσικῶν. Ὄφειλε λοιπὸν ἡ ἀγωγή νὰ φροντίξῃ νὰ παρέχῃ εἰς τὸ παιδί, λαμβανόμενον ὑπ' ὄψιν τοῦ διανοητικοῦ του τύπου καὶ τῶν ἰκανότητων του, τὰς ἀπαραίτητους βασικὰς γνώσεις τοῦ συγχρόνου κόσμου. Ἀλλά, προσοχῇ, δὲν θὰ μείνωμεν εἰς μίαν μηχανικὴν ἐπικοινωνίαν διὰ τὴν ἄ-

σκησιν μερικῶν διανοητικῶν ἰκανότητων, διότι τότε ὀδηγοῦμεθα εἰς ἕνα κόσμον μακρὰν τοῦ ἀνθρώπινου στοιχείου. Ἡ ἀγωγή δὲν ζητεῖ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν σκληρύνσιν ἢ τὴν μηχανοποίησιν τῶν δυνάμεων τῆς ζωῆς, ἀλλ' ἀντιθέτως τὴν εὐκαμψίαν, τὸν πλουτισμὸν, τὴν ἀτελευθέρωσιν.

Δὲν σημαίνει βεβαίως ὅτι εἰς κάθε ἀγωγὴν, ἀκόμη καὶ τὴν πλέον φιλελευθέραν καὶ τὴν πλέον αὐτόνομον, δὲν ὑπάρχει ἕνα μέρος ἀσκήσεως δηλαδὴ δι' ἕνα πλῆθος μηχανισμῶν καὶ διὰ τὴν μῆσιν εἰς τὰς συνηθείας καὶ τὰς πεποιθήσεις τῆς ομάδος. Δογματικοὶ κανονισμοὶ βοηθοῦν τὸ ἄτομον νὰ πραγματοποιῇ τὸν τύπον τὸν ὁποῖον ἡ κοινωνία θεωρεῖ ἰδεώδη. Ἡ ἐκπαίδευσις ἐπίσης κατὰ μεγάλον μέρος εἶναι μηχανοποιημένη. Ἡ γλώσσα, ἡ γραφὴ, τὰ ἀριθμητικὰ σύμβολα, τὸ σύστημα τῆς ἀριθμήσεως, οἱ ὀρθογραφικοὶ καὶ συντακτικοὶ κανόνες, οἱ τύποι, αἱ ὁρολογίαι, αἱ ἀσκήσεις καὶ αἱ ἀπομνημονεύσεις δίδουν τὴν ἐντύπωσιν μιᾶς περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον μηχανικῆς ἐξασκήσεως. Ἀλλά, ὅλη αὐτὴ ἡ μηχανοποίησις ἀποβλέπει μόνον εἰς τὴν ἐξοικονόμησιν τῶν κατωτέρων ἐνεργειῶν χάριν τῆς αὐξήσεως τῶν ἀνωτέρων, τονίζει ὁ καθηγητὴς Hubert. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι περιορισμένος εἰς συγκεκριμένους δυνατότητας. Δυνάμεις, προσοχῇ, χρόνος εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξοικονομοῦνται, μάλιστα κατὰ τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ ὄν ἔχει μεγαλυτέραν ἀνάγκην νὰ βοηθῆται καὶ νὰ καθοδηγῆται, ἐνῶ ἡ καλύτερα προσαρμογὴ εἰς τὸ σύστημα τῶν συνηθειῶν τῆς ὁμαδικῆς ζωῆς ἐξοικονομεῖ τὰς ἀπαραίτητους δυνάμεις διὰ τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἐλευθέραν ζωὴν. Εἰς τὴν βάσιν ἀγωγῆς καὶ ἀσκήσεως, διαφέρουν οὐσιαστικῶς ἀκόμη καὶ ἂν ἡ ἀγωγή περιλαμβάνῃ ἕνα μεγάλο μέρος μηχανικῆς ἀσκήσεως, ὑπάρχει τόση ἀπόστασις μεταξὺ τῶν δύο, ὅση μεταξὺ μιᾶς ζωῆς προσηνατολισμένης πρὸς τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐλευθερία, καὶ μιᾶς ζωῆς προσηνατολισμένης πρὸς τοὺς μηχανισμούς τῆς ὕλης⁽³⁾.

★

(3) Πρβλ. René Hubert: «Traité de pédagogie générale», Paris 1949.

Ἡ παιδαγωγικὴ πρᾶξις ἔχει ὡς σκοπὸν τὴν ἐνοποίησην ὁλοκλήρου τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος· τῶν δυνάμεων τῆς ζωῆς διὰ τὴν ἀρμονικὴν λειτουργίαν τοῦ σωματικοῦ ὀργανισμοῦ, τῶν κοινωνικῶν δυνατοτήτων διὰ τὴν προσαρμογὴν εἰς τὰς διαφόρους ομάδας, τῶν πνευματικῶν ιδιοτήτων διὰ τὴν πλήρη ἀνθροισμὸν τῆς προσωπικότητος.

Ἡ ἀγωγή εἶναι δῶρον τὸ ὁποῖον προσφέρεται ἀπὸ τὸν ἐνήλικον εἰς τὸ παιδί, διὰ τὴν μεγαλῶσιν, καί, μὲ τὴν σειρὰν του, τὴν προσφέρει καὶ αὐτὸ ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς ποὺ διαθέτει. Εἶναι διὰ τοῦτο τὸ μέσον διὰ τοῦ ὁποῖου δημιουργεῖται συνεργασία μεταξὺ τῶν συνειδήσεων, ἀλληλεγγύη μεταξὺ παρελθόντος καὶ μέλλοντος.

Εἶναι ἐπομένως ἡ ἀγωγή, κατ' ἀρχήν, πάλιν κατὰ τοῦ ἐγωϊσμοῦ, ὑποδεικνύει θαυμάσια ὁ Hubert. Ὁ ἐγωϊσμός εἶναι ἡ στάσις τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὁποῖος οἰκιοθελῶς ἀναδιπλοῦται εἰς τὸν ἑαυτὸν του, δὲν ἀφίνει νὰ ἐκδηλωθῶν καὶ δὲν ζητεῖ νὰ ἰκανοποιηθῶν παρὰ αἱ τάσεις αἱ ὁποῖαι συνδέονται μόνον μὲ τὸν βιολογικὸν καὶ ψυχικὸν του ὀργανισμόν, ὅπως τὰς ἐδημιούργησε τὸ παρελθόν του. Κλεισμένος εἰς τὸ ἐγώ, ἀπομεμονωμένος, αἰχμάλωτος τῆς φύσεως καὶ τοῦ παρελθόντος του, ὁ ἐγωϊστὴς πτωχαίνει καὶ στενεύει διαρκῶς τὰ ὄρια του, διότι ἀρνείται ν' ἀνανεωθῆ, κλείνει τὸν δρόμον εἰς τὴν προοπτικὴν τοῦ μέλλοντος, παραιτεῖται τῆς ἐλευθερίας ἣ ὁποία εἶναι τὸ πᾶν διὰ τὸν ἀνθρώπον. Ὁ ἐγωϊσμός εἶναι ἡ ἀντίθεσις τῆς ζωῆς τοῦ πνεύματος, εἶναι ἄρνησις τῶν ἀρχῶν τῆς ζωῆς, ἣ ὁποία ζητεῖ ἀπὸ τὰ ὄντα, ποὺ πραγματικῶς ζοῦν, νὰ θέλουν ν' ἀγκαλιάζον ὁλόκληρον τὸν κόσμον καὶ νὰ λαμβάνουν συνειδήσιν ὅτι καὶ αὐτὰ ἀποτελοῦν μέρος τοῦ σύμπαντος· ὁ ἐγωϊσμός εἶναι ὁ προθάλαμος τοῦ θανάτου.

Ἀντιθέτως, ἡ ἀγωγή ζητεῖ ν' ἀνοίξη εἰς τὸ ἄτομον τὸν δρόμον πρὸς τὸ πρόσωπον καὶ τὴν ἐξατομίκευσιν, τὴν συνειδητοποίησιν δηλαδὴ τῆς ἰδίας του προσωπικότητος. Κάθε ὄν ἔχει ἰδίαν ὄντοτητα, ἣ ὁποία τὸ κάνει νὰ διακρίνεται ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα, τὸ κάνει ἐνότητα μοναδικήν, καὶ ἣ ὁποία συγ-

χρόνως προσδιορίζει τὴν θέσιν του ἢ μᾶλλον τὴν θέσιν τὴν ὁποίαν ἔχει ἐκλέξει μέσα εἰς τὸ σύμπαν. Εἰς αὐτὴν τὴν προσπάθειαν νὰ κατέλθῃ εἰς τὸ βάθος τοῦ ἑαυτοῦ του, νὰ κἀνῃ τὴν ἀπαραίτητον ἐνοποίησην καὶ ἀνακάλυψιν τοῦ πραγματικοῦ τοῦ κόσμου, ζητεῖ ἡ ἀγωγή νὰ βοηθήσῃ τὸ ἄτομον.

Ἀκόμη περισσότερον, μία ἀγωγή, ἣ ὁποία ἐπιζητεῖ τὸν θριάμβον τοῦ ἀνθρωπίνου στοιχείου, θὰ προσέξῃ ὥστε ἡ συνειδήσις ἣ ὁποία προχωρεῖ πρὸς τὴν ἐξατομίκευσιν νὰ μὴ καταστῇ μία κλειστὴ συνειδήσις. Περιλαμβάνει ἕνα μᾶλλον κίνδυνον τὸ ἔργον τῆς συνειδήσεως διὰ τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ πραγματικοῦ ἑαυτοῦ· τὸ νέον ἐγὼ ποὺ ἀνακαλύπτεται εἶναι πιθανὸν νὰ θέλῃ ν' ἀνέλθῃ εἰς τὸ ἕψος τοῦ ἀπολύτου. Ἀλλὰ πραγματικῶς ἐξατομίκευσις εἶναι ἐκείνη κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ ἄτομον δέχεται ἐν πλήρει συνειδήσει ὅτι ἀνήκει εἰς μίαν κοινότητα συνδεδεμένην διὰ πνευματικῶν δεσμῶν καὶ δὲν «πραγματοποιεῖται» πλήρως παρὰ μόνον διότι ἀνήκει εἰς αὐτήν. Σκοπὸς τοῦ διαλόγου τὸν ὁποῖον κάνει τὸ ἄτομον μὲ τὸν ἑαυτὸν του καὶ τοὺς ἄλλους εἶναι ἡ τακτοποίησις μὲ τὸν κόσμον, ἡ «εἰρήνη» μὲ τὸν κόσμον τοῦ πνεύματος. Εἶναι ὁ πόθος διὰ τὴν σχέσιν ἐκείνην μὲ τὸν κόσμον κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν θὰ ὑπάρχῃ ἀντίθεσις μεταξὺ «ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου» διότι θὰ ἔχον ἀρθῆ ὅλα αἱ ἀντιθέσεις. Τὸ τέλος καὶ τὸ νόημα τοῦ διαλόγου εἶναι ἡ ἐνότης τῆς ὑπάρξεως. Ὅλαι αἱ συνειδήσεις τείνουσιν πρὸς τὸ ἴδιον σημεῖον· πρὸς τὴν ἀπορρόφησιν τοῦ σύμπαντος, ὄλων τῶν δυνάμεων καὶ τῶν δυνατοτήτων του, πρὸς τὴν ἀπόλυτον γνῶσιν, τὴν ἀπόλυτον δύναμιν, τὴν ἀπόλυτον ὠραιότητα καὶ ἀγάπην. Δὲν θὰ τὸ κατορθώσων παρὰ μόνον ἀπὸ κοινοῦ, εἰς μίαν κοινὴν συνεργασίαν καὶ ἐὰν κάθε μία λάβῃ τὴν ἰδιαιτέραν τῆς θέσιν μέσα εἰς τὸ σύνολον τῶν συνειδήσεων. Ἴδου τὸ ὑψηλότερον ἰδεῶδες τὸ ὁποῖον ἡ ζωὴ, ἀλλὰ καὶ μία ἀγωγή μὲ βάσιν τὸ ἀνθρώπινον, εἶναι δυνατὸν νὰ προτείνῃ.

Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΔΥΑΛΙΣΜΟ

1. Στην πορεία τῆς μετανοίας τῆς πρὸς ἓνα ἀνθρωπολογικὸ προσανατολισμό, ἡ σύγχρονη ὀρθόδοξη θεολογικὴ σκέψις θὰ πρέπη νὰ σταθῆ κάποτε μετὰ πολλῆ διάθεσι μελέτης καὶ ἐπανορθώσεως μπροστὰ στὴν καθολικὴ σύνθεσι ὑλικῶν καὶ πνευματικῶν στοιχείων πού ἐπιτυγχάνεται στὸν ἄνθρωπο.

Εἶναι τὸ βασικότερο ἴσως ἀνθρωπολογικὸ θέμα.

Στὴν ἀντιμετώπισί του ἔχουμε συχνὰ ἀμαρτήσει. Ἡ δυαλιστικὴ τάσι τῆς διακρίσεως καὶ ἀντιδιαστολῆς σώματος καὶ ψυχῆς, ὑλικῶν καὶ πνευματικῶν στοιχείων στὸν ἄνθρωπο, δὲν βρῆκε ποτὲ μιὰ ἐπίσημη θέσι στὴν ἐκκλησιαστικὴ διδασκαλία, σὰ νοοτροπία ὅμως δὲν ἔπαψε νὰ ἐπηρεάζῃ τὴ χριστιανικὴ σκέψις καὶ ζωή.

Ὁ δυαλισμὸς ξεκινᾷ ἀρχικὰ σὰν διδασκαλία αἰρετικῆ. Τὸν πρωτοσυναντοῦμε στὴ διδασκαλία τῶν Γνωστικῶν τοῦ βίου αἰῶνος, πού ἀποδέχονται καὶ τὶς συνέπειες τοῦ θεωρητικῶν τῶν δυαλισμοῦ, μιὰ ἀσκητικὴ τάσι ἐγκρατείας καὶ καταπολεμήσεως τῆς ὕλης⁽¹⁾. Ἡ διάδοσις ὅμως τῶν τάσεων αὐτῶν ὀφείλεται προπάντων στοὺς Μανιχαίους, πού ξεκινῶντας ἀπὸ τὸν γ' αἰῶνα, ἐμφανίζονται κατὰ καιροὺς στὸ ἱστορικὸ προσκήνιο μετὰ ποικίλα ὀνόματα καὶ μορφές⁽²⁾. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι οἱ Μανιχαῖοι ὀνόμαζαν τοὺς ἑαυτοὺς τῶν «τελείους» ἢ «ἐκλεκτοὺς», ὑπεβάλλοντο σὲ αὐστηρὴς ἀσκήσεις, καὶ ἐμπόδιζαν τὸν γάμο καὶ «τὰς αἰσθητικὰς ἡδονὰς»⁽³⁾.

Οἱ ἴδιες σχεδὸν αὐτὲς τάσεις συνοδεύουν ἀπὸ τότε πολλὰ ἐνθουσιαστικὰ καὶ εὐσεβιστικὰ κινήματα πού παρουσιάστηκαν στοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ χριστιανικὴ σκέψις παρουσιάζει μιὰ δυσκολία κατανοήσεως καὶ ἀποδοχῆς τοῦ Χριστολογικοῦ δόγματος, τοῦ μυστηρίου τῆς ἀσυγχύτου ἐνώσεως τῶν δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ, πού ἀποτελεῖ τὴ θεολογικὴ θεμελίωσι τῆς συνθέσεως ὑλικῶν καὶ πνευματικῶν στοιχείων στὸν ἄνθρωπο. Ὁ ἀναχωρητικὸς ἀσκητισμὸς, ἂν καὶ δὲν ξεκίνησε ἀπὸ τάσεις δυαλιστικῆς, εὐνόησε ἐν τούτοις μετὰ τὴν παρουσία του καὶ τὶς συχνῆς ἀκρότητές του, τὴ διαιώνισι μιᾶς δυαλιστικῆς νοοτροπίας στὸ χριστιανικὸ πλήρωμα. Τὸ σῶμα θεωρήθηκε σὰν πηγὴ τοῦ κακοῦ, σὰν κέντρο τῶν ἀπατησέων τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας, καὶ γι' αὐτὸ ἀξιολογήθηκε πολὺ χαμηλά. «Μέσα εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ παρουσιάζεται ἡ ἀτελεῦτητος φάλαγξ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἀρνηθῆ πᾶσαν φιλίαν πρὸς τὸ σῶμα των. Ἔχουν ἀπαγορευθεῖ εἰς αὐτὸ πᾶσαν ἄνεσιν καὶ εὐχαριστήσιν. Ἔχουν ἀδίκως στερῆσαι αὐτὸ τροφῆς καὶ ποτοῦ, ὕπνου καὶ καθαριότητος. Ἔχουν βασανίσει, πηλῶσει καὶ ἐξασθενίσει αὐτὸ μετὰ πᾶσαν δυνατὴν σκληρότητα. Ὅσοι ὑπέβαλον τὸ σῶμα των εἰς τοιαύτας κακώσεις, ὄχι διὰ νὰ κάμουν νὰ ἀναλάμψῃ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερο ἡ μυστικὴ ἀξία του, ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἐχθρικής ἀποκρούσεως τοῦ σώματος, ὡς τοῦ μεγάλου, ἐπικινδύνου ἐχθροῦ τῆς ψυχῆς, τοῦ ὁποῖου ἡ δύναμις πρέπει διὰ παντὸς τρόπου νὰ συντριβῆ καὶ καταστραφῆ»⁽⁴⁾.

Τὸ διαπιστωτικὸ ὑλικὸ εἶναι πάρα πολὺ ἂν θελήσουμε νὰ ἐπεκταθοῦμε στὶς ἀκρότητες τῆς ἀσκητικῆς νοοτροπίας, σχετικὰ μετὰ τὸν ὑποβιβασμὸν, τὴν περιφρόνησι, καὶ τὴν ἐχθρότητα πρὸς τὸ σῶμα. Ἄν καὶ ἡ νοοτροπία τῆς περιφρονήσεως καὶ ἐχθρότητος δὲν σταματᾷ στὸ ὑλικὸ μόνον περι-

(1) Βασ. Στεφανίδου: «Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία», Ἀθῆναι 1948, σελ. 54, 55.

(2) Ἐνθα ἀνωτ. σελ. 62.

(3) Φιλ. Βαφείδου: «Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία», Κωνσταντινούπολις 1884, σελ. 105.

(4) W. Stählin: «Vom Sinn des Leibes», σελ. 35. παρ. Joh. Hessen: «Τὸ νόημα τῆς ζωῆς», ἑλλην. μετάφρ. Εὐαγ. Θεοδώρου, σελ. 92, 93.

βλημα τοῦ ἀνθρώπου, στὸ σῶμα, ἀλλὰ ἐπεκτείνεται καὶ στὸν ὕλικό διάκοσμο τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, καὶ κηλιδώνει ἕνα πλήθος αἰσθητικῶν ἀξιών.

★

2. Ἡ διδασκαλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς εἶναι οὐσιαστικά ἀντιθετικὴ σὲ κάθε δυαλιστικὴ τάσι καὶ νοοτροπία. Ὁ Θεὸς εἶναι ὁ δημιουργὸς τοῦ ἀνθρώπινου σώματος, καὶ ἡ κατασκευὴ του χρειάστηκε ἰδιαίτερη δημιουργικὴ πράξι τοῦ Θεοῦ (Γεν. 2, 7). Τὸ γεγονός αὐτὸ προσδίδει αὐτόματα στὸ ἀνθρώπινο σῶμα, μὰ ἀξία μοναδική. «Ὁ Θεὸς ποὺ δημιούργησε τὸ σῶμα, καὶ τὸ ἐδημιούργησε μὲ τίς φυσικὰς του ιδιότητες, δὲν τὸ δημιούργησε γιὰ τὸ θάνατο καὶ τὴ φθορά»⁽⁵⁾. «Φθαρτὸν μὲν τὸ σῶμα, λέγει ὁ ἅγ. Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, οὐ φθορὰ δὲ τὸ σῶμα. Καὶ θνητὸν μὲν τὸ σῶμα, οὐ θάνατος δὲ τὸ σῶμα. Ἀλλὰ τὸ σῶμα ἔργον ἐγένετο τοῦ Θεοῦ»⁽⁶⁾.

Καὶ σὰν ἔργο τοῦ Θεοῦ, τὸ σῶμα εἶναι ἕνα οὐσιαστικὸ μέρος ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύσι, ἀναπόσπαστα συνδεδεμένο μὲ τὸν πνευματικὸ κόσμο τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἰσοτιμία σώματος καὶ πνεύματος φανερῶνεται καὶ ἀπὸ τὴν βιβλικὴ διδασκαλία περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν σωμάτων^(6α), τὰ ὁποῖα πρέπει καὶ αὐτὰ νὰ ἀπολαύσουν ἀναλόγως τῶν πράξεών τους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι «ὁ πρῶτος ἀνθρώπος, ὁ παραδείσιος, ὁ πρὸ τῆς πτώσεως, δὲν ἦταν μόνον πνεῦμα ἀλλὰ «ἐκ γῆς, χοϊκός» (Α' Κορ. 15, 47). Ἐπομένως ἡ γῆνη ὑπαρξίς του δὲν ἦταν καθόλου καταπιεσμένη καὶ ἀπωθημένη, καθόλου σὲ δεύτερη μοῖρα»⁽⁷⁾. Ἡ Καινὴ Διαθήκη μιλάει συχνὰ γιὰ τὸν «νόμον τῆς σαρκός» καὶ τὸ «φρόνημα τῆς σαρκός», εἶναι φανερὸ ὅ-

μως πὼς οἱ ἔννοιες αὐτὲς περιλαμβάνουν τόσο τὰ ἁμαρτωλὰ πάθη τοῦ σώματος ὅσο καὶ τῆς ψυχῆς. Στὸ χωρίο Γαλ. 5, 19-22 ἔχουμε τὴν ἀπαρίθμησι τῶν «ἔργων τῆς σαρκός», στὰ ὁποῖα τοποθετοῦνται μὲ σημαντικὴ πλειοψηφία καὶ τὰ ἁμαρτήματα τοῦ πνεύματος. Ὁ ὄρος «σὰρξ» στὴν Καινὴ Διαθήκη, ἔχει τὴν ἔννοια τῆς ἁμαρτητικῆς ροπῆς, τῆς ἁμαρτητικῆς ἐπιθυμίας (concupiscentia) ποὺ κληροδοτήθηκε στὸ ἀνθρώπινο γένος μὲ τὴν πτώσι τῶν πρωτοπλάστων, καὶ ποὺ καταδυναστεύει καὶ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα. Ὁ ὀρθόδοξος θεολόγος Ζανκω, ἐκθέτοντας τὴν ὀρθόδοξο διδασκαλία στὸ σημεῖο αὐτό, γράφει: «Ἀπὸ τῆς λαθασμένη παρουσίας ὅτι ὁ ὀρθόδοξος χριστιανισμὸς εἶναι ἐντελῶς ἀσκητικὸς καὶ μοναστικὸς καὶ ἀντιμετωπίζει τὸ ἀνθρώπινο σῶμα ἐντελῶς δυαλιστικά, πολλοὶ θεωροῦν ὀρθόδοξη τὴ στάσι τῆς περιφρονησεως τοῦ σώματος σὰν νὰ εἶναι κάτι κακό, σὰν δεσμοτῆριον τῆς ψυχῆς, σὰν πηγὴ τῆς ἁμαρτίας, σὰν φθορὰ καὶ θάνατο.

Καὶ ὅμως δὲν εἶναι ἔτσι. Ἀπὸ τοὺς χρόνους τῶν ἀρχαίων Πατέρων μέχρι τοὺς καλύτερους ἐκπροσώπους τῆς ὀρθόδοξου σκέψεως τῶν νεωτέρων χρόνων, τὸ σῶμα ἐκλαμβάνεται ὄχι σὰν κάτι κακό, ἀλλ' ἀντιθέτως, σὰν δημιούργημα τοῦ Θεοῦ καλὸ καὶ ὡραῖο. Δὲν εἶναι τὸ σῶμα ἡ ἁμαρτία, εἶναι τόσο ἁμαρτωλὸ ὅσο καὶ ἡ ψυχὴ, καὶ ἴσως λιγώτερο ἀπ' αὐτήν. Ἡ λύτρωσις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι λύτρωσις τοῦ ὅλου ἀνθρώπου, καὶ ἀγιασμὸς τοῦ ὅλου ἀνθρώπου, δηλαδὴ καὶ τοῦ σώματός του. Ἀπὸ τὸν θάνατο σώζεται καὶ τὸ σῶμα. Γι' αὐτὸ ὑπάρχει καὶ ἡ διδασκαλία γιὰ τὴν ἀνάστασι τῶν σωμάτων. Ἐδῶ ἡ Ὄρθοδοξία βασιίζεται στὸ θεμέλιο τῆς διδασκαλίας γιὰ τὴν ἀσύγχυτο ἔνωσι τῶν δύο φύσεων στὸ Χριστὸ καὶ τὴν Ἀνάστασί του. Καὶ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ἡ Ὄρθοδοξία δὲν εἶναι ἀντιθετικὴ ἀλλὰ συνθετικὴ»⁽⁸⁾.

Πόσο συχνὰ δὲν μᾶς ἀποκαλύπτει καὶ ἡ καθημερινὴ ἔμπειρία τὴν ἀλληλένδετη αὐτῆ σχέσι σώματος καὶ ψυχῆς! Ὁ ἀλληλοεπιρρασμός τῆς εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ σὺγ-

(5) Φιλαρέτου Μόσχας: Reden u.s.w. IV σελ. 488 παρὰ St. Zankow «Das Orthodoxe Christentum des Ostens» σελ. 488.

(6) «Περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν», ἔκδ. Abbé Bareille, Paris 1866, σελ. 60.

(6α) Βλ. Zankow: «Das Orthodoxe Christentum des Ostens» Berlin 1928 σελ. 59.

(7) Viktor Warnach: «Agape» (Die Liebe als Grundmotiv der neutestamentlichen Theologie) Düsseldorf 1951 σελ. 506.

(8) Ἐνθα ἄνωτ. σελ. 58 καὶ 59.

χρονα θέματα τῆς ψυχολογίας καὶ Ἰατρικῆς⁽⁹⁾. Ἀλλὰ καὶ ἡ προσωπικὴ μας παρατήρησι μᾶς πείθει γιὰ τὸν ἐντελῶς πνευματικὸ χαρακτήρα πού ἔχει πολλές φορές μιὰ σωματικὴ ἐμπειρία. Οἱ ἀπολαύσεις τῆς αἰσθητικῆς, πού εἶναι ἀπολαύσεις διὰ τῶν αἰσθήσεων τοῦ σώματος, εἶναι πάντοτε ἓνα γεγονός πνευματικὸ μέσα στὴ ζωὴ μας. Ἀκόμα καὶ στὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο, καθρεφτίζεται πάντοτε κάτι μεταφυσικό. «Τὸ φυσικὸ πρόσωπο τοῦ ἀνθρώπου ἀπαρτίζεται, τάχα, μόνο ἀπὸ ὕλικά συστατικά; Δὲν μπαίνει τάχα στὴν ἔκφρασι τοῦ προσώπου μας—ἀν ὄχι στὴ μόνιμη, σὲ μιὰ στιγμιαία ὅμως καὶ φαινομενικὰ παροδικὴ ἔκφρασι πού αὐτὴ μπορεῖ νάβῃ αἰώνια, ἐνῶ ἡ μόνιμη εἶναι φθαρτὴ—κάτι ἀπὸ τὸν πνευματικὸ καὶ αἴτιον ἑαυτοῦ μας;»⁽¹⁰⁾. Πολὺ σωστὰ καὶ ἐπιγραμματικὰ σημειώνει ὁ V. Warnach ὅτι «τὸ σῶμα εἶναι ἡ ἐξωτερικὴ ἐμφάνισι τῆς ἐσωτερικῆς ζωντανῆς καὶ οὐσιώδους πραγματικότητος τοῦ ἀνθρώπου»⁽¹¹⁾. Καὶ ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Νύσσης ἐπιβεβαιώνει: «Ἐπεὶ νοερὸν τι χρῆμα καὶ ἀσώματόν ἐστιν ὁ νοῦς, ἀκοινωνήτων ἂν ἔσχε τὴν χάριν καὶ ἄμικτον, μὴ διὰ τινος ἐπινοίας φανερουμένης αὐτοῦ τῆς κινήσεως. Τούτου χάριν τῆς οργανικῆς ταύτης προσεδέθη κατασκευῆς (τοῦ σώματος)»⁽¹²⁾.

★

3. Ἡ βασισμένη στὸ ὀρθόδοξο δόγμα ἀνθρωπολογία ἀναζητεῖ λοιπὸν τὴ σύνθεσι τοῦ γήνιου καὶ πνευματικοῦ στοιχείου στὸν ἄνθρωπο, σύνθεσι βασισμένη στὸ Χριστολογικὸ δόγμα τῆς ἀσυγχύτου καὶ ἀτρέπτου ἐνώσεως τῶν δύο φύσεων ἐν Χριστῷ. Ὁπως στὴν περίπτωσι τοῦ σαρκωθέντος Λό-

γου τοῦ Θεοῦ ἔτσι καὶ σὲ κάθε ἀνθρώπινη παρουσία «δύο ὑφέστηκε πράγματα· δύο ἐν ἐνί»⁽¹³⁾. Τὸ ἀνθρώπινο σῶμα εἶναι «ἕνας καθρέφτης τῆς αἰωνίου λαμπρότητος τοῦ Λόγου. Οἱ Βυζαντινοὶ δὲν βλέπουν στὸ σῶμα τόσο τὸν ἀνθρώπινο ὀργανισμὸ ὅσο τὸ ἔνδυμα τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου»⁽¹⁴⁾. Ἡ σύνθεσις αὐτὴ, χαρακτηριστικὴ στὴν ὀρθόδοξη ἀντιμετώπισι ὄλων τῶν μεγάλων προβλημάτων τῆς πίστεως⁽¹⁵⁾, εἶναι μιὰ κατάφασι στὸ φυσικὸ, στὸ ὕλικὸ στοιχεῖο τῆς ζωῆς, καὶ ὀδηγεῖ στὸν ἐξαγιασμὸ του. Ὁ ἐξαγιασμὸς εἶναι ὁ μέσος καὶ βασιλικὸς δρόμος ἀνάμεσα στὴν περιφρόνησι καὶ στὴν ἄλογη θεοποίησι. Ὁ π. V. Warnach πιστεύει διι ἰδιαίτερα ὁ ἁγιασμὸς τοῦ γάμου μέσα στὴν ἀτμόσφαιρα τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ, εἶναι χαρακτηριστικὴ ἀπόδειξι γιὰ τὸ ὅτι «τὸ Εὐαγγέλιο δὲν παραθεωρεῖ τὴ φυσικὴ ζωὴ, ἀλλὰ ζητᾷ τὴ μεταμόρφωσι τῆς μέσα στὴ χάρι τοῦ Ἁγ. Πνεύματος»⁽¹⁶⁾. «Βλέπει τὴν ψυχὴν καὶ ζωοποιεῖ τὸ σῶμα, καὶ τὸ σῶμα νὰ ἐμφανίζῃ τὴν ψυχὴν. Καὶ προσπαθεῖ νὰ λυτρώσῃ τὸ σῶμα ἀπὸ τὰ δεσμά τῆς ὕλης ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν ἀπὸ κάθε ἀκρότητα Μανιχαϊκὴ ἢ Πουριτανικὴ»^(16α).

Ἡ σύνθεσις γήνιου καὶ πνευματικοῦ στοιχείου στὸν ἄνθρωπο, εἶναι καὶ τὸ κεντρικὸ θέμα μὲ τὸ ὁποῖο ἀπασχολεῖται καὶ ἡ σύγχρονη ὑπαρκτικὴ σκέψι, ἡ προσανατολιζόμενη χριστιανικὰ. Ἡ σύνθεσις αὐτὴ ἂν καὶ ὀδηγῇ στὸν ἀδιάκοπο ἐσωτερικὸ διχασμὸ τοῦ ἀνθρώπου καὶ στὴν τραγικότητα τῆς ὑπάρξεως, εἶναι ἐν τούτοις μιὰ πραγματικότης, μιὰ σχέσις καθ' ἑαυτήν.

(13) Μ. Ἀθανασίου: Πρὸς Ἀδελφ. § 3. Βλ. Π. Τρεμπέλα, «Δογματικὴ» Β' τόμος σελ. 90.

(14) V. Warnach: «Byzanz und Rom» ἄρθρο στὸν πανηγυρικὸ τόμο τοῦ Chevetogne «L'Église et les Églises» 1954, σελ. 133

(15) Zankow: ἔνθα ἄνωτ. σελ. 61.

(16) «Agape»: σελ. 468. Βλέπε σχετικὰ καὶ ὅσα ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Ν. Καβάσιλα ἀναφέρονται στὸ ἄρθρο τοῦ κ. Δ. Γ. Κουτρομπῆ: «Ἐνας λαϊκὸς διδάσκαλος τῆς πνευματικότητος», «Ἀκτίνες» 1960, σελ. 269-260.

(16α) Romano Guardini: «Vom Geist der Liturgie» ἀπὸ τὸ ἄρθρο τοῦ Β. Ἐράστου: «Ναὸς τοῦ Πνεύματος», «Ἀκτίνες», 1958, σελ. 304.

(9) Χαρακτηριστικὸ ἀντιπροσωπευτικὸ ἔργο τὸ τοῦ ἀειμνήστου Μαρίνου Γεροουλάνου: «Ψυχικαὶ ἐπιδράσεις ὡς νοσογόνος παράγων».

Ἄν καὶ τὸ σύγχρονο αὐτὸ θέμα δὲν ἔμεινε ἀμελέτητο κι' ἀπ' αὐτοὺς τοὺς πατέρας τῶν πρώτων αἰώνων, βλ. Β. Ἐράστου: «Ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὸν Γρηγόριον Νύσσης», «Ἀκτίνες» 1956 σελ. 251, 252.

(10) Παναγιώτη Κανελλόπουλου: «Μεταφυσικὴς προλεγόμενα», Ἀθήναι 1956, σελ. 70.

(11) Ἐνθα ἄνωτ. σελ. 506.

(12) «Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου», Κεφ. θ' Migne P. G. 44, 149.

«Τὸ ἐγὼ εἶναι σύνθετον ἐκ τοῦ ἀπείρου καὶ τοῦ πεπερασμένου. Ἡ τοιαύτη σύνθεσις εἶναι μιὰ σχέσις καθ' ἑαυτήν», γράφει ὁ Kierkegaard⁽¹⁷⁾. Μία σύνθεσις πὺν δὲν ζημιώνει καθόλου τὸ φυσικὸ καὶ πεπερασμένο⁽¹⁸⁾.

«Ἄν ὁ ἄνθρωπος ἦταν ἓνα ζῶο ἢ ἓνας ἄγγελος, γράφει ὁ ἴδιος συγγραφέας, τότε δὲν θὰ βρισκόταν ποτὲ σὲ ἀγωνία. Ἄλλὰ ὁ ἄνθρωπος εἶναι σύνθεσις, καὶ γι' αὐτὸμπορεῖ νὰ ἀγωνιᾷ, καὶ ὅσο περισσότερο ἀγωνιᾷ, τόσο μεγαλύτερος εἶναι σὰν ἄνθρωπος»⁽¹⁹⁾.

Ἡ πορεία τοῦ ἐξαγιασμοῦ τῆς συνθέσεως στὴν ἀνθρώπινη φύσι, εἶναι μιὰ πορεία ὀδυνηρῆ, μιὰ καὶ τὴν μάχεται ἀδιάκοπα ἡ ἁμαρτία—τὸ «φρόνημα τῆς σαρκός»—πὺν συμμαχεῖ πότε μὲ τὸ πνεῦμα καὶ πότε μὲ τὸ σῶμα. Ἡ ὀδύνη ὁμως αὐτῆ, ἡ «ἀγωνία» τῶν ὑπαρξιστῶν φιλοσόφων, εἶναι τὸ συνεχὲς τίμημα τῆς ὀλοκληρώσεως μιᾶς ἀγίας ἐνότητος, καὶ βασίζεται σὲ μυστικὸ σκίσημα τῆς χαρᾶς πὺν χαρίζει κάθε σωστὴ καὶ ἀληθινὴ πορεία ζωῆς. Ἐνῶ ὁ λαθεμένος ἐντοπισμὸς τῆς ἁμαρτίας σὲ τὸ σῶμα καὶ σὲ τὸ ὑλικὸ περίβλημα τῆς ζωῆς, ὀδηγεῖ ἀναπόφευκτα σὲ καταστάσεις διάστροφες καὶ ἄρρωστημένες, σὲ μιὰ φοβία καὶ ἄρνησι τῆς φυσικῆς ζωῆς, σὲ ἄσκοπες ἀπωθήσεις καὶ ἀναπηρίες πνευματικῆς.

★

4. Ὁ Ἰησοῦς βρῖσκειται πολὺ μακρὸν ἀπὸ ἓνα τέτοιο δυαλιστικὸ κοίταγμα τῆς ζωῆς. Ὁ Ἰησοῦς κοίταξε κατὰματα τὴ ζωῆ, εἶπε «ναὶ» στὴ ζωῆ καὶ στὸν ἄνθρωπο, στὸν ὀλόκληρο ἄνθρωπο, ὄχι σὲ κομματιασμένο δημιούρημα τῶν ἠθικολόγων. Ἐξῆσε τὶς χαρὲς τῶν ἀνθρώπων, τὴ χαρὰ τοῦ δείπνου⁽²⁰⁾, τῆς γιορτῆς⁽²¹⁾, τῆς οἰκογενειακῆς συντροφιάς σὲ σπῆτι φιλικὸ⁽²²⁾.

(17) «Die Krankheit zum Tode» σελ. 28, παρὰ Ν. Νησιώτη: «Ἐπαρξισμὸς καὶ χριστιανικὴ Πίστις».

(18) Kierk: «Furcht und Zittern» σελ. 35 αὐτόθι.

(19) S. Kierkegaard: «Der Begriff der Angst» σελ. 116 αὐτόθι.

(20) Λουκ. 5, 29 καὶ Ἰωάν. 12, 2.

(21) Ἰωάν. 2, 1-11.

(22) Λουκ. 10, 38-42.

Ὁ Ἰησοῦς μᾶς ζήτησε νὰ κοιτάζουμε τὴ γύρω φύσι μὲ μάτι πὺν ν' ἀνακαλύπτει παντοῦ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Στὰ πολὺχρωμα φορέματα τῶν λουλουδιῶν, στὸ πλουμιστὸ φτέρωμα τῶν πουλιῶν⁽²³⁾. Καμιὰ ὁμορφιά τῆς ὑλικῆς ζωῆς δὲν τὴν ἐμόλυνε μὲ τὴν ὑποψία τοῦ κακοῦ. Ἀντίθετα μᾶς δίδαξε ὅτι τὸ κακὸ ἐντοπίζεται στὰ «ἔσωθεν»⁽²⁴⁾ τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ Ἰησοῦς σεβάσθηκε τὸ σῶμα στὸ πρόσωπο ἐκείνων πὺν πεινοῦσαν, καὶ τοὺς μύηρασε ἄρτους, στὸ πρόσωπο τῶν μαθητῶν του, καὶ ἔνιψε τοὺς πόδας των, στὸ πρόσωπο τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ δέχθηκε νὰ λούσουν τὴν κεφαλὴ του μὲ μύρο βαρῦτιμο^(24α).

Ἡ διδασκαλία τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἡ καταδικαστικὴ γιὰ τὸν δυαλισμὸ, ὀλοκληρώνεται στὴν Παῦλειο Θεολογία, ἐκεῖ πὺν τὸ σῶμα προβάλλεται πᾶ σὰν ναὸς τοῦ Θεοῦ⁽²⁵⁾, μέλος τοῦ μυστικοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ⁽²⁶⁾, μιὰ ἐξακολουθητικὴ φανέρωσις τῆς ζωῆς τοῦ Ἰησοῦ⁽²⁷⁾. «Ἰνα ἡ ζωῆ τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι ἡμῶν φανερωθῆ». Ὅταν ἡ Ἐκκλησία παρακαλῆ διὰ τὸν ἀγιασμὸν τοῦ σώματος ἐννοεῖ ἀσφαλῶς αὐτὴ τὴν φυσικὴ ἔκφρασι τῆς ἐνότητος μὲ τὸν Ἰησοῦ, τῆς ἐνοικήσεως τοῦ Ἰησοῦ μέσα στὸν ἄνθρωπο. «Ὡς πάντοτε καὶ νῦν μεγαλυνηθήσεται Χριστὸς ἐν τῷ σώματι μου»⁽²⁸⁾, διακηρῦτει ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ὀδηγώντας μᾶς ἔτσι σὲ τὸ κορυφωμα τοῦ ἐξαγιασμοῦ τοῦ ὑλικοῦ στοιχείου τοῦ ἀνθρώπου, στὴν προσφορὰ τοῦ σώματος γιὰ τὴν ὑπηρεσία τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ⁽²⁹⁾.

Ἴσως, ἂν ἡ παρεξηγημένη στάσι τῆς ἐχθρότητος πρὸς τὸ σῶμα καὶ τὸ ὑλικὸ γενικώτερα στοιχεῖο τῆ ζωῆς, δὲν εἶχε κατὰ καιροὺς εἰνηθη ἀπὸ χριστιανικὰ περιβάλλοντα.

(23) Ματθ. 6, 26, 28, 29.

(24) Μαρκ. 7, 21.

(24α) Βλ. Παναγ. Κανελλόπουλου: «Μεταφυσικὴ Προλεγόμενα» σελ. 221.

(25) Α' Κορ. 6, 19.

(26) Α' Κορ. 6, 15.

(27) Β' Κορ. 4, 10.

(28) Φιλίπ. 1, 20.

(29) Α' Κορ. 6, 20. Χαρακτηριστικὸ ὅτι στὴν κριτικὴ ἐκδοσι τοῦ Nestlé ἡ φράσις εἶναι μόνο: «δοξάσατε δὴ τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν».

λοντα, ἡ κατάστασι τοῦ κόσμου μας σήμερα νὰ ἦταν πολὺ διαφορετικὴ. Οἱ χριστιανικὲς Ἐκκλησίαι πρέπει ν' ἀπασχοληθοῦν κάποτε μὲ τὸ μεγάλο ἐρώτημα ποῦ τοποθετεῖ ἡ ἀδυναμία τους νὰ παίξουν ἓνα οὐσιαστικὸ ρόλο στὸν περιορισμὸ τοῦ ἠθικοῦ ξεπεσμοῦ ποῦ λυμαίνεται τις κοινωνίες τῶν ἀνθρώπων. Οἱ ἐπαναπαντικὲς ἀπαντήσεις ποῦ συνήθως δίδονται, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς κατήργησε τις ἀνθρωποθυσίες καὶ τὴ δουλεία, δὲν μποροῦν νὰ ἀπαντήσουν στὸ παραπάνω ἐρώτημα, ὅταν ἐλεγχθοῦν ὑπὸ τὸ φῶς μᾶς ἀμειλικτῆς εἰλικρινείας. Ἡ φυσικὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, ἰδιαίτερα στὴν περιοχὴ τῆς κυριαρχίας τῶν ἐνστικτων, ἔχει ἐλάχιστὰ ἐπηρεαστῆ ἀπὸ τὴν ἠθικὴ παρουσία τῶν χριστιανῶν. Γιατί; Ἴσως νὰ ὀφείλεται ἀκριβῶς στὴ μεγάλη ἀμαρτία τῶν χριστιανῶν, στὴν ἀσκητικὴ περιφρόνησι τοῦ σώματος καὶ τοῦ φυσικοῦ πλαισίου τῆς ζωῆς. Γιατί καὶ ἡ πιὸ πρόσχειρη ἱστορικὴ ἀνασκόπησι μπορεῖ νὰ μᾶς πείσῃ ὅτι, ὅπου παρουσιάσθηκε ἄνθησι τῆς χριστιανικῆς ζωῆς, ἐκεῖ τελικὰ κυριάρχησαν τὰ ἐνθουσιαστικὰ στοιχεῖα τῆς ἀναχωρητικῆς ἀπαρνήσεως τῶν ἐγκοσμίων, τὰ «μὴ ἄφη μὴδὲ γεύσῃ», ὁ μονομερῆς τονισμὸς τῶν πνευματικῶν δῆθεν μόνον ἀγαθῶν, δηλαδὴ ὁ δυαλισμὸς ὁ Μανιχαϊστικὰ χρωματισμένους.

Ἔτσι, ὁ ἄνθρωπος διδάχτηκε ἀπὸ τὰ

χριστιανικὰ περιβάλλοντα ὄχι τὸν ἐξαγιασμὸ τῆς φυσικῆς ζωῆς, ἀλλὰ, τις πιὸ πολὺς φορὲς, τὴν περιφρόνησί της ἐν ὀνόματι τοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ τῆς πνευματικῆς ἐξάρσεως. Διδάχτηκε δηλαδὴ τὴν ἄρνησι, καὶ ἡ ἄρνησι δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ οἰκοδομηθῇ, ἡ ἄρνησι γεμίζει τὴ ζωὴ συντρίμματα καὶ καταστροφὴ. Ὅταν τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Ἐκκλησίας εἶναι στραμμένον στὸ μοναστικὸ μεγαλεῖο μὲ τὴ μανιχαϊστικὴ σύγχυσι, καὶ ταυτόχρονα ἐγκαταλείπονται τὰ τεράστια προβλήματα τῆς ζωῆς, τότε εἶναι φυσικὸ ὁ ἄνθρωπος κ' ὁ πολιτισμὸς νὰ ἀγνοήσουν αὐτὴ τὴ μονομέρεια, καὶ νὰ πορευθοῦν μακρυνά, στὰ μονοπάτια τῆς ἀτίθετης ὑπερβολῆς, ποῦ ὀδηγεῖ στὴν ἐνδημοῦσα ἠθικὴ κρίσι καὶ διαφθορά.

Ἴσως στοὺς δικούς μας καιροὺς νὰ ἔχη τάξει ὁ Θεὸς τὸ σπουδαῖο ρόλο μᾶς σωστῆς ἐπανορθώσεως. Τὸ ὀρθόδοξο κλίμα εἶναι τὸ πιὸ εὐνοϊκὸ γιὰ τὴν ἀποφυγὴ τῶν ἀντιθέτων ἀκροτήτων. Πρέπει ν' ἀναζητήσουμε τὴν ἀλήθεια, τὴν ἀλήθεια ποῦ θὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τις τραγικὲς παρανοήσεις τῶν ἀνθρωπίνων σχημάτων, καὶ θὰ μᾶς ὀδηγήσῃ σὲ μιὰ πρωτοπορία καθοδηγητικὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἄλλ' αὐτὸ εἶναι ἓνα σοβαρώτατο θέμα, ποῦ χρειάζεται μελέτη καὶ σπουδῆ.

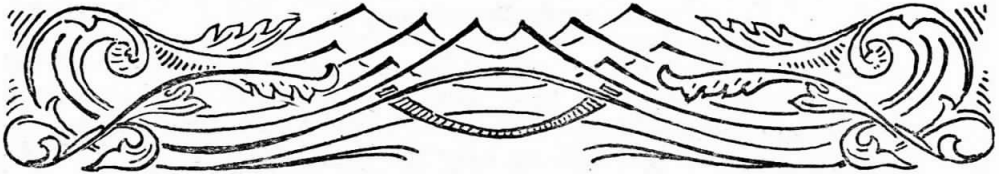
ΧΡ. Σ. ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ

Α Π Ο Μ Ο Ν Ω Σ Η ...

Κλείσαμε τὸν ἑαυτὸ μας σὲ τέλειο πύραυλο,
 ξεκολλήσαμε τὴ γῆ κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μας
 κ' ἀφήσαμε μακριὰ τὴ μικρὴ μας πατρίδα
 μὲ τις ζεστὲς καρδιές καὶ τὸν ἀτέλειωτο πόνο.
 Ἀφήσαμε στὸ χῶμα χωρὶς ζευγὰ τὸ ἀλέτρι.
 Σὲ ξεχασμένους τάφους σαπίζουν οἱ ρίζες μας
 καὶ στὸ χωριὸ ἀπόμεινε ὁ παπάς, μονάχος,
 νὰ χτυπᾷ τὴν καμπάνα ἀδειας ἐκκλησίας.

Κλειστήκαμε σὲ πύραυλο κ' ἀφήνοντας τὴ γῆ
 πήραμε τὸν ἀνεπίστροφο δρόμο τῆς ἀπομόνωσης.

ΠΕΤΡΟΣ ΘΑΜΥΡΑΣ

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ «ΘΕΙΟΥ»

ΕΝ ΤΗ «ΑΞΙΟΛΟΓΙΑ» ΤΟΥ WINDELBAND⁽¹⁾ (1848-1915)

Ἐνταῦθα δὲν προτιθέμεθα νὰ ἐκθέσωμεν εὐρέως πὼς τὴν τῶν «ἀξιών» θεωρίαν⁽²⁾ (Wertlehre ἢ Werttheorie), ὡς αὕτη διεμορφώθη ὑπὸ τῶν Νεοκαντιανῶν (Neokantianer) καὶ δὴ τῆς Σχολῆς τῆς Βάδης ἢ τῆς Νοτιοδυτικῆς φιλοσοφικῆς Γερμανικῆς Σχολῆς (Badische oder Südwestdeutsche Schule), ἧς ἰδρυτῆς καὶ θεμελιωτῆς ὑπῆρξεν ὡς γνωστὸν, ὁ ἱστορικὸς τῆς Φιλοσοφίας Γουλιέλμος Windelband, ἀλλὰ τοὐναντίον διὰ βραχέων θέλομεν ὑποτυπώσει τὴν τοῦ θείου ἔννοιαν, ὡς ἀκριβῶς ἔχει παρὰ τῶν μνημονευομένων φιλοσόφων ἐν τῇ περὶ «ἀξιών» θεωρίᾳ αὐτοῦ.

Ὡς τοῖς πᾶσι γνωστὸν τυγχάνει ἡ ἔννοια τῆς «ἀξίας» φέρει χαρακτηριστὰ ὑποκειμενικόν, διότι ἡ ἡμετέρα κρίσις ἔρχεται πρὸς αὐτὴν, ἔνεκα διαφόρων λόγων καὶ χαρακτηρίζεται μάλιστα ὡς τοιαύτη ἐξ αἰτίας τοῦ σκεπτομένου καὶ κρίνοντος αὐτὴν ὑποκειμένου. Ὑπάρχουσι πράγματά τινα, ἅτινα ἀντιλαμβανόμεθα διὰ τῆς νοήσεως, ἐπιθυμοῦμεν ὁμως ταῦτα διὰ τῆς βουλήσεως καὶ τοῦ συναισθήματος· ἐν καταλείδει πᾶσαι αἱ περὶ «ἀξίας» ἔννοιαι ἐκφράζουσι γενικῶς τὴν σχετικότητα καὶ θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἀναλόγως τῆς ὠφελμιστικῆς ἐπιδράσεως, ἦν ἐξασκεῖ ἐπὶ ὑποκειμένου τινὸς ἡ ἀνωτέρω ἔννοια, ἐκ ταύτης ἐξαρτᾶται οὕτως εἰ-

πεῖν καὶ τὸ «μέγεθος τοῦ χαρακτηρισμοῦ αὐτῆς»⁽³⁾. Πέραν ὁμως τῶν ἀνωτέρω λεχθέντων ὑπάρχουσι καὶ «ἀξίαι», αἵτινες δὲν ὑφίστανται ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ δύνανται νὰ ἰσχύσωσιν (gelten) ἔσασι, ὡς θέλει ὁ Windelband καὶ ὁ Rickert ἐν ἄλλῳ τινὶ κόσμῳ (Das dritte Reich) τοιούτεστιν ἐν τῷ κόσμῳ τοῦ Δέοντος⁽⁴⁾ (Sollen).

Ἐν ἐκείνῳ τῷ κόσμῳ, ἐκτὸς τόπου καὶ χρόνου καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ὑποκειμενικῆς ἐκτιμήσεως ὑπάρχουσιν ὡς ἀξίαι αἱ ἔννοιαι τοῦ «ἀγαθοῦ»⁽⁵⁾, τοῦ «καλοῦ» καὶ τοῦ «ἀληθοῦς» οὐδέποτε μεταβαλλόμεναι, ἀλλ' αἰωνίως ἰσχύουσιν ὡς ἀπόλυτοι, ἔχουσαι προσέτι χαρακτηριστὰ ὑπερβατικῶν καὶ κατευθύνουσαι πρὸς τὴν ὁδὸν τοῦ καθήκοντος τὰς δραστηριοτήτας πάντων τῶν ἀνθρώπων (absolutes Sollen), ὡς ἀκριβῶς τὰ «ἀρχέτυπα» τοῦ πλατωνικοῦ κόσμου⁽⁶⁾· πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω ἔννοιαι οὖσαι ἀπηλλαγμέναι πάσης ὑποκειμενικῆς κρίσεως, ὡς λέγει ὁ μαθητῆς

(3) Αἱ «ἀξίαι» μάλιστα διακρίνονται πολλάκις εἰς ἀμέσους καὶ ἐμμέσους, εἰς ἀνωτέρας καὶ κατωτέρας, εἰς ὑλικὰς καὶ πνευματικὰς καὶ τέλος εἰς θρησκευτικὰς, ἠθικὰς, καλλογογικὰς καὶ ἄλλας.

(4) H. Rickert: Der Gegenstand der Erkenntnis (6η ἔκδοσις) 1928

(5) Ὁ Πλάτων (=Κρατ. 412C—Νόμος 631B ἰδὲ καὶ 697A—Πολιτεῖαν 500Ακαὶ 509B) καὶ ὁ Ἀριστοτέλης (=Ἠθ. Νικ. Α1. 1094α 3, 5, 1097α 18. Ε 7. 1131β 23. Α4. 1096β 13.—Ἠθ. μεγ. Α2. 1184α 3 κτλ'), σημειοῦσι καὶ κλίμακας τινὰς τῆς ἐνοσίας τοῦ «ἀγαθοῦ».

(6) Θὰ ἠδύνατο νὰ λεχθῆ, ὡς λέγουσί τινες τῶν Νεωτέρων, ὅτι «ἀξιολογία» δὲν εἶναι τι ἄλλο ἢ ἡ περὶ ἰδεῶν καὶ κατηγοριῶν θεωρία τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, πλὴν ὁμως αἱ ἰδέαι τοῦ Πλάτωνος ἔχουσι πραγματικὴν ὑπαρξιν ἐν τῷ ὑπεραισθητῷ κόσμῳ, ἐν ᾧ αἱ «ἀξίαι», δύνανται νὰ ἰσχύσωσιν (geltend) ὡς καθολικὴ οὕτως εἰπεῖν «Νομοθεσία» ἠθικῆς.

(1) H. Rickert: W. Windelband, 1915.

(2) Πλείονα περὶ τῆς τῶν «ἀξιών» θεωρίας: H. Münsterberg: «Philosophie der Werte» 1908 (2α ἔκδοσις 1921) - A. Meinong: «Psychologisch - ethische Uteruschungen zur Werttheorie» 1894 - Chr. v. Ehrenfels: «System der Werttheorie» 1897 - 1898 - M. Scheler: «Der Formalismus in der Ethik» 2α ἔκδοσις 1921 - N. Hartmann: «Ethik» 1929 - Bruno Bauh: «Wahrheit, Wert und Wirklichkeit», 1c3 - Eduard Spranger: Lebensformen (7η92δοσις) 1930.

τοῦ Windelband Ἑρρίκος Rickert⁽⁷⁾ (1863-1936), εὐρίσκονται οὐχὶ ἐν τῇ ὑποκειμενικῇ συνειδήσει, ἀλλὰ τούναντιον ἐν τῇ συνειδήσει τῆς ἀνθρωπότητος ὀλοκλήρου (Bewusstsein überhaupt).

Ἐν κατακλεῖδι: Φιλοσοφία κατὰ τὸν Windelband δὲν εἶναι ἄλλο τι ἢ αἰ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαι «ἀξίαι», αἵτινες εὐρηνται κυρίως ἐν τῇ λογικῇ, ἠθικῇ καὶ καλλολογία⁽⁸⁾, ἀφ' οὗ βεβαίως αὐται γίνονται ἡμῖν καταληπτὰ διὰ τοῦ νοῦ, τῆς βουλήσεως καὶ τοῦ συναισθήματος.

(7) August Faust: Heinrich Rickert und seine Stellung innerhalb der deutschen Philosophie der Gegenwart, Tübingen 1927

(8) W. Windelband, Einleitung in die Philosophie (4η ἔκδοσις) 1923

Τὰς τρεῖς ταύτας ἐννοίας ὁ Windelband ἐπιχειρεῖ νὰ χαρακτηρίσῃ ὡς ἐνιαίαν ἐννοίαν, εἰς ἣν προσδίδει μάλιστα καὶ μεταφυσικὴν χροιάν, ὀνομάζων ταύτην διὰ τῆς ἐννοίας τοῦ Θεοῦ τὸ «θεῖον» ἐπομένως κατ' αὐτὸν εἶναι ἔκφρασις τῶν τριῶν ἐννοιῶν ἀποτελουσῶν τὴν πλήρη τοῦ «τελείου» εἰκόνα⁽⁹⁾.

A. N. ΖΟΥΜΠΟΣ

(9) Πρόβ, Σχεδιάγραμμα τι περὶ φιλοσοφίας τῆς θρησκείας (Religionsphilosophie) τοῦ W. Windelband ἐν τῇ μελέτῃ τοῦ τελευταίου «Das Heilige», 1902 ἐν Präludien (ἔκδοσις 5η) Tübingen 1915, τόμ. II σελ. 295-332. Πρόβλ. καὶ J. Hessen, Die Religionsphilosophie des Neukantianismus, 1924², σελ. 60 κ. ἐξῆς.

DE PROFUNDIS

Ἄχ! τί χαρὰ τὰ ταξιδιάρικα πουλιὰ
καὶ τὰ καράθια τὰ γοργόφτερα στὸ κύμα,
σὰν ἀρμενίζουσι, μὲ τ' ἀγέρι κόντρα ἢ πρίμα,
μέσ' στοῦ γαλάζιου τὴν ἀτέρμιση ἀγκαλιά.

Πόσο, ἀδερφέ μου, στὴν ψυχὴ μου τὰ ἔχω ἐγώ,
πού ἔχω τὸ χρέος τὸ βαρὺ νὰ μὲ σκλαθῶναι,
πού ἔχω τὸν πόνο τὸ βαθὺ νὰ μὲ λαθῶναι
κι' ὅ,τι ἔχει σθήσει στὸν καιρὸ νὰ νοσταλγῶ.

Ἐγὼ πού μοιάζω σὰν τοὺς σκλάβους τὰ δεντρά,
πού μοναχὰ ἀπ' τοῦ ξυλοκόπου τὸ πελέκι,
εἶτε ἀπὸ κάποιας μπόρας μαῦρο ἀστροπελέκι,
μποροῦν νὰ βροῦν γιὰ νὰ σαλέψουν δυὸ φτερά!!

Ἄχ! τί χαρὰ τὰ ταξιδιάρικα πουλιὰ
καὶ τὰ καράθια τὰ γοργόφτερα στὸ κύμα...
Κι' ἐμέν' ἀσάλευτο νὰ μ' ἔχει ἐδῶ τὸ κρίμα
καὶ νὰ ρουφῶ πίκρες παλιῆς γουλιὰ-γουλιὰ.

Ἐλα, ἐαυτέ μου, κάτι μέσα στὴν ἀχλύ,
κάτι σπαράζει· θαμποφέγγει μιὰ Πορεία.
Ἐλα, καὶ γράψε μιὰ καινούργια ἱστορία,
πού τὴ γνωρίζουσι ὅσοι πόνεσαν πολὺ...

ΝΙΚΟΣ ΤΥΠΑΛΔΟΣ

Ο «ΠΕΡΙ ΑΡΕΤΗΣ» ΥΜΝΟΣ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΥ

Β'.

Ὁ Γρηγόριος δοκιμάζει πολλήν πικρίαν εἰς τὴν ζωὴν του. Διωγμούς, ἐξορίαν, ἐγκατάλειψιν, κακίαν, ἀσθένειαν. «Ἡ εὐαίσθητη καὶ τόσο ὑψηλὴ προσωπικότητά του, θὰ τοῦ ἀνοίξει ἓνα διμέτωπο ἀγώνα, ἀπέναντι τοῦ ἑαυτοῦ του, ἀπέναντι τῶν ἄλλων. Θλίψεις καὶ πικρίες θὰ δοκιμάσει πολλές, θὰ ἔχη ὅμως τὴ μεγάλη ἱκανοποίησι, ὅτι ἀλόβητο καὶ ἄπαρτο ἐκράτησε τὸ κάστρο του, καὶ ὅτι μέσα σ' αὐτὸ μπόρεσε νὰ πλαστουργήσῃ καὶ νὰ συνθέσῃ τὴν ὑψηλὴν θεολογικὴν του σοφίαν καὶ τὸ ἴδιο ὑψηλὰ νὰ κρατήσῃ τὴν ἀρετὴν»⁽²⁶⁾. Δὲν κάμπτεται, «καὶ ὅταν εἰς τὰ ἔτη του θρηνηῖ, θρηνεῖ ὡς φιλόσοφος χριστιανός. Φιλοσοφεῖ. Ἡ φιλοσοφία του πολλάκις εἶναι θρηνην διὰ τὴν ζωὴν αὐτὴν, ὅπου δὲν ὑπάρχει τύποτε τὸ σταθερὸν καὶ εὐχάριστον, ὅπου τὸ ψεῦδος, τὸ μυριόμορφον ψεῦδος, ζητεῖ νὰ καταπνίξῃ τὴν ἀλήθειαν, ἢ ὅποια μίαν μόνον ἔχει μορφήν»⁽²⁷⁾.

Ὁ θρηνην αὐτός, ἔντονος εἰς τὸ πρῶτον μέρος τοῦ ποιήματος ἐξασθενεῖ εἰς τὸ δεύτερον, διὰ νὰ ἐκλείψῃ ἀπὸ τὸ τρίτον, τὸ ὅποιον πυκνὸν εἰς νοήματα, βαθὺ εἰς τὴν σκέψιν, παρουσιάζει τὸν διδάσκαλον ποιητὴν ἐρμηνευτὴν τῆς πνευματικῆς θεωρήσεως τῆς ζωῆς καὶ φλογερὸν ὑποκινητὴν διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς ἀρετῆς.

Τὸ μυστικὸν ἀποκαλύπτεται. Δὲν πταίει ἢ ἀρετὴ ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος. Δὲν πταίει ἢ προσπάθεια, ἀλλὰ ὁ τρόπος. Τὸ δύσκολον τῆς ἀρετῆς γίνεται εὐκολον, τὸ τέρμα κατακαῖται, ὅταν ἡ στρατηγικὴ τοῦ ἀγῶνος κατευθύνεται ὀρθῶς. Ἡ ἐπιτυχία δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἀπὸ τὸ πόσον θὰ προσπα-

θῆσωμεν ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ πόσον θὰ ἀσθανθῶμεν τὴν ἀνάγκην ἑνὸς ὀδηγοῦ, ἑνὸς σχεδίου βάσει τοῦ ὁποίου θὰ προχωρήσωμεν. Ἡ ἀπλὴ προσπάθεια δὲν ἐξασφαλίζει τὴν ἐπιτυχίαν.

Ὁ ἄνθρωπος λησμονεῖ τὸν παράγοντα Θεὸν καὶ ἀποτυγχάνει εἰς τὸν μόχθον του διὰ τὴν ἀρετὴν, διότι στηρίζεται μόνον εἰς τὰς ἰδικὰς του δυνάμεις. Λησμονεῖ ὅτι πρώτη καθαρὰ καὶ πηγαία ἀρχὴ τῆς ἀρετῆς εἶναι ἡ τρισυπόστατος θεότης, μετὰ δὲ αὐτὴν ὁ ἀγγελικὸς κόσμος. Ὁ θνητὸς εἶναι ἢ τρίτη «φύσις»,

«Μεσσηγθὲν ζωῆς τε καὶ ἀγαλέου θανάτου»,
εὐρισκόμενος εἰς τὸ μέσον τῆς ζωῆς καὶ τοῦ φοβεροῦ θανάτου.

Ἐδῶ ἔχει θέσιν τὸ δόγμα. Ὁμιλεῖ ὁ θεολόγος. Ὅσον καὶ ἂν ἀμφιταλαντεύεται ὁ ἄνθρωπος μεταξὺ ἀρετῆς καὶ κακίας, συνεχίζει, ἔχει μεγαλοπρεπὲς τέλος, νὰ γίνῃ υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Ὁ τιμητικὸς αὐτὸς τίτλος τὸν ὅποιον ἀπονέμει ὁ Θεὸς εἰς τὸν ἀγωνιστὴν, ἀπαιτεῖ κόπους πολλοὺς, διότι καὶ τὸ ἐλαφρότερον ἀνοιγμα τῆς θύρας τῆς κακίας δύναται νὰ φέρῃ τὴν καταστροφὴν. Τὰ βέλη τῆς βάλλου διαρκῶς. Εἰς τὸ αὐτὸ ὅμως ἔγκειται ἡ ἀξία τῆς ἀρετῆς. Ἄν καὶ διώκεται ἀνηλεῶς ζῆ ἀωνίως καὶ χαρίζει ἀθάνατον δόξαν, τὴν δόξαν τοῦ οὐρανοῦ.

Ἄριστος ἐργάτης τῆς ἀρετῆς, εἶναι ἑκεῖνος, ὁ ὅποιος ζῶν ἐν μέσῳ γενεᾶς σκοπιᾶς καὶ διεστραμμένης, κατορθώνει νὰ φέρῃ μαζί του ὀλίγα μόνον ἴχνη κακίας καὶ εἰς «τὸν τραχὺν, τὸν δύσκολον τῆς ἀρετῆς τὸν δρόμον»⁽²⁸⁾, ὅπως λέγει ὁ Κάλβος, ν' ἀνεβαίην μὲ χαράν,

«σὺν μεγάλῳ Θεοῦ χερὶ, θερμῶν ἔρωτα τῆς ἀρετῆς φορέων...».

(26) Βασιλείου Τατάκη: Ἡ συμβολὴ τῆς Καπαδοκίας στὴ χριστιανικὴ σκέψιν, Ἀθήνα 1960, σελ. 146.

(27) Μητροπολίτου Ἐλαίας Ἀγαθαγγέλου, ἔ. ἀ. σελ. 275.

(28) Ἀνδέου Κάλβου: «Εἰς δόξαν», Ἄπαντα, Λύρα, σελ. 43.

Ἴδου τὸ μυστικόν. Ἡ θεομιῆ ἀγάπη τῆς ἀρετῆς ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὸ «Παντοδύναμο χέρι» τοῦ Θεοῦ διὰ νὰ καταξιώθῃ. Τότε ὁ ἄνθρωπος εὐρίσκει τὴν δύναμιν νὰ καταδιώξῃ τὴν κακίαν, ὅπως τὸ καθαρὸν ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ ἐκδιώκει τὸ θολὸν καὶ τραχύ, τὸ ὁποῖον θὰ συναντήσῃ. Ἄν δὲ τὰ ἴχνη τῆς κακίας ἐγγίσουν κάποτε τὸν ἀγωνιστὴν, ἅς μὴν ἀφίνη νὰ ἔλθῃ εἰς φῶς ἡ «ρουπαρία» τῆς ψυχῆς καὶ ἅς ὑπερισχύσῃ τοῦ κακοῦ, ὅπως τὸ καθαρὸν ρεῦμα ὑπερισχύει τοῦ θολοῦ. Μὲ τὴν προσπάθειαν αὐτὴν ὀλίγον κατ' ὀλίγον πλέκεται ἡ ἀρετή, «τὸ δὲ πλεόν οὐρανόων».

Ἡ διαπίστωσις αὐτὴ, δίδει ἀπάντησιν εἰς τὸ ὀξὺ πρόβλημα, τὸ ὁποῖον συνείχε καὶ συνέχει κάθε φλογερὰν ψυχὴν ἀπὸ τῆς ἐμφανισεῶς τῆς εἰς τὴν γῆν. Ἐδῶ ῥίπτει τὸ κέντρον τοῦ βάρους ὁ ποιητὴς, διὰ τοῦτο δὲν διστάζει νὰ ἐπανεέλθῃ:

«Πῶς κεν τῆς μεγάλης ἀρετῆς ἐπι τέλειον ἵκηαι,

Ἡ μόνη καθαρὸν θύος».

Πῶς θὰ φθάσῃς εἰς τὴν τελειότητα τῆς ἀρετῆς ἢ ὁποῖα εἶναι ἡ μόνη καθαρὰ θυσία; Εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτύχῃ κανεὶς τὸ τέλειον;

«Ὁδὸ μὲν οἶω ἐνθάδε».

«Δὲν νομίζω ἐδῶ εἰς τὴν γῆν», λέγει ὁ βαθὺς μελετητὴς τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, διότι πικνὸς καπνὸς σκεπάζει τὰ μάτια. Τὸ τέλειον ἀνήκει εἰς τὸν οὐρανόν.

Ἡ ζωὴ εἶναι σκληρὰ καὶ ὁ δρόμος τῆς ἀρετῆς ἀνηφορικὸς καὶ δύσκολος. Αὐτὸ εἶναι μία πραγματικότης. Ἐκεῖνος ὁμοῦς ὁ ποῖος θέλει, δύναται νὰ φθάσῃ εἰς τὴν κορυφὴν. Ἔχει εἰς τὴν διάθεσίν του δύο πολύτιμα κεφάλαια, τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐλευθέραν θέλησιν.

*«Ὁὐκ οἶον μέγαλοιο Θεοῦ τόδε δῶρον ἐτύχθη
...ἐπεὶ καὶ σείο μενοινήσ
Ὁύτε σέο φρενὸς οἶον, ἐπεὶ κρείσσονος ἀλ-
κῆς».*

Ὁύτε μόνον τοῦ Θεοῦ τοῦτο τὸ δῶρον ὑπάρχει, ἐπειδὴ ἐξαργτᾶται καὶ ἀπὸ τὴν ἰδικὴν σου προαίρεσιν· οὔτε μόνον ἀπὸ τὴν ἰδικὴν σου ψυχὴν, ἐπειδὴ ἔχει ἀνάγκη μεγαλυτέρας δυνάμεως. Διότι ὅπως ἡ ὄρασις, συνεχίζει, δὲν δύναται μόνη τῆς νὰ ἴδῃ τὸν φωτίζοντα ἥλιον, ἀλλ' «αὐτὸς ὄμματ' ἔλαμψε, καὶ ὄμμασιν αὐτὸς ἐφάνθη», οὕτω καὶ ἡ λογικὴ ψυχὴ δὲν δύνα-

ται μόνη τῆς ν' ἀγωνισθῇ διὰ τὴν ἀρετὴν χωρὶς τὴν θεῖαν δύναμιν.

Θὰ συνεργασθῇ ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸν Θεόν, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀρετὴν καὶ δὲν θὰ φθάσῃ μηχανικῶς εἰς αὐτήν. Ἡ ἀρετὴ δὲν εἶναι κάτι τὸ ἀόριστον καὶ ἀσύλληπτον. Εἶναι ὁ σκοπός. Εἶναι ἡ θέωσις. Ὁ Θεὸς προσφέρει τὴν ἀλήθειαν ἀπ' ἐνός καὶ τὴν χάριν ἀπ' ἑτέρου. Χρειάζεται ὁμοῦς νὰ συνεργήσῃ καὶ ἡ θέλησις τοῦ ἀγωνιστοῦ.

Ἐκεῖνος ἐφύτευσε εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου τὰ σπέρματα τοῦ καλοῦ καὶ ἔδωσε εἰς αὐτὸν ὄλην τὴν δυνατότητα νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἔργον του.

«Κείνος δεκτὸν ἔθηκε καλοῦ καὶ κάρτος ἐπάξει».

Ἐκανε τὸν ἄνθρωπον δεκτικὸν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἔδωσε ὡς σύντροφον τὴν δύναμιν. Εἶναι δὲ «εἰς τὸ χέρι του» νὰ ἐκλέξῃ τὸ ἀγαθὸν καὶ νὰ ἀγωνισθῇ.

Τὸ στάδιον καὶ ὁ δρομεὺς εἶναι μία εἰκὼν χαρακτηριστικὴ διὰ τὸν ἀγωνιστὴν ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὴν Ἀγ. Γραφήν⁽²⁹⁾.

«Αὐτὸς δ' ἐν μεσάτῳ σταδιδρόμος οὐ μαλ' ἔλαφρός

ἔρχομαι, οὐκ ἐγέρατος...».

Ὡσὰν ἀγωνιστὴς, λέγει ὁ Γρηγόριος, εἰς τὸ μέσον τοῦ σταδίου, βαρυνόμενος ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ σώματος, τρέχω διὰ νὰ φθάσω εἰς τὸ τέρμα καὶ δὲν εἶναι μάταιος ὁ κόπος μου. Μὲ περιμένει τὸ βραβεῖον τοῦ νικητοῦ, δι' αὐτὸ καὶ ἐγκυμιάζω τὰ μέλη τοῦ σώματός μου.

Εἰς στερήσεις καὶ θυσίας ὑποβάλλονται οἱ μεγάλοι ἀγωνισταί, «ὑποπιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ»⁽³⁰⁾, δηλώνει κατηγορηματικῶς ὁ Ἀπ. τῶν Ἐθνῶν.

«...ἐν ἄλμασιν κῶλα τιταίνω», προσθέτει ὁ Ἱεράρχης τοῦ Βυζαντίου. «Χριστὸν ἔχων πνοήν, Χριστὴν σθένος, ἄλλον ἀγητόν»,

ἔχων τὸν Χριστὸν ἀναπνοήν, τὸν Χριστὸν δύναμιν, τὸν Χριστὸν δόξαν καὶ πλοῦτον θαιμαστόν.

«Κείνου δ' ἐκτός, ἅπαντες ἐτώσια παίγνια θνητοί. Καὶ νέκυες ζῶντες...».

(29) «Οἱ ἐν τῷ σταδίῳ τρέχοντες, πάντες μὲν τρέχουσι, εἰς δὲ λαμβάνει τὸ βραβεῖον οὗτοι τρέχεται ἵνα καταλάβητε». Ἐπιστολὴ Παύλου, Α' Κορινθίους, κεφ. θ' στίχ. 24.

(30) Α' Κορινθίους, κεφ. θ' στίχ. 24.

Χωρὶς Ἐκεῖνον δὲ ὅλοι οἱ θνητοὶ εἶναι μάταια παίγνια καὶ ζωντανοὶ νεκροί. Ἐνας νεκρὸς ὀργανισμὸς δὲν δύναται νὰ ἐπιτύχη τίποτε εἰς τὴν ζωὴν.

Ὅπως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἴδῃς πτηνὸν ἔξω ἀπὸ τὸν ἀέρα, οὔτε δελφίνα ἔξω ἀπὸ τὴν θάλασσαν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἴδῃς καὶ θνητὸν νὰ προσκόπη εἰς τὴν ἀρετὴν «Χριστοῦ διχα», συμπληρώνει⁽³¹⁾.

Χαρακτηριστικὴ ἡ ἀλλαγὴ. Ὁ,τι ἦτο συνκρασμένον μὲ τὸν πόνον καὶ τὸν ἀγῶνα, τὸ ἔδωσε ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν του, δι' αὐτὸ καὶ ὅλη ἡ παραστατικὴ αὐτῆ περιγραφὴ ἔγινε εἰς τὸ πρῶτον πρόσωπον. Χωρὶς καμμίαν περιστροφὴν ἐξέφρασε τὰ μύχια τῆς ψυχῆς του. Δὲν ἤθελε τίποτε νὰ ἀποκρύψῃ. Τώρα ὁμως ὁμιλεῖ ὁ διδάσκαλος, ὁ ὁποῖος ἂν καὶ ἡ ζωὴ τοῦ ἐφέρθῃ σκληρῶς, οὐδέποτε ἐφθασε εἰς πνευματικὸν ἀδιέξοδον. Ὅταν ἀναλογίζεται τὸν θησαυρὸν τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας, βλέπει τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν ἱκανὴν νὰ ἐπιτύχῃ κάθε εὐγενικὸν σκοπὸν, δι' αὐτὸ καὶ μὲ ἀπειρον ἀγάπην ἀπευθύνεται πρὸς αὐτήν.

«Τῷ μὴ μοι λῆν μεγαλίεο...

...καὶ εἰ μάλα πάνσοφος εἴης».

Μὴν ὑπερηφανεύεσαι, τῆς λέγει, καὶ ἂν ἀκόμη εἶσαι πάνσοφος.

Ἡ σοφία καὶ ἐπιστήμη διὰ μερικοὺς ἡμιμαθεῖς, φαίνονται ὅτι ἀπέχουν πολὺ ἀπὸ τὴν πίστιν. Διὰ τὸν φωστῆρα ὁμως «τῆς τρισήλιου θεότητος», ἡ γνώσις εἶναι ἓνα μέσον διὰ νὰ ἀτενίσῃ τὸν οὐρανόν. Κτυπητὴ ἡ ἀντίθεσις. Ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος γνωρίζει τὸν Θεὸν μόνον ἀπὸ τὴν ἀφελῆ πίστιν τῶν παιδικῶν του χρόνων, θεοποιεῖ τὴν σοφίαν καὶ τὴν γνώσιν καὶ νομίζει ὅτι μὲ αὐτὴν θὰ κυβερνήσῃ τὸ σύμπαν. Ὁ σοφὸς Ἱεράρχης, ὁ ποῖος μετὰ ἀπὸ ἐπίμονον ἀναζήτησιν εὗρε τὸν Θεόν, καταξιώνει τὴν γνώσιν μὲ τὸ φῶς τῆς πίστεως καὶ συναισθάνεται τὴν μικρότητά του πρὸ τοῦ θείου μεγαλείου. Ἀλλὰ καὶ ὁ σημερινὸς πιστὸς μήπως δὲν κινδυνεύει ἀπὸ τὴν σοφίαν καὶ τὴν αἴγλην τῆς ἐπιτυχίας εἰς τὸν τομέα τῆς ἐπιστήμης; Τὸ «ἐν οἶδα ὅτι οὐδὲν οἶ-

δα», τοῦ σοφοῦ Σωκράτους, ἔχει παύσει νὰ εἶναι συνειδήσις εἰς τὴν ἐποχὴν μας. Ἡ σοφία τοῦ κόσμου θεοποιεῖται, ἡ γνώσις σκοτίζεται καὶ ὁ ἄνθρωπος ὑπεραιρεται.

Ὁ Γρηγόριος ζητεῖ νὰ μᾶς ἐπαναφέρῃ. Οἱ λόγοι τοῦ Παύλου «Μηδεὶς ἑαυτὸν ἕξαπατάτω» εἰ τις δοκεῖ σοφὸς εἶναι ἐν ἑμῖν ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, μαρὸς γενέσθω ἵνα γένηται σοφός»⁽³²⁾, οἱ ὁποῖοι ἀποδεικνύουν ὅ,τι ὁ ἴδιος κίνδυνος νὰ παρεξηγηθῇ ἡ σοφία ὑπῆρχε καὶ εἰς τὸν πρῶτον χριστιανικὸν αἰῶνα, ἀφομοιώνονται καὶ προσφέρονται μὲ νέαν φωνήν.

Πρέπει νὰ παύσῃ ὁ ἄνθρωπος νὰ πιστεύῃ τὸν ἑαυτὸν του παντοδύναμον καὶ τότε θὰ γίνῃ δυνατός! Σχῆμα δέξιμωρον καὶ ὁμως ἀληθινόν. Ἡ ταπεινοφροσύνη κατὰ κόσμον χαρακτηρίζεται ὡς ἀδυναμία, κατὰ Χριστὸν ὁμως εἶναι δύναμις ἀνυπολόγιστου ἀξίας.

Ἀνατόμος τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ὁ ποιητῆς, διαβλέπει εὐστόχως τὴν τάσιν τοῦ ἀνθρώπου νὰ συγκρίνῃ τὸν ἑαυτὸν του πρὸς τὸν διπλανόν του, ὄχι τὸν ἀνώτερον ἀπὸ αὐτὸν εἰς τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος κατὰ κάποιον τρόπον ὑστερεῖ καὶ φαίνεται κατώτερος. Τότε αἰσθάνεται ὅτι ὑπερέχει, φησιούται καὶ νομίζει ὅτι ἐφθασε πλέον εἰς τὴν τελειότητα.

«Τέρματος ἐντὸς ἔμεινεν, ὃς οὐκ ἴδε τέρμα πορείης».

Μὴν ὑπερηφανεύεσαι, δὲν ἔχεις φθάσει ἀκόμη εἰς τὸ τέρμα τῆς ἀρετῆς, ἀφοῦ δὲν ἐσῆμανε ἀκόμη ἡ τελευταία σου στιγμὴ, τονίζει ὁ Ἱεράρχης. Τέλειος εἶναι ἕκείνος, τὸν ὁποῖον θὰ εὕρῃ ἡ τελευταία του στιγμὴ ἐπάνω εἰς τὸν ἀγῶνα. Ὁ ἀγὼν εἶναι ἰσόβιος.

«Μόνον ὅποιον ἀδιάκοπα προσπαθεῖ μποροῦμε ν' ἀπολυτρώσωμε», θὰ ψάλῃ ὁ ὁ χορὸς τῶν ἀγγέλων εἰς τὸν «Φάουστ», μετὰ ἀπὸ 14 αἰῶνας. Θαυμαστὴ εἶναι ἡ ἐπιδεξιότης κάθε περωτῆς φαντασίας, νὰ υἱοθετῇ αἰωνίους ἀληθείας.

Ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὴν τάσιν νὰ τρέφεται μὲ τὸν ἐγωισμόν, πρέπει νὰ ὑπάρξῃ κάτι τὸ ὁποῖον νὰ ἀντισταθμίση

(31) «...ὅτι χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν», Ἰωάννης, ιε', 5.

(32) Πρὸς Κορινθίους Α', κεφ. γ', στίχ. 18.

αὐτὴν τὴν ροπήν καὶ αὐτὸ εἶναι ὁ φόβος, ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸν Θεόν. Τότε τὸ πλάσμα δὲν σπρώχνει ποτὲ τὸ ἀνάστημά του, διὰ νὰ προσβάλλῃ τὸν Πλάστην, διότι γνωρίζει καλῶς ὅτι:

«Υπεροπλήσει ὁ Θεὸς κοιτέει μεγάλην». ὁ Θεὸς πάντοτε ἀντιτάσσεται εἰς τὰς μεγάλας ὑπερφηφάνειας καὶ ὀργίζεται⁽³³⁾.

Ἐπιτυγχάνει ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν ζωὴν, ὅταν εἶναι εἰς θέσιν νὰ διακρίνῃ ποῖαι εἶναι αἱ πραγματικαὶ του δυνατότητες. Διὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίζῃ τὰ μέτρα τῆς ζωῆς του καὶ ὅσα χαρίσματα τοῦ πνεύματος τοῦ δίδει ὁ Θεὸς νὰ τὰ κρατῇ ἰσχυρῶς. Τὸ «γνώθι σαυτὸν» τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς φιλοσοφίας, εὐρίσκει εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ σεβασμίου Ἱεράρχου ἀρίστην ἐφαρμογὴν εἰς τὴν αὐτογνωσίαν. Οὔτε ὑποτίμησις τῆς ἀξίας σου οὔτε κακὴ ἐκτίμησις, ἀτελεισία καὶ ἀπόγνωσις.

«Ἴσον τι κακὸν ἐστὶν ἀπ' ἐλπίδος ἐσθλά τίσασθαι».

Ὅπως εἶναι ἐπικίνδυνον νὰ ὑπερτιμᾷ κανεὶς τὸν ἑαυτὸν του καὶ νὰ παίρνῃ θάρρος περιττόν, τὸ ἴδιον εἶναι ἐπισφαλές νὰ καταλαμβάνεται ἀπὸ τὴν ἀπόγνωσιν καὶ νὰ θέτῃ τ' ἀγαθὰ μακρὰν τῆς ἐλπίδος.

«Αἰεὶ σοὶ τὸ βέλεμον ἐπίσκοπον ἐν χειρὶ κείσθω».

Τὸ βέλος, τὰ ὁποῖον κρατεῖς εἰς τὰς χεῖρας σου, κατευθύνει τὸ πάντοτε πρὸς τὸν σκοπὸν σου. Ὁ Θεὸς σοῦ ἔχει δώσει τὴν λογικὴν, τὴν σκέψιν. Ὁφείλεις ἐὰν εἶσαι καλὸς ἀγωνιστής, νὰ κατευθύνῃς, ὅπως ὁ τοξότης τὸ βέλος, τὸν λογισμόν σου πάντα πρὸς τὸν στόχον σου, τὴν ἀρετὴν. Πρόσεχε ὅμως νὰ μὴν ὁμοιάσῃς μὲ τὸν τοξότην ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος κινούμενος ἀπὸ τὸ σφριγὸς τῆς νεότητος τεντώνει καθ' ὑπερβολὴν τὸ τόξον καὶ υπερβάλλει τὸν σκοπὸν, οὔτε πάλιν αἱ χεῖρες νὰ ἀτονοῦν καὶ τὸ βέλος σου νὰ χάνῃ τὸν στόχον του. Ἡ ὑπερβολὴ εἶναι πάντοτε κακὴ.

«Ἦν μεγαλοφρονέης μνήσω σ' ὅθεν ἐς βίον ἤλθες».

Ἐὰν μεγαλοφρονήσῃς θὰ σοῦ ὑπενθυμίσω πόθεν προήλθες εἰς τὴν ζωὴν, τί ἦσο πρὶν νὰ γεννηθῆς, τί ἦσο εἰς τὰ μη-

τρικὰ σπλάγχνα. Θὰ σοῦ ὑπενθυμίσω καὶ τί θὰ γίνῃς κατόπιν:

«Κόνις καὶ σιτὸς ἐδωδή».

Τότε τίποτε ἀπὸ αὐτά, τὰ ὁποῖα σὲ ταλαιπωροῦν σήμερον δὲν θὰ πάρῃς μαζὶ σου.

Τὸ Βιβλικὸν «χοῦς εἶ καὶ εἰς χοῦν ἀπελεύσει», εὐρίσκει τὴν πλήρη ἐρμηνείαν του εἰς τὴν εὐαίσθητον ψυχὴν τοῦ Γρηγορίου.

«Μὲ τὸ σκουλήκι μοιάζω, πὸν κυλιέται μέσ' ἐπὶ τῇ λάσπῃ
κι' ἐκεῖ πὸν τρέφεται καὶ ζῆ με χῶμα
τὸ ἀφανίζει καὶ τὸ θάπτει τὸ πόδι τοῦ διαβάτη»,

ἐτόνισε μὲ πόνον ὁ Φάουστ, πλήρης πικρίας διὰ τὴν μηδαμινότητα τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ Γρηγόριος παίρνει τὴν θλιβερὰν αὐτὴν διαπίστωσιν, διὰ νὰ κεντρίσῃ τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὰ ἄνω καὶ νὰ τὸν βοηθήσῃ ἀκριβῶς νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν λάσπην. Συνερχόμενος εἰς ἑαυτὸν καὶ βλέπων τὴν μικρότητά του δὲν δύναται παρὰ νὰ κίρῃ εὐλαβούμενος πρὸ τοῦ Μεγάλου Δημιουργοῦ. Τότε αἰσθάνεται ὅτι εἶναι πραγματικὸν τέκνον Θεοῦ:

«Ἦν χθαμολοφρονέης πλάσμα Χριστοῦ τέτυξαι».

Ἐκ τῶν χειρῶν Αὐτοῦ, τοῦ Μεγάλου Πλάστου, ἐδημιουργήθης, οὐράνιος διὰ τὸ πνεῦμα καὶ χθόνιος διὰ τὴν σάρκα. Ἐκ τῶν χειρῶν, αὐτῶν ἐξηλθες Θεὸς καὶ σύ, ὄχι ἄκτιστος, ἀλλὰ κτιστός,

«Τοῖς τοῦ Χριστοῦ παθέσειν ἐς ἄφθιτον εὐχος ὀδεύων»,

ὁ ὁποῖος διὰ τοῦ Πάθους τοῦ Κυρίου ἀπέκτησες καὶ δόξαν αἰωνίαν.

Ἄφου, λοιπόν, δὲν ἐπλάσθης μόνον ἐπίγειος, ἀλλὰ καὶ οὐράνιος, μὴν χαρίζεσαι εἰς τὸ φρόνημα τῆς σαρκός. Ἄφησε νὰ πνέῃ ἡ αὔρα τοῦ αἰωνίου πνεύματος εἰς τὴν ζωὴν σου. Μὴν ἐπιθυμῆς τοὺς ματαίους θησαυροὺς. Θησαύριζε τοὺς θησαυροὺς τῆς ἀρετῆς. Αὐτοὶ θὰ κοσμήσουν τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν ὁποῖον ἐκπροσωπεῖς.

Νηὸς γὰρ μέγαλοιο Θεοῦ βροτός⁽³⁴⁾.

Μετὰ ἀπὸ τὴν τραγικὴν διαπίστωσιν

(33) Πρβλ. τὸ τῆς Γραφῆς: «Ὁ Θεὸς ὑπερφάνους ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν», Πέτρου Α', κεφ. ε', στίχ. 5.

(34) Πρβλ. τοῦ Παύλου: «Ἡμεῖς ναὸς Θεοῦ ἐσμὲν ζώντος». Κορινθίους Β', κεφ. στ' στίχ. 16.

τῆς εἰς χοῦν ἐπιστροφῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐπομένως τῆς ματαιότητος τοῦ κόσμου, ὁ θεολόγος ποιητῆς, ζητῶν νὰ ὑπερνηκῆσῃ τὸ βάρος, τὸ ὁποῖον ἔλκει τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὴν γῆν, λέγει ὅτι μόνον

«Κινθόμενος γαίθην καὶ ἐς οὐρανὸν αἰὲν ὀδεύων»,

θὰ κατορθώσῃ νὰ ὑψωθῆ δια τοῦ πνεύματος καὶ νὰ διατηρήσῃ τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, εὐδὸδῃ, ἀριστον, γνήσιον, «ἀεὶ Θεὸν ἐντὸς ἔχοντα», ναὸν πραγματικὸν «οὐ δοκέοντα», ὅχι ὁμοίωμα ναοῦ.

Τὶ ἄλλο ἐννοεῖ μὲ τοὺς λόγους αὐτοὺς παρὰ ὅτι μόνον μὲ τὰ ἔργα τὰ ἀγαθὰ εὐαρεστεῖ κανεὶς τὸν Θεόν; Ἡ ἐκκλησία ἔχει ἀξίαν, ὅταν τὴν γεμίζουν ὄχι ἀσυγκίνητοι ἄνθρωποι, ἀλλ' ἡ καλωσύνη τῆς ζωῆς· καὶ ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ, τὸν ὁποῖον ἐκπροσωπεῖ ὁ ἄνθρωπος, εὐωδιάζει πραγματικῶς μόνον, ὅταν γεμίζῃ ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς ἀγάτης μιᾶς γενναίας ψυχῆς.

Εὐκόλος ἢ νοθεία. Πολλάκις κάτω ἀπὸ τὸν ἐξωτερικὸν στολισμὸν κρύπτεται ἡ πραγματικότης, κάτω ἀπὸ ἐπίπλαστον καλωσύνην ἀπειρος κακία. Εἶναι τεχνίτης ὁ ἄνθρωπος δι' ἓν τοιοῦτον εἶδους «καμουφλάρισμα». Εὐκόλος ἀταπαταῖται καὶ ἔξαπατᾷ. Ὁμοιάζει μὲ τὸ καλοβαμμένον πλοῖον, τὸ ὁποῖον ἀστράπτει ἀπὸ τὸν ποικίλον διάκοσμον καὶ ἐπιπλέει ἐπὶ τῆς θαλάσσης.

Μὴ, παροτρύνει ὁ Ἱεράρχης, μὲ τὰ χρώματα μόνον τῆς ἀρετῆς στολίζον τὴν ψυχὴν σου, ἔξαπατᾷς τοὺς γύρω σου. Νὰ μιμηθῆς τὸ καλὸν καὶ γερὸν πλοῖον, τὸ καλοτάξιδον, τὸ ὁποῖον ἔχει κατασκευασθῆ ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ ναυπηγοῦ μὲ καλῶς προσηροσμένους δοκοὺς καὶ ἀντέχει εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν κυμάτων. Μὲ ναυπηγὸν τὸν Θεὸν καὶ δοκοὺς τοὺς νόμους τοῦ πνεύματος θὰ δύνασαι ταχέως καὶ ἀσφαλῶς νὰ προχωρῆς ἐν μέσῳ τῆς τρικυμισμένης θαλάσσης καὶ νὰ ὀδηγῆς τὸ πλοῖον τῆς ζωῆς σου εἰς τὸν ἀσφαλῆ λιμένα.

Εἰς τὸν μέγαν ὠκεανὸν τῆς ζωῆς, ὅπου καθημερινῶς ξεσπᾷ ἀγρία ἢ θύελλα καὶ σκορπιίζει τὴν δυστυχίαν καὶ τὴν καταστροφὴν, πόσον μεγάλην ἀνάγκην ἔχομεν ἀπὸ γερά πλοῖα μὲ ἄξιον κυβερνήτην!

Δὲν εἶναι ὁ Γρηγόριος διδάσκαλος μόνον μὲ τοὺς λόγους ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ψυ-

χὴν. Ζῆ δια νὰ θυσιάζεται. «Ἐδαιαλείπτως διωκόμενος ὑπὸ τοῦ φθόνου, τὸν ὁποῖον ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ ὑπεροχὴ οὐδέποτε ἀφοσλίψουσι»⁽³⁵⁾, ζητεῖ νὰ ἀντισταθμίσῃ τὴν κακίαν μὲ ἀπειρον καλωσύνην καὶ συγκατάβασιν.

«Πᾶς μὲν τοι προπάροικε»,

λέγει ὁ ἐνάρετος. Ὁ καθένας ἄς τρέχῃ ἐμπρὸς μου. Δὲν θέλω ἐγὼ πρωτοκλισίαν οὔτε ἰδιαιτέραν προτίμησιν. Δὲν εἶναι ἴδιον τῆς φύσεώς μου νὰ ζητῶ τὰ πρωτεῖα. Προσέχετε ὁμοῦς:

«...Θεοῦ δέ τε πάντες ἔχοισθε, ὃς σοφός, ὃς σθεναρός, ὃς πλούσιος, ὃς τ' ἐπιδευής. Ἐρματος ἀψεύστοιο...». Ὅλοι νὰ στηρίζεσθε εἰς τὸν Θεὸν τὸ ἀδιάμυστον Στήριγμα, ὅσοι κατὰ κόσμον σοφοί, ὅσοι δυνατοί, ὅσοι πλούσιοι, ὅσοι πτωχοί. Ὅλων τὰ σχοινιά τοῦ πλοίου τῆς ζωῆς ἄς εἶναι προσδεδεμένα ἐκεῖ, τὰ ἰδικά μου δὲ περισσότερον, ὁ ὁποῖος κάθουμι ὑψίθρονος καὶ ἡγοῦμαι εἰς τὰς ἱεράς θυσίας τοῦ λαοῦ πρὸς τὸν οὐρανόν. Τὸ ἔργον μου εἶναι βαρὺ καὶ ἐπικίνδυνον. Τόσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ καταδίκευσις, ὅταν με σκοτισμένον νοῦν ἀτενίζω τὸν Χριστόν, ἐπειδὴ ἀτιμάζω Αὐτόν, ὅσον λαμπρότερα εἶναι ἡ δόξα ἐπειδὴ ἐγγίζω τὴν θεότητα.

Δὲν εἶναι πολλοὶ οἱ ποιηταί, οἱ ὁποῖοι κατώρθωσαν νὰ φθάσουν εἰς τοιοῦτον ὕψος. Οἱ στίχοι του εἶναι συνέτεια τοῦ μεγαλείου τῆς ψυχῆς του. Εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ σοφοῦ ὁ δυνατός, ὁ πλούσιος, ὁ πτωχός. Οὐδέμια διάκρισις. Ὅλοι ἔχουν ἀνάγκην συνειδητῶς ν' ἀτενίζουν τὸν Δημιουργόν. Εἰς Αὐτόν ν' ἀφήσῃ ὁ σοφός τὴν σοφίαν του, ὁ δυνατός τὴν δυνάμιν του, ὁ πλούσιος τὰ πλοῦτή του, ὁ πτωχός τὴν πτωχίαν του. Εἰς Αὐτόν στηριζόμενος ὁ λειτουργὸς Του, μετὰ φόβου καὶ τρόμου νὰ ἐκτελῇ πιστῶς τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον τοῦ ἀνετέθη. Καὶ ἀκριβῶς ἐπειδὴ νοιώθει ὁ Ἱεράρχης τοὺς ὄμους του νὰ λυγίζον πρὸ τοῦ βάρους, τῆς τιμῆς, τῆ δόξης τοῦ μεγαλείου ἀλλὰ καὶ τῆς εὐθύνης, τὴν ὁποῖαν τοῦ ἐπεσώρευσεν ὁ Πατριαρχικὸς θρόνος, ζητεῖ πρῶτος τὴν θεϊκὴν βοήθειαν καὶ

(35) Κωνσταντίνου Παπαρηγοπούλου, ἔ. ἀ. σελ. 193.

ὅ,τι λέγει τὸ ἀπευθύνει πρῶτον εἰς τὸν ἑαυτὸν του.

Καθὼς προχωρεῖ εἰς βάθος καὶ πλάτος διὰ τὴν ἀνάλυσιν τῆς ἀρετῆς, ἀνακαλύπτει μίαν ἀναλογία ἀνάμεσα εἰς τὴν θείαν ἀρμονίαν. Κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ, λέγει, καὶ τὰ μέτρα τοῦ βίου ἀκολουθοῦν. Κατὰ δὲ τὰ μέτρα τοῦ βίου εἶναι ἀνάλογα καὶ τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ. Μία ἀναλογία, ἡ ὁποία ζητεῖ κατανόησιν ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην ὑπαρξιν, ἡ ὁποία μόνον ἀπαιτήσεις φθάσει νὰ ἔχη ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ λησιμονεῖ τὰς ὑποχρεώσεις καὶ τὰ καθήκοντα.

«Ὡδ' ἂν μοι φρονέων, βίον ἔμπεδον ἐνθάδ' ἑλαύνουσι».

Ἐὰν οὕτω σκέπτεσαι καὶ συμφώνως πρὸς αὐτὸν τὸν τύπον διαμορφώσης τὴν ζωὴν σου, θὰ ἐπιτύχῃς εἰς τὴν ἀρετὴν. Τότε καὶ ἐδῶ εἰς τὴν γῆν θὰ διέλθῃς μίαν ζωὴν ἀσφαλῆ καὶ ὅταν λυθῇ ὁ σκιώδης βίος σου «σὺν ἀρείοις πομπῇ ἀγγέλων», με λαμπρὰν πομπὴν ἀγγέλων, θὰ προχωρήσῃς εἰς τὴν αἰωνιότητα, τονίζει εἰς τὸν τελευταῖον του στίχον «ὁ ἀκούραστος νοσταλγὸς τῆς αἰωνιότητος».

Ἡ ἀρετὴ νικά τὸν θάνατον καὶ ὁ ἐνάρετος δὲν χάνει ποτὲ τὸν οὐρανόν.

★

«Ἡ ποίησις τοῦ Γρηγορίου ζητεῖ μὰ ψυχὴ γεμάτη προσοχὴ καὶ συμπάθεια πρὸς τὴν παρακολοθησὴν καὶ τὴν καταλάβῃ τὶς σιωπῆς καὶ τὰ ξεσπάσματα τῆς, τὴν γαλήνην καὶ τὴν ἔξαρσίν τῆς. Θὰ βρῇ τότε ὁ στοχαστικὸς μελετητὴς... τὶς ἀπόψεις τὶς τόσο ποικίλες καὶ τὶς ἀποχρώσεις τὶς τόσο λεπτῆς τῆς ψυχῆς τοῦ Γρηγορίου»⁽³⁶⁾.

Ὅ,τι ἀγαπᾷ κανεὶς μὲ τὴν ψυχὴν του γίνεται μέρος τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἡ ἀρετὴ μετουσιώνεται εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἱεραρχοῦ, ὁ ὁποῖος περιγράφων τὸν ἀγῶνα του δι' αὐτὴν, ἐκφράζει καὶ τὰς παρατηρήσεις του διὰ τὸν ἀνθρώπον, τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον, τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, τὴν γῆν καὶ τὸν οὐρανόν. Ἀποδεικνύεται γνώστης τῶν ἀνθρωπίνων ἀδυναμιῶν, εἰς τὰς ὁποῖ-

ας ὀφείλεται καὶ ἡ ὀλισθησις τῆς ἀρετῆς.

Ἀναγνωρίζει ὅτι ὁ ἀνθρώπος ἐπὶ τῆς γῆς δὲν εἶναι τέλειος, οὔτε δύναται νὰ φθάσῃ τὴν τελειότητα. Τὸ τέλειον θὰ τὸ εὔρη εἰς τὸν οὐρανόν. Πρὸ τοῦ Σύμπαντος εἶναι μηδαμνός, πρόσκαιρος, ἐπίγειον πλάσμα ἀλλὰ καὶ ἀθάνατον δημιουργήμα, τὸ ὁποῖον φέρει τὴν θείαν εἰκόνα.

Ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἐνωμένα ταλαιπωροῦνται ἀπὸ τὴν κακίαν, ἡ ὁποία πλεονάζει εἰς τὴν γῆν καὶ καταδιώκει τὴν ἀρετὴν. Διὰ τῆς ἀρετῆς τὸ σῶμα γίνεται ναὸς τοῦ Θεοῦ, ὅπου κατοικεῖ ἡ ἀθάνατος ψυχὴ μὲ τὸν σφοδρὸν πόθον τῆς διὰ τὴν θέωσιν. Ὁ θάνατος εἶναι λύσις τῶν δεσμῶν τῆ ψυχῆς, ἡ ὁποία μεταπηδᾷ ἀπὸ τὴν ματαιότητα τῶν ἐπιγείων εἰς τὴν δόξαν τοῦ οὐρανοῦ, ὅπου θὰ εὔρη τὴν τελείωσιν.

Τὸ ὅλον ποίημα ὁμοιάζει μὲ φιλοσοφικὸν λόγον, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ ποιητὴς συνεκέντρωσε «πᾶν τὸ ἔλκυστικὸν καὶ ὠφέλιμον ἐκ τοῦ ἔθνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ πᾶν τὸ ἀγαθὸν καὶ ἐποικοδομητικὸν ἐκ τῆς χριστιανικῆς παιδείου»⁽³⁷⁾.

Συμφωνεῖ πλήρως μὲ τοὺς προγενεστέρους ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι καρπὸς μόχθου καὶ ἀγῶνος σκληροῦ καὶ προχωρεῖ περαιτέρω. Δι' ἐκείνους ὁ δύσκολος δρόμος τῆς ἀρετῆς γίνεται εὐκόλος, ὅταν φθάσῃ κανεὶς εἰς τὴν κορυφὴν. Πῶς ὁμως θὰ φθάσῃ; Ποῖα εἶναι τὰ μέσα; Τίποτε τὸ συγκεκριμένον ἐπ' αὐτοῦ. Τὸ «πῶς» εἶναι ἓνα κενὸν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, τὸ ὁποῖον συμπληρώνει ὁ Χριστιανισμός.

Ὁ Γρηγόριος πιστεύει ὅτι ἡ ζωὴ ἐδόθη διὰ τὴν ἀρετὴν. Χωρὶς τὴν πίστιν ὁμως ἡ ἀρετὴ εἶναι οὐτοπία. Ὁ Θεὸς εἶναι ἡ κορυφὴ, ὁ ἀνθρώπος ὁ ἰσόβιος ἀγωνιστὴς, ὁ ὁποῖος διαρκῶς ὀφείλει νὰ αναρριχᾷται καὶ ἡ πίστις ἡ πανοπλία.

Γνήσιος ἐκπρόσωπος τῆς χριστιανικῆς βιοθεωρίας τονίζει, ὅτι μόνον ὅταν ἐκλείψουν τὰ ἐγωϊστικὰ κίνητρα, αἱ σκέψεις καὶ αἱ πράξεις παίρνουν τὸ ἄρωμα τῆς ἀρετῆς

(36) Μ. Σακαλῆ: τὰ «Ἐπιτάφια» τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, «Ἀφιέρωμα εἰς μνήμην Ἀλεξάνδρου Γκιάλας», σελ. 326.

(37) Ἀλεξάνδρου Ν. Μαλίν: «Οἱ Ἐπιτάφιοι Λόγοι Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὴν Ἑθνικὴν Ρητορείαν», Ἀθήναι 1929, σελ. 117.

καὶ ὁ ἀγὼν καταξιώνεται. Τὸ κέντρον τοῦ βάρους πίπτει εἰς τὴν ἀνθρωπίνην θέλησιν. Πρέπει ὁ ἄνθρωπος ὄχι μόνον νὰ θελήσῃ ν' ἀγωνισθῇ, ἀλλὰ νὰ θελήσῃ νὰ ζητήσῃ καὶ τὴν θεϊαν βοήθειαν. Τότε ἡ θεία χάρις συμμαχεῖ μετὰ τὴν ἀνθρωπίνην θέλησιν καὶ πλέκει τὴν ἀρετὴν, ἡ ὁποία ἐξασφαλίζει τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τὴν μακαριότητα εἰς τὸν οὐρανόν.

Ἄξιζοι νὰ συγκρίνωμε τὸν τρόπον μετὰ τὸν ὁποῖον ἀρχίζει τὸ ποίημα καὶ τὸν τρόπον μετὰ τὸν ὁποῖον τελειώνει. Ἀρχίζει μετὰ μίαν κραυγὴν πόνου. Πάντοτε πονοῦμεν διὰ κάτι τὸ ὁποῖον δυσκολευόμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν. Τελειώνει ὅμως μετὰ τὴν βεβαιότητα τοῦ θριάμβου. Καμία ἀμφιβολία διὰ τὴν νίκην. Κατ' ἀρχὰς ὁ ποιητής, βυθισμένος εἰς τὴν θλίψιν, βλέπει τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀδύνατον, μικρὸν καὶ ταλαιπωρημένον καὶ δὲν δύναται νὰ κρύψῃ τὸν φόβον καὶ τὴν αγωνίαν, ἡ ὁποία τὸν διακατέχει. Κατόπιν ὅμως, καταφεύγων εἰς τὴν χριστιανικὴν κοσμοθεωρίαν ἐλευθερώνεται. Ἐκεῖ ὅπου προηγουμένως εὑρισκεν ἀκαταστασίαν καὶ δυστυχίαν, τώρα διὰ τῆς πίστεως ἀνακαλύπτει τάξιν καὶ εὐτυχίαν. Ἡ κραυγὴ τοῦ πόνου εἶχε τὴν ἀπάντησιν τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἡ φαινομενικὴ ἥττα ἐγένετο ἡ ἀπαρχὴ διὰ τὴν μεγαλυτέραν νίκην.

Εἶναι φανερόν ὅτι ὁ Γρηγόριος εἶναι ἀρχιτέκτων εἰς τὸν λόγον του. Χρησιμοποιεῖ ὅλα τὰ μέσα τῆς τεχνικῆς, διὰ νὰ παρουσιάσῃ ἄρτιον τὸ οἰκοδόμημά του. Καὶ αὐτὸς ὁ Κρουμβάχερ, τοῦ ὁποίου ἡ κριτικὴ ὑπέρξεν ἀδύστηρά, ὁμολογεῖ ὅτι «εἶναι ἄξιος νὰ καταλάβῃ τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν χριστιανῶν Ἑλλήνων ποιητῶν, ὅσοι μεταχειρίζονται τὰ ἀρχαῖα μέτρα»⁽³⁸⁾.

Δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ὁ Γρηγόριος εἶναι ὁ ζωγράφος ποιητής, τοῦ ὁποίου οἱ πίνακες συναγωνίζονται εἰς κάλλος καὶ χάριν. Ἡ πορεία τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν λόφον τῆς ἀμμοῦ, ὁ ἀγωνιστὴς εἰς τὸ στάδιον, ὁ σφριγιλὸς τοξότης μετὰ τὸ βέλος, τὸ καλοβαμμένον πλοῖον, τὸ ὁποῖον πλέει εἰς

τὸν ὠκεανὸν τῆς ζωῆς, ἡ θριαμβευτικὴ πορεία τῶν ἀγγέλων, ἡ ὁποία ὀδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον τῆς ἀρετῆς εἰς τὸν οὐρανόν, εἶναι εἰκόνες ἀγῶνος, πλήρεις κινήσεως καὶ ζωῆς, τῶν ὁποίων τὰ χρώματα συνθέτει ἡ ποικιλία τῶν παρομοιώσεων. Ἡ ἀρετὴ εἶναι τὸ διαυγὲς ὕδωρ, ἡ χιών, τὸ καθαρὸν θύος, τὸ φῶς· ἡ ἁμαρτία εἶναι τὸ πῦρ, ὁ κερδαλέος θῆρ, τὰ οἰδαλέα κύματα, τὸ τροχάλιον ρεῖθρον, ὁ πολύχοος καπνός· ὁ ἀγωνιστὴς εἶναι ὁ σταδιδρόμος, ὁ πωτῶμενος ὄρνις, ὁ ἀλίδρομος δελφίν, ἡ ἐσθλή, εὐπλοὺς καὶ εὐἀραρυῖα ναῦς.

Οἱ πίνακες παίρνουν πνοήν, ὅταν ἡ φωνὴ τοῦ ἀγωνιστοῦ δὲν διστάζῃ ν' ἀποκαλύψῃ ὅλον τὸ ἐσωτερικόν του δράμα, διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ ἐσωτερικοῦ διχασμοῦ, ὅπου ὀδηγεῖ ἡ ἀντίθεσις τῶν πράξεων: νῦν χθαμαλός—νῦν αὐτὲ μετήροος εἰμί, αἰδῶς ὄμμ' ἐκάλυψεν—νόος δ' ἀνένευσεν ἀναιδής, ὄξυραῆς ξείνοισι κακοῖς—ἰδιοῖς δὲ τ' ἀφεγγής, αὔθις ἀνέρχομαι ἔγωγε καὶ ἔμπαλιν ἔρχομαι ὀπίσω, εἰς γῆν ὕψος ἔθηκεν—εἰς οὐρανὸν ἔλις ἄειρε κλπ.

Μεταξὺ αὐτῶν αἱ ψηφίδες τῶν ἐπιθέτων ἀπλῶν καὶ συνθέτων, αἱ ὁποῖαι ἔχουν τοποθετηθῆ μετὰ πολλὴν τέχνην καὶ φροντίδα.

Ἡμπορεῖ βεβαίως ἡ ποίησις τοῦ Γρηγορίου ἐκ πρώτης ὄψεως νὰ μὴν συγκινηθῇ «ὁ πηγαῖος, σπαραχτικὸς πολλὰς φορὰς λυρισμὸς του, ἡ ἀβρογὴ τεχνικὴ του, ἡ μεγάλῃ του καλλιπέπεια, ὅλα αὐτὰ ἔμειναν καὶ μένουσιν ἀπρόσιτα στὸ λαὸ ἔτσι ὅπως δίνονται σὲ μιὰ νεκρῇ λόγια γλώσσα»⁽³⁹⁾. Τὰ ἀίτηλα πλῆθος ἀρχαῖα μέτρα δὲν δονοῦν εὐκόλως τὰς χορδὰς τῆς ψυχῆς, «ἡ ποίησις του ὅμως εἶναι οὐδὲν ἥττον ἀληθῆς ὡσαύτως καὶ μεγάλῃ» κατὰ τὸν Κ. Παπαρηγόπουλον⁽⁴⁰⁾.

Τὸ βάθος τῶν νοημάτων, ὁ πλοῦτος τῶν διδαγμάτων, ἡ παραστατικότης τῶν εἰκόνων καὶ ὁ ἔνθερος ζῆλος διὰ τὴν ἀρετὴν, δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀφήσουν ἀσυγκίνη-

(39) Μάρκου Αὐγέρη, Β. Ρώτα, Θρ. Σταύρου, Μ. Μ. Παπαϊωάννου: «Ἡ Ἑλληνικὴ ποίησις ἀνθολογουμένη», τ. β', σ. 39.

(40) Κωνσταντίνου Παπαρηγοπούλου, ἐ. ἀ. σ. 193.

(38) Κ. Κρουμβάχερ: «Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς λογοτεχνίας», τ. 2ος, σ. 497.

τον, εκείνον, ὁ ὁποῖος θὰ θελήσῃ νὰ ἐντραφήσῃ εἰς τοὺς στίχους του.

«Πεπρωικισμένος διὰ πλουσίας φαντασίας ἐπιχέει ταύτην ἐφ' ὄλων τῶν λεπτομερειῶν τοῦ ὕφους καὶ ἐπὶ τοῦ λεξιλογίου. Εἶναι ἀληθῆς ποιητής. Αἰσθάνεται, βλέπει, δημιουργεῖ...»⁽⁴¹⁾.

Εἰς τὸ ἔργον τῆς δημιουργίας ὁ Γρηγόριος εἶναι ἀπαράμιλλος. Τὸ ἄμορφον ὑλικὸν τῶν ἐσωτερικῶν σκέψεων καὶ βιωμάτων του μετουσιώνεται εἰς μεγαλοπρεπῆς οἰκοδόμημα, τὸ τῆς ἀρετῆς, μὲ θεμέλιον τὴν πίστιν, δομὴν τὴν ταπεινώσιν καὶ στέγην τὴν θείαν χάριν.

Ἐπὶ τοῦ σκελετοῦ αὐτοῦ διαμορφώνει τὴν προσωπικότητά του, ἡ ὁποία χαρακτηρίζεται διὰ τὴν ἠθικὴν ἀκεραιότητα καὶ ἀκτινοβολεῖ ὄχι μόνον εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς

ἀλλὰ καὶ τοὺς μετέπειτα αἰῶνας. Ζωὴ καὶ ἀρετὴ εἶναι δι' αὐτὸν δύο ταυτόσημοι ἐννοιαὶ καὶ δὲν δύναται νὰ καταξιωθῇ ἡ πρώτη ἄνευ τῆς ἐπιτεύξεως τῆς δευτέρας.

Ἡ ἐνάρετος μορφή τοῦ Γρηγορίου ὑψώνεται εἰς τὸν σάλον τῶν καιρῶν μας, διὰ νὰ μᾶς ἐνθυμίσῃ ὅτι ἡ ἀρετὴ θέλει ἀγωνιστάς. Θεατὰς ἔχει πολλοὺς εἰς τὰς κερκίδας τοῦ σταδίου τῆς. Δὲν λείπουν αἱ χεῖρες, αἱ ὁποῖαι θὰ τῆς ἀπονεύμουν τὸν στέφανον τῆς νίκης, ἀλλ' ἡ ψυχὴ, ἡ ὁποία θὰ ἀγωνισθῇ. Ἀθλητὰς ζητεῖ, ἀνθρώπους εἰλικρινεῖς, οἱ ὁποῖοι δὲν θὰ τὴν νοθεύσουν, ἀλλ' ἀντλοῦντες δύναμιν ἀπὸ τὸν Ἀγωνοθέτην Θεόν, θὰ ἀθλήσουν δικαίως, διὰ μίαν ἀγωγὴν ἀρετῆς, διὰ τὸν ἑαυτὸν των καὶ τοὺς ἄλλους καὶ θὰ λάβουν τὸν στέφανον τῆς νίκης.

(41) Ἀλεξάνδρου Μαλίν, ἑ. ἀ., σ. 88.

Θ Ε Ο Υ Δ Ω Ρ Α

(Ἀπόδοση τῆς IV ὠδῆς
τοῦ Σολομώντος)

Κανεῖς δὲν θὰ μετακινήσῃ
τὸν ἅγιο τόπο Σου, Θεέ μου,
σὲ ἄλλη θέσῃ νὰ τὸν βάλῃ.
Κανένας δὲν θὰ τὸν κουνήσῃ.

Ἐσὺ ἐδιάλεξες τὸν τόπον
κι' ἔθεσες, πρὶν ὀρίσουν ἄλλοι,
τὸ ἅγιο θυσιαστήριό Σου
στὴν καρδιά μέσα τῶν ἀνθρώπων.

Τοὺς εἶχες δώσει τὴν καρδιά Σου.
Καὶ μὲ τὴν πίστη Σου λογιάζουν
πολυτιμότερη ἀπ' τὰ χρόνια
μῖαν ὥρα πού περνοῦν κοντά Σου.

Μὲ τὴ σφραγίδα τοῦ σταυροῦ Σου,
π' ἄγγελοι κι' ἀρχαγγέλοι φέρουν,
γιὰ νὰ δεχθοῦν τὴν προσφορά Σου
σημάδεψες τοὺς ἐκλεκτοὺς Σου.

Μὲ τὴν δροσιά Σου ράντισέ μας,
τὶς πλούσιες ἀνοιξε πηγές Σου,
σύμφωνα στὴν ὑπόσχεσή Σου
μέλι καὶ γάλα πότισέ μας.

Τὰ δσα ἔχεις δημιουργήσῃ
εἶναι δικά Σου, Κύριε, δῶρα
καὶ δὲν τὰ ξαναπαίρνεις πίσω
ἀφοῦ σὲ μᾶς τάχεις χαρίσει!

Τ Ο Μ Η Ν Υ Μ Α

Στις 11 'Ιανουαρίου τοῦ 1944 συμμαχικά αεροπλάνα ἐβομβάρδισαν ἐχθρικές ἐγκαταστάσεις καὶ πλοῖα στὸ λιμάνι τοῦ Πειραιᾶ. Μιὰ ἀπὸ τὶς βόμβες ποὺ ἀστόχησαν μετέβαλε σὲ ἄμορφο σωρὸ ἐρείπιων τὸ σπίτι ἀείμνηστου φίλου, τοῦ Ἀγγέλου Δούρου. Μέσα σὲ μιὰ στιγμή, δλόκληρη ἡ πιστὴ οἰκογένειά του «ἀνηρέπαγ» στὴν οὐράνια πατρίδα τῆς.

Τὸ ἄλλο πρωτὶ, μαζὴ μὲ ἓνα ἐθελοντικὸ «συνεργεῖο διασώσεως» ἐσκύβαμε, μὲ σφιγμένη τὴν καρδιά, πάνω στὰ ἐρείπια.

Ἔτσι, περιμάζεψα μέσα ἀπὸ τὰ χρώματα ἓνα φύλλο χαρτιοῦ.

«Χριστουγεννιάτικο Μήνυμα. Συνεργεῖον Ἀγγέλου Δούρου. Ἡμερολόγιον ἐργασίας...».

Ἦταν συμπληρωμένο μὲ πληροφορίες καὶ παρατηρήσεις καὶ πρόσφατα χρονολογημένο.

Κύτταξα τὸ σκοτισμένο χαρτὶ μὲ συγκινησι...

Ὁ «ἐρχόμενος ὡς κλέπτης» εἶχε βρῆ τὸν πιστὸ οἰκονόμο, ἄγρυπνο, πάνω στὴν ἱερὴ δουλειά του! Αἰωνία του ἡ μνήμη!...

Ἐφύλαξα ὡς τὰ σήμερα ἐκεῖνο τὸ «ἡμερολόγιο», σὰν ἓνα κειμήλιο ἀπὸ τὴν ἐργασία τοῦ «Μηνύματος Ἐπιστροφῆς» πρὸς τὸν λαόν μας, στὰ κατοχικὰ Χριστούγεννα τοῦ 1943.

Ἡ εὐρεσί του, μέσα σ' ἐκεῖνα τὰ ἐρείπια, ἦταν ἓνας ἔντονος συμβολισμὸς τοῦ «Μηνύματος», ποὺ τὸ συνέθεταν δυὸ πραγματικότητες: Τὰ ἐρείπια, ὁ θάνατος, ἡ ἀγωνία τῆς πολεμικῆς καταστροφῆς. Καὶ μέσα σ' αὐτή, ἡ φωνὴ τῆς Αἰωνιότητος, τὸ λυτρωτικὸ μήνυμα τῆς πίστεως ποὺ νικά τὸν θάνατο.

★

Μετὰ τὸν πνευματικὸ ἐμβολιασμὸ στὶς τάξεις τῶν μορφωμένων, ποὺ ἔγινε (τὸ Πάσχα τοῦ 1943) μὲ τὸ εἰδικὸ τεῦχος τῶν «Ἀκτίνων» (δώσαμε μιὰ εἰκόνα του στὸ προηγούμενο «θέατρο») ἡ ἐπιτυχία ἐκείνη ὑποχρῶνε τὸ χριστιανικὸ ἔργο σὲ κάποια συνέχεια.

Οἱ «κλειστὲς πόρτες» τῆς ἀντιχριστιανικῆς προκαταλήψεως στὶς τάξεις τῶν μορφωμένων εἶχαν παραβιασθῆ. Ὁ ἑλληνικὸς λαός, ὁ βασιανισμένος καὶ ἐξουθενημένος ἀπὸ τὴν ἐθνικὴ δοκιμασία τοῦ πολέμου καὶ τῆς Κατοχῆς, ἦταν ὄριμος γιὰ ν' ἀκούσῃ ἀπροκάλυπτα τὴν βαθύτερη χριστιανικὴ ἐρμηνεία τοῦ δράματός του.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, τὸ χριστιανικὸ ἔργο ἐκείνης τῆς χρυσῆς ἐποχῆς ζοῦσε μιὰν ὀρμὴ ἀναγεννήσεως ἐσωτερικῆς. Ἔδινε βάσιμες ἐλπίδες γιὰ ἓναν ἔμπρακτο καὶ καθοδηγητικὸ Χριστιανισμὸ.

Ἡ ἐθνικὴ ἀπελευθέρωσι ἔδειχνε νὰ πλησιάζῃ. Γιὰ ὅσους ὅμως ἔβλεπαν μακρυνὰ, νέα φοβερὰ προβλήματα θὰ φούντωναν ὑστερα ἀπ' αὐτήν. Ὁ λαὸς δὲν εἶχε βρῆ τὸ δρόμο γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀπελευθέρωσι.

Ἐκεῖνο ποὺ ἤδη ἐτοιμαζότανε γιὰ νὰ λεχθῆ στὸν ἑλληνικὸ λαό, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσι, μὲ τὴν ἔντασι καὶ τὸ κύρος τῆς Διακηρύξεως τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων καὶ μὲ τὴν Δήλωσι, ἦταν ἀνάγκη νὰ τοῦ προσφερθῆ ἀπὸ τώρα μὲ δυὸ ἀπλὰ λόγια. Παρ' ὅλες τὶς δυσκολίες καὶ τοὺς κινδύνους ἀπὸ τὸν στρατευμένο ὕλισμὸ ποὺ κατεῖχε τὸν τόπο μας εἴτε σὰν ἐχθρική κατοχή, εἴτε, ὑποχθόνια, σὰν ἀπελευθερωτικὸ μέτωπο.

Αὐτὲς οἱ σκέψεις ὠδήγησαν στὴν ὀργάνωσι τοῦ Μηνύματος Ἐπιστροφῆς, τῶν Χριστουγέννων τοῦ 1943.

★

Ὁ συντάκτης τῆς Διακηρύξεως ἔδωσε τότε σὲ ἓνα μικρὸ τετρασέλιδο μὲ τὸν τίτλο «Ἐνα Μήνυμα», τὴν περίληψι, θὰ ἔλεγε κανεὶς, τοῦ περιεχομένου τῆς Διακηρύξεως. Ὅσο φυσικὰ ἐπέτρεπαν οἱ κατοχικὲς συνθήκες καὶ ἡ λογοκρισία.

«Δύσκολοι καιροί... Μᾶς δίδουν τὴν εὐκαιρία νὰ κάμωμε ἓνα ξεκαθάρισμα μέσα μας, νὰ ἐλέγξωμε τὰ βασικὰ θεμέλια τῆς ζωῆς μας... Μιὰ μεγάλῃ μερὶς τοῦ λαοῦ μας, ἐμπήκαμε στὸ ρεῦμα τῆς ἀποστασίας καὶ τῆς ἀπαρνήσεως κάθε πνευμα-

ματικής ἀξίας πού ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς...

Σύμβολον τοῦ πολιτισμοῦ μας ἐβάλαμε τὸ ἄλογον ζῶον πού ποτὲ δὲν σηκώνει τὸ βλέμμα πρὸς τὸν οὐρανόν... Ἐθαμπωθήκαμε ἀπὸ τὴν τεχνικὴ πρόοδο... Ἐνομίσαμε ὅτι δὲν μᾶς χρειάζονται πλέον οἱ ἠθικοὶ χαρακτήρες, ἡ ψυχὴ ἢ γεμάτη ἀγάπην, ἡ δικαιοσύνη, ἡ ἐντιμότης, ἡ ἐμπιστοσύνη εἰς τὰς σχέσεις μεταξύ τῶν ἀνθρώπων, ἡ αὐτοθυσία χάριν τοῦ συνόλου...

Ἐνομίσαμεν ὅτι τὸ πνευματικόν αὐτὸ καὶ ἠθικὸν ξεθεμελιώμα ἀποτελεῖ τὴν ἐπιστήμην... Καμία ποτὲ ἐπιστήμη δὲν ἐπεχίρησε νὰ ἀμφισβήτησῃ τὴν χριστιανικὴν Ἀλήθειαν...

Εἰς τόσα καὶ τόσα παραστρατήματα μᾶς ὠδήγησε ἡ ἀπάρνησις τῆς χριστιανικῆς πίστεως... Ἐνα μηδενικὸ ἤρχισε νὰ γίνεται τὸ ἰδανικὸν τοῦ ἀνθρώπου. Τίποτε ὁ Θεός, τίποτε τὸ Εὐαγγέλιον, τίποτε ἡ ἠθικὴ, ἡ τιμιότης, τὸ καθῆκον, ἡ οἰκογένεια, ἡ ἀγάπη τῶν συζύγων, οἱ γονεῖς, τὰ παιδιά, τίποτε ὕτιδήποτε ἐκτός ἀπὸ τὸ τυφλὸν τὸ κτηνώδες «ἐγώ»... Καὶ τὸ ἀποτελέσμα, τὸ χάος...

Τώρα ὁμως πού ἐδοκιμάσαμε εἰς τὰ πράγματα τῆς ἀντιχριστιανικῆς ἀποστασίας τὸ κατάντημα... Εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ὁμολογήσωμεν τὴν ἀλήθειαν μέσα μας καὶ νὰ διακηρύξωμεν εἰς τὸ περιβάλλον μας, πόσον ψεύτικη καὶ καταστρεπτικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀρνήσις τῆς πίστεως, τὸ σκόρπισμα τοῦ πνευματικοῦ μας θησαυροῦ, τὸ γκρέμισμα τοῦ στηρίγματος τῆς ζωῆς μας...

Πρέπει ὅλοι νὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς Ἐκεῖνον πού εἶναι τῆς Ἀληθείας ἡ Πηγὴ καὶ ἡ ἐνσάρκωσις. Πρέπει νὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὸν Χριστόν, ὁ ὁποῖος καὶ τώρα ὀμιλεῖ εἰς τὸν ἀνθρώπον τοῦ 1943 καὶ τοῦ 1944 καὶ ὄλων τῶν γενεῶν ὅπου θὰ ἀκοουθῆσούν...

Κάθε Ἕλλην πρέπει νὰ γίνῃ ἐργάτης τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἔθνους του... *Ὁ καθένας ἀπὸ ἡμᾶς νὰ γίνῃ, καὶ ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ ἅμα τὸ θέλει, ἐργαστήριον πνευματικῆς ἐξυγιάνσεως τῆς κοινωνίας μας...*

Κάθε στροφή ἐνὸς ἀπὸ ἡμᾶς πρὸς τὸν Χριστόν εἶναι ἓνα βῆμα τοῦ ἔθνους μας ὀλοκλήρου πρὸς τὴν εὐτυχίαν. Καὶ πρέπει νὰ δώσωμεν ὅλοι μας εἰς τὸν «ἐαυτὸν ἡμῶν καὶ εἰς τὸ ἔθνος μας τὴν εὐτυχίαν αὐτήν».

Αὐτὲς ἦσαν οἱ βασικὲς γραμμὲς τοῦ Μηνύματος τῶν Χριστουγέννων τοῦ 1943.

★

Ἡ «Ζωὴ» ἐδημοσίευσεν τὸ Μήνυμα στὴν πρώτη σελίδα τοῦ φύλλου τῆς 1ης Δεκεμβρίου τοῦ 1943. Σὰν ἀνάτυπο τοῦ

περιοδικοῦ, ἐκυκλοφόρησε ἔπειτα μὲ ἓνα ἰδιαίτερο τρόπο καὶ ὀργάνωσι.

Ἡ ἐμπρακτὴ ἀγάπη, μὲ τὴ «Λογία», ἡ Λειτουργικὴ καὶ ἀγιαστικὴ ἀνθισι, ἡ ἐκγύνασις τῆς φοιτητικῆς νεολαίας στὰ «Χριστιανικὰ Φοιτητικὰ Φροντιστήρια», ἡ λαμπρὴ ἀπήχησι τοῦ Πασχαλικοῦ τεύχους τῶν Ἀκτίνων εἶχαν φρονηματίσει μὲ χριστιανικὴ ζωντάνια ἓνα ἀρκετὰ μεγάλο καὶ ποικίλο κοινόν. Αὐτὸ τὸ «πλήρωμα», ἐκλήθη νὰ δηλώσῃ τὴν ἐθελοντικὴν του συμμετοχὴν γιὰ τὴν «Χριστουγεννιάτικὴν ἐξόρμησιν τοῦ 1943» καὶ ἐργάσθηκε μέσα στὰ «Συνεργεῖα διαδόσεως τοῦ Μηνύματος».

Ἀπὸ τὴς 17 ὡς τὴν Κυριακὴν 28 Νοεμβρίου 1943 (ἦταν ἡ ἐπίσημη μέρα τῆς ἐνάρξεως) γίνηκαν ἀεπάλληλες συγκεντρώσεις προετοιμασίας στὴν αἴθουσα Ἀπόστολος Παῦλος. Ὁ αἰείμνητος Σεραφεῖμ Παπακώστας μιλεῖ γιὰ τὴν πνευματικὴν τοποθέτησιν τοῦ Μηνύματος στὴ ζωὴ κάθε πιστοῦ:

«...Νὰ σημάνωμε τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου πρὸς τὸν λαόν, ὁ καθένας εἰς τὸν κύκλον του... μὲ ἀφιέρωσιν εἰς τὸ ἔργον, μὲ χαρὰν ἀπέναντι εἰς τὰς θυσίας πού θὰ ἀπαιτήσῃ, μὲ τὴν συναίσθησιν ὅτι οἱ καιροὶ δὲν ἐπιτρέπουσιν ἀναβολὰς καὶ ἀμέλειαν...».

Μιλεῖ ἔπειτα ὁ συντάκτης τοῦ Μηνύματος καὶ ἀναλύει τὴς ἰδέες του, τὸ τοποθετεῖ στὴν ἐπικαιρότητα:

«...Ἡ σημερινὴ κατάστασις πηγαίνει ἀπὸ τοῦ κακοῦ εἰς τὸ χειρότερον. Δὲν μποροῦμε εὐλικρινὰ νὰ ποῦμε ὅτι φταίει ὁ πόλεμος. Ὁ πόλεμος εἶναι ἓνα ἀποτέλεσμα. Εἶναι ἡ κατάρρευσις ἐνὸς οικοδομήματος, πού ἐκτίσασκε χωρὶς θεμέλια... Ἐκεῖνον πού χαρακτηρίζει τὴν ἐποχὴν εἶναι ἡ βαρβαρότης, ἀκόμη χειρότερον ὁ παλιμύαρθαρισμός...».

Δύο ὄρες κραταεῖ ἡ ἀνάπτυξις, χωρὶς λογοκρισία, μὲ ἐλεύθερον τὸν λόγο. Κι' ἀνασαιναμε μέσα στὴν φωτισμένη αἴθουσα ἄερα ἐλευθερίας. Οὐσιαστικῆς, ὀλοκληρωμένης. Τὰ σπέρματα τῆς χριστιανικῆς θεωρίας τοῦ πολιτισμοῦ πού θὰ βλέπαμε ἔπειτα ὀλοκληρωμένη μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσι, ὡς τὰ σήμερα.

Ἡ εὐθύνη μας ἀπέναντι τὸν βασανισμένο λαὸν μας γινόταν μεγαλύτερη. Ὁ δὲ μιλητὴς μᾶς βοηθοῦσε νὰ τὸ καταλάβωμε:

«Ἡ ζωὴ μας θὰ ἐπηρεασθῆ ἀπὸ τὴν μὴ-να αὐτόν. Χρειάζεται ζήλος, ἐπιμέλεια γιὰ τὴ δουλειά μας καὶ τὴν δουλειὰ τῶν ἄλλων. Μαχητικὴ συνείδησις μπροστὰ στὰ ἐμπόδια... Θὰ γίνουσι καὶ λάθη. Τὰ λάθη ποὺ συνοδεύουσι ἐκείνου ποὺ δὲν ἀδρανεῖ ἀλλὰ ἐργάζεται. Θὰ κάνωμε αὐτοκριτικὴ. Αὐτοκριτικὴ ὅμως χαρωπὴ...».

Ἡ προετοιμασία τῆς «ἐξορήσεως» τελείωσε μὲ τὶς «τεχνικὰς ὁδηγίαις» ἄλλου συνεργάτη. Ἡ μέθοδος τῆς ἐργασίας ἦταν σοφὰ ἐλαστικὴ: «Ὅντε χωρὶς σύστημα οὔτε μὲ δουλειὰ σὸ σύστημα». Ἡ ἐπαφὴ «πρόσωπον πρὸς πρόσωπον», ἡ ζωντανὴ εἰσ-ἡγήσις τοῦ περιεχομένου τοῦ Μηνύματος, στοὺς γνωρίμους τοῦ κάθε συνεργάτη, ἦταν ἡ βᾶσις.

★

Μετὰ τὴν Λειτουργία τῆς Κυριακῆς 28ης Νοεμβρίου, ἔπειτα ἀπὸ εἰδικὴ Δέησις γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς ἀποστολῆς τους, ξεκίνησαν τὰ «Συνεργεῖα», νὰ κυκλοφορήσουσι τὸ Μῆνυμα. Μικρὰ πανὰ στὶς αἰθουσὰς καὶ τοὺς διαδρόμους τοῦ κτιρίου ἔδιναν ἀγωνιστικὰ συνθήματα. Οἱ φοιτητὰι τραγουδοῦσαν τὴν «Ἐπιστροφὴν» τοῦ ἀείμνηστου Βερίτη, ποὺ εἶχε συνθέσει ἐπίτηδες γι' αὐτὴ τὴν ἱεραποστολὴ στὸν σκλαβωμένο λαὸς μας:

Πάλι πρὸς τὴν Πίστι τοῦ Χριστοῦ.

Τοῦτο ἄς γίνῃ τώρα σύνθημά μας...

Ἀγκαλιάζοντας τὴν εἰσήγησι γιὰ τὸ Μῆνυμα, ὁ ἡγέτης τῆς «Ζωῆς», ἐπεστράτευσε τότε καὶ ὅλους τοὺς ἱεροκήρυκὰς τῆς, γιὰ νὰ τὸ ἀναπτύξουσιν ἀπὸ τοὺς ἄμβωνες τῶν ἐκκλησιῶν.

Τὶς Κυριακὰς 5, 12 καὶ 19 Δεκεμβρίου τοῦ 1943 σὲ ἐνενηταπέντε ἐκκλησίαις τῆς περιοχῆς πρωτεύουσος ἀκούστηκε τὸ περιεχόμενον τοῦ Μηνύματος. Τὸ ἐκκλησίασμα τὸ ὑποδέχτηκε μὲ ζωηρὴ συγκίνησι, κάποτε καὶ μὲ διακοπὰς καὶ ἐκδηλώσεις συμμετοχῆς. Στὴν ἔξοδο ἀπὸ τοὺς ναοὺς φοιτητὰι μοίρασαν καὶ τὸ ἔντυπο.

Ἐκεῖνες τὶς ὥρες, καρδιοχτυποῦσες ἀπὸ συγκίνησι βλέποντας στοὺς ψυχροὺς δρόμους τῆς κατεχόμενης Ἀθήνας, τὸν κοσμάκη νὰ σκύβῃ, νὰ διαβάξῃ μὲ προσοχὴ, ν' ἀκούῃ τὴν χριστιανικὴν ἐκείνη φωνή, σὰν ὁδηγὸ γιὰ νὰ βγῇ ἀπὸ τὸ χάος.

Στὶς σαράντα μέρες ποὺ κράτησε ἡ δι-

άδοσις τοῦ Μηνύματος, ὀγδόντα περίπου χιλιάδες πρόσωπα, στὴν περιοχὴ Ἀθηνῶν, τὸ πῆραν ἀπὸ «πρῶτο χέρι» μὲ τὴν παρότρυνσι νὰ τὸ κυκλοφορήσουσι καὶ πάρα-πέρα.

★

Ἡ πνευματικὴ ἀπόδοσις τοῦ Μηνύματος δὲν ἦταν ζήτημα ἀριθμῶν. Ὅ,τι ἀκούθησε στὰ ἐπόμενα χρόνια μὲ τὶς νέες σκληρὰς δοκιμασίας, ἡ ψυχικὴ ρώμη τοῦ λαοῦ μας, ἡ πνευματικὴ του καλλιέργεια δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄσχετα καὶ μὲ τὸ Μῆνυμα ἐκεῖνο. Ὁ Θεὸς ξέρει τὸν βαθμὸ τῆς ψυχολογικῆς ζυμώσεως ποὺ ἀπέδωκε ἐκείνῃ ἡ σοβαρὴ, μελετημένη καὶ θεωρητικὰ καταχωρωμένη ἀποστολὴ στὸν λαὸ μας.

Καταφάνερο πάντως ἦταν, ἀμέσως, ὅτι ὁ λαὸς ποὺ δὲν εἶχε ἐπαφὴ μὲ καμμιά χριστιανικὴ προσπάθεια (σ' αὐτοὺς κυρίως διεδίδετο τὸ Μῆνυμα) δέχτηκε τὸ πνευματικὸ αὐτὸ μῶλον μὲ κατάνυξι.

Καὶ ὅσοι ἐργάστηκαν γι' αὐτὸν τὸν «εὐαγγελισμόν» πῆραν περισσότερα ἀπὸ ὅ,τι ἔδωσαν. Πεντακόσια περίπου πρόσωπα, μέσα στὰ «Συνεργεῖα διαδόσεως τοῦ Μηνύματος», ἐκαλλιέργησαν ἓνα ὁμορφὸ πνεῦμα συνεργασίας, ἐνότητος καὶ ἀγάπης.

Αὐτὴ ἡ ἐπιτυχία τῶν Συνεργεῶν ὑπαγόρευσε ἔπειτα τὴν διατήρησίν τους σὰν ὁμίλων πνευματικῆς ἀγωγῆς.

Τὰ «Συνεργεῖα» εἶχαν ἀποδώσει, γιὰτὶ ἦσαν ἀφιερωμένα, τὰ κινῶσε ἓνα ἔργο ἀγάπης γιὰ τὸν λαὸ μας. Ὁ πνευματικὸς ἐφοδιασμὸς ποὺ ἔδιναν στὰ μέλη τους δὲν ὠδηγοῦσε σὲ ἓναν θρησκευτικὸ ναρκισσισμό, μὲ τὴν ἀφέλεια τοῦ αὐτοθαυμασμοῦ, ἀλλὰ σὲ εἰλικρινῆ «ἔξοδο ἀπὸ τὸ ἐγὼ» σὲ **μελετημένη ὑπηρεσίαν** στὸν διπλανὸ ἄνθρωπο. Στοιχεῖο ποὺ θὰ χαρακτηρίζῃ πάντοτε τὴν γνήσια χριστιανικὴ πορεία.

Ὅταν αὐτὸ λησμονιέται, τὸ Μῆνυμα Ἐπιστροφῆς στὸν Χριστὸ, χρειάζεται **πρῶτιστα** καὶ κύρια γιὰ μᾶς τοὺς ἴδιους τοὺς πιστοὺς.

Ὅπως συμβαίνει στὶς μέρες μας.

ΑΠΟΨΕΙΣ

ΕΠΑΝΑΛΗΨΙΣ

Με πολλήν χαράν διαπιστοῦμεν ὅτι τὸ περὶ ἀνάγκης ἀνακαινίσεως μῆνυμα τῶν «Ἀκτίνων» ποῦ ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ τεῦχος τοῦ περασμένου Νοεμβρίου ἀρχίζει νὰ τυγχάνῃ προσοχῆς. Διὰ νὰ εἶμεθα εὐλικρινεῖς, ὄχι ἀκόμη τῆς προσηκούσης. Δὲν ἔχομεν τὴν πληροφορίαν ὅτι ἡ «Δήλωσις» αὐτὴ, τὴν ὁποίαν τότε ἐδημοσιεύσαμεν, προεκάλεσε τὴν ἀνησυχίαν τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ προκαλέσῃ. Φαίνεται ὅμως ὅτι σιγά - σιγά, συνεργούντων καὶ τῶν γεγονότων, ἀρχίζουν νὰ τὴν προσέχουν καὶ μερικοὶ ἀρμόδιοι. Καὶ εὐχόμεθα, ὅταν θὰ ἀποφασίσουν ὅλοι νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν ἀδιαφορίαν, νὰ μὴ εἶναι πολὺ ἄργα.

Διότι ἐνίστε εἶναι καὶ πολὺ ἄργα! Δὲν πρέπει νὰ πολυπιστεύωμεν εἰς τὴν αἰωνίως ἀνοικτὴν πόρταν. Κάποτε κλείνει καὶ ἡ πόρτα καὶ κάποτε τὸ ρητὸν «καλύτερα ἄργα παρά ποτέ», δὲν ἐφαρμόζεται. Ὅτ' ἐπαναλάβωμεν δὲ ἅπαξ ἔτι, συνοψίζοντες ὅσα ἐγράφησαν εἰς τὴν «Δήλωσιν»: Τὸ περιοδικὸν μας ἤρχισε μὲ ἄμυναν κατὰ τῆς ἀρνήσεως τῆς Πίστεως, προχωρεῖ ὅμως μὲ ἄμυναν κατὰ τῆς ἀσυνεπειᾶς τῶν πιστῶν. Κίνδυνος, ὅταν ἤρχίζαμεν τὴν ἐμφάνισίν μας, ἦτο μὴπως ἄνθρωποι, ἀπὸ δῆθεν ἐπιστημονικὰς καὶ φιλοσοφικὰς διδασκαλίας παρασυρόμενοι, ἀπορρίψουν τὴν Πίστιν. Ὁ κίνδυνος εἶναι τῶρα μὴπως ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι προσῆλθον εἰς τὴν Πίστιν μὲ πᾶσαν ἀγνότητα καὶ ἀφέλειαν, ἀλλὰ καὶ δίψαν καὶ προσδοκίαν, ἀπογοητευθοῦν ἀπὸ τὴν ἐν τῇ κοινίᾳ μας ἐμφάνισιν τῆς μάχης τῶν πιστῶν. Ὁ πρῶτος κίνδυνος ἤμπορεῖ νὰ ἀρθῇ διὰ διαφωτίσεως, ὁ δεῦτερος κίνδυνος μόνον κατὰ ἓνα τρόπον ἀποτρέπεται: Διὰ τῆς συνεποῦς, ἐμπράκτου ἐμφανίσεως. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον καὶ ἡ παρούσα

στήλη εἶχεν ὑποχρέωσιν καὶ ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ τὰ ἐπαναλάβῃ αὐτὰ τὰ πράγματα.

ΕΡΓΑ ΑΓΑΠΗΣ

Καὶ ἄλλο ἓνα εὐχάριστον γεγονός εἶναι, ὅτι ἄλλο ἓνα μῆνυμα τῆς παρούσης στήλης, τὸ ἀφορῶν εἰς τὸ εἰκοστὸν πέμπτον κεφάλαιον τοῦ Ματθαίου, δηλαδὴ εἰς τὴν ἐμπρακτον ἐκδήλωσιν τῆς ἀγάπης, φαίνεται ὅτι ἀρχίζει νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἀπὸ τῆς ἐξουσίας καὶ ἐπαναλήψεως. Φαίνεται, ὅτι ὠρισμένοι ἀλήθειαι ὅσον εἶναι καταφανεῖς, τόσον πρέπει νὰ ἐπαναλαμβάνωνται, ἕως ὅτου ἀρχίσουν νὰ καρποφοροῦν. Καὶ ἐχρηιάσθησαν αἱ «Ἀκτίνες», καὶ εἰδικῶς ἡ παρούσα στήλη, πολλάκις νὰ ἐπαναλάβουν τὴν ἀνάγκην νὰ ἐνθυμηθῶμεν ὅτι ἡ κυρία ἐντολὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι ἡ ἀγάπη, ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἐκδηλωθῇ ἐμπράκτως καὶ μετὰ θυσίας. Εὐχάριστον ὅμως εἶναι ὅτι ὅλα αὐτὰ δὲν πηγαίνουν χαμένα. Ἐὰν δὲν γίνεται ὅ,τι πρέπει νὰ γίνεταί, πάντως κάτι γίνεται. Καὶ αὐτὸ τὸ κάτι δὲν εἶναι ἀρκετὸν ὡς ὀλοκλήρωσις, εἶναι ὅμως μίᾳ ἀπαρχῇ. Ἡ ἀπαρχὴ πρέπει νὰ συνεχισθῇ καὶ συστηματικῇ ὀργάνωσιν χριστιανικῆς προνοίας ἀπὸ ἔργα ἐκδηλουμένης, εἶναι ἓνας τρόπος, ὄχι βεβαίως ὁ μόνος, διὰ νὰ πραγματοποιηθῇ ἐπὶ τέλους ἡ κυριωτέρα ἐντολὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Τὸ λέγομεν αὐτὸ ὄχι τόσον χάριν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι θὰ τύχουν τῆς βοήθειας, ὅσον χάριν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι θὰ βοηθήσουν. Διότι ὁ χριστιανός, ὁ ὁποῖος ἰσχυρίζεται ὅτι ἔχει χριστιανικὴν Πίστιν, ἔχει ἀπόλυτον ἀνάγκην νὰ ἀσκῇ ἔργα ἀγάπης. Ἀσκῶν τὰ ἔργα αὐτά, ὠφελεῖται ἀσυγκρίτως περισσότερο ἀπὸ ἐκείνον ὁ ὁποῖος ἀπολαμβάνει τοὺς καρποὺς τῶν ἔργων. Παραμελῶν τὰ ἔργα

αὐτά, καταντᾶ εἰς μίαν πνευματικὴν ξηρασίαν, ἢ ὅποια κατὰ κάποιον τρόπον ἢ μᾶλλον κατὰ πολλοὺς τρόπους θάττον ἢ βράδιον ἐκδηλοῦται καὶ ὀδηγεῖ εἰς τὸν πνευματικὸν μαρασμόν καὶ θάνατον.

ΚΡΙΤΑΙ ΤΗΣ ΑΥΡΙΟΝ

Τὰ γεγονότα τοῦ Κογκοῦ μᾶς δείχνουν ὅτι, βεβαίως, οἱ λαοὶ ἐκεῖ, οἱ ὅποιοι ἀπλευθερώθησαν, δὲν ἦσαν ὥριμοι διὰ τὴν ἐλευθερίαν. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ὁ τρόπος μὲ τὸν ὅποιον ἀλληλοτρῶγονται οἱ μαῦροι δὲν ἀποτελεῖ καλὸν πιστοποιητικὸν δι' αὐτούς.

Δι' αὐτούς ὅμως μόνον; Καὶ ἄρα γε ἀποτελεῖ ἐπιχειρήμα ἐναντίον τῆς ἀπλευθερώσεώς των τὸ ὅτι τὰ πρῶτα βήματα τῆς ἐλευθερίας εἶναι ἀποθαρρυντικά; Δὲν δικαιούνται καὶ αὐτοὶ κάποιας ὑπομονῆς, ὅπως ἄλλωστε κάθε λαός, ὁ ὅποιος ἐλευθεροῦται ἀπὸ μίαν κατὰστασιν δουλείας;

Δι' αὐτὸν τὸν λόγον πρέπει νὰ παρακολουθήσωμεν μὲ συμπάθειαν καὶ ὑπομονὴν ἀκόμη καὶ τὰ μέχρις ἐγκληματικότητος φθάνοντα παραπατήματα ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι ἐπὶ τέλος μέχρι προχθὲς ἦσαν ἀνθρωποφάγοι. Εἶναι ὅμως ἀνθρώποι. Εἶναι ἀνθρώπιοι προσωπικότητες, αἱ ὅποια δικαιούνται τῆς μεταχειρίσεως, ἢ ὅποια προσήκει εἰς ἀνθρώπινους προσωπικότητας.

Καὶ δὲν εἶναι μόνον αὐτό. Οἱ ὑπόδιοκοι τῆς σήμερον, θὰ εἶναι οἱ κριταὶ τῆς αὔριον. Ἡ λευκὴ φυλὴ ἄς μὴ τὸ ξεχάσῃ ποτὲ αὐτό, διότι ἂν τὸ ξεχάσῃ, θὰ τὸ ἐνθυμηθῇ κάποτε καὶ θὰ τὸ ἐνθυμηθῇ πολὺ ἄσχημα.

ΜΗΠΩΣ ΕΙΝΑΙ ΚΑΛΥΤΕΡΟΝ...

Ἐντείνεται ὁλονὲν ἡ χριστιανικὴ ἱεραποστολὴ μεταξύ τῶν Ἑσκιμῶν καὶ ἔχομεν νέα περὶ τῆς προόδου τῆς ἱεραποστολῆς αὐτῆς. Τὸ πρᾶγμα εἶναι βεβαίως καὶ ἀξιεπίαινον καὶ χαρᾶς πρόξενον. Οὐχ ἦττον, ἐὰν λάθωμεν ὕψ' ὄψιν τὰς ἱεραποστολάς εἰς τὴν Ἀφρικὴν, αἱ ὅποια κατέληξαν, ὅπως ἐλέχθη, εἰς μίαν παναφρικανικὴν ἐπανάστασιν ἐναντίον τοῦ Χριστιανισμοῦ, λόγω τῆς τρομε-

ρᾶς διαψεύσεως τῶν προσδοκιῶν, τὰς ὅποιας ἡ μαῦρη φυλὴ ἐστήριξεν ἐπὶ τῶν μεγάλων λόγων τοὺς ὁποίους ἐξεφώνουν οἱ ἱεραπόστολοι, ὀφείλομεν νὰ ἐκδηλώσωμεν μίαν ἀνησυχίαν. Μήπως ἄρα γε εἰς τὸ ἴδιον θὰ καταλήξωμεν κάποτε καὶ μὲ τοὺς Ἑσκιμῶς;

Καλοὶ, λοιπόν, οἱ ἱεραπόστολοι καὶ ὁ Θεὸς νὰ εἶναι μαζύ των, ἀλλὰ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶπη κανεὶς εἰς τοὺς ἀρμοδίους ὅτι, ἐὰν θέλουν νὰ μὴν εἶναι ἡ ἐσχάτη πλάγι χειρὼν τῆς πρώτης καὶ νὰ μὴ φθάσωμεν ὥστε οἱ Ἑσκιμῶι νὰ μὴ ἀγνοοῦν μὲν νὰ μισοῦν ὅμως τὸν Χριστιανισμόν, τότε πρέπει νὰ ληφθῇ πρόνοια, ὥστε νὰ μὴν ἀπογοητευθοῦν. Διότι ἐὰν εἶναι νὰ ἔχωμεν ἐπανάληψιν τῶν ἐν Ἀφρικῇ...μήπως καλύτερα νὰ τοὺς ἀφήσωμεν εἰς τὴν ἀγνοίαν μᾶλλον παρὰ εἰς τὸ μῖσος;

ΕΝΑΣ ΚΑΛΟΣ ΦΙΛΟΣ

Ὁ Dr. R. E. Witt εἶναι ἤδη φίλος τῶν «Ἀκτινῶν» καὶ πολὺ γνωστός εἰς ὅλους μας, ὥστε δὲν χρειάζεται νὰ παρουσιάσωμεν τὸν ἐπιφανῆ αὐτὸν Ἀγγλον φιλόλογον, ὁ ὅποιος ἔχει ἀφιερῶσει ὅλας του τὰς δυνάμεις εἰς τὴν προσπάθειαν διὰ τὴν ἐν ἀγάπῃ καὶ συνεργασίᾳ προσέγγισιν τῶν χριστιανῶν τῶν διαφόρων δογμάτων. Θὰ ἠθέλαμεν ὅμως νὰ παρουσιάσωμεν εἰδικώτερον τὸ περιοδικὸν «Eastern Churches News Letter» ὄργανον τῆς εἰδικῆς Ἑταιρείας, ἢ ὅποια ἰδρύθη τῷ 1864 καὶ ἔχει σχεῖσιν ἀκριθῶς μετὴν ἐπαφῆν μεταξύ τῆς Ἀγγλικανικῆς καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Μικρὸν τὴν ἐμφάνισιν, ἀλλὰ μεστὸν καὶ νοημάτων καὶ πληροφοριῶν πολυτίμων, τὸ περιοδικὸν αὐτὸ ἀποτελεῖ σπουδαίαν συμβολὴν εἰς τὴν προσπάθειαν τῆς προσεγγίσεως τῶν χριστιανῶν καὶ γενικώτερον, ἄς τὸ εἴπωμεν ἔτσι, εἰς τὸ «ἵνα πάντες ἐν ὄσιν».

Χωρὶς ἐπισημότητας καὶ πανηγυκότητα καὶ συνέδρια ἀπὸ τὰ ὅποια συνήθως οἱ μόνοι οἱ ὅποιοι κερδίζουν εἶναι τὰ ταξειδιωτικὰ γραφεῖα, μὲ εἰλικρινῆ ζῆλον Θεοῦ, ἐπίμονον καὶ ταπεινὴν ἐργασίαν, τὸ περιοδικὸν αὐτὸ προβάλλει συνεχῶς τὰς ἀξίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκ-

κλησίας, με στοργήν, με αντικειμενικότητα και με παντός ἐπαίνου και πάσης ἀναγνωρίσεως ἀξίαν προσπάθειαν.

Τὸ τεῦχος Ἰανουαρίου 1961 περιέχει ἱκανὴν παρουσίαν τῆς προσπαθείας ἢ ὁποῖα σχετίζεται με τὸ παρὸν περιοδικόν. Ἀσχέτως τούτου ὅμως, τὸ ὅλον του περιεχόμενον εἶναι τέτοιο, ὥστε θὰ συνιστοῦσαμεν εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐνδιαφέρονται δι' ἓνα ὄργανον παρακολουθήσεως τοιαύτης προσπαθείας, νὰ ἔχουν ὑπ' ὄψιν τὸν περιοδικὸν αὐτό, πού εἶναι ἕνας καλὸς φίλος μας.

ΟΝΤΩΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΝ

Αἱ «Ἀκτίνες» πολλάκις ἔχουν διαμαρτυρηθῆ διὰ τὴν προβολὴν θεατρικῶν ἔργων ἢ κινηματογραφικῶν φιλμς πού ἀπλούστατα ὑποβιάζουν τὴν στάθμην τοῦ πολιτισμοῦ μας. Εὐρήκαν δὲ κυριολεκτικῶς τὸν μπελᾶ των, ὅταν ἐτόλμησαν νὰ διαμαρτυρηθοῦν, διότι προεβλήθη ὁ Ἄριστοφάνης με τὴν κρατικὴν προσασίαν καὶ αἴγλην. Δικαιούται ἐπαμένως, ἢ μᾶλλον ὑποχρεούται ἢ παροῦσα στήλη νὰ ἀναγνωρίσῃ καὶ ὅ,τι καλὸν προβάλλεται ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸν θέατρον.

Καὶ αὐτὴν τὴν φορὰν ἔχομεν χρέος νὰ ἐπαίνεσωμεν ἀνεπιφυλάκτως τὴν ἀπὸ ἑλληνικῆς σκηνῆς ἐμφάνισιν ἑνὸς λαμπροῦ ὄντως ἔργου. Διότι τὸ «Χωρὶς ὄργη» πού παίζεται εἰς τῆς κ. Ἐλσας Βεργῆ τὸ θέατρον εἶναι ἔργον, τὸ ὁποῖον ὄντως μᾶς ἀποζημιώνει διὰ τὰ τόσα βρώμικα ἀλλὰ καὶ διὰ μερικὰ ψεύτικα καὶ ἀρρωστημένα δῆθεν «πνευματικά», πού βλέπομεν ἐπὶ σκηνῆς ἢ ὀθόνης. Ἡ Ἄγγλις συγγραφεὺς, ἢ Charlotte Hastings ἐμφανίζει ἐδῶ κάτι πού εἶναι πράγματι Χριστιανισμός. Χριστιανισμὸς γνήσιος, ζωντανός, συνεπής, ἐκδηλούμενος με δύναμιν καὶ ὄχι μόνον με μεγάλα λόγια.

Ἡ ὑπόθεσις ἐκτυλίσσεται εἰς ἓνα γυναικεῖον μοναστήρι εἰς τὴν Ἄγγλιαν. Ἐκεῖ, ἐξ αἰτίας καταγίδος πού ἐξέσπασεν εἰς τὴν περιοχὴν, καταφεύγει διὰ νὰ εὑρῇ προσωρινὸν ἄσυλον, ἢ θλιθερὰ συν-

οδεία μιᾶς κοπέλλας καταδίκου εἰς θάνατον πού ὀδηγεῖται εἰς τὸν τόπον ὅπου θὰ γίνῃ ὁ ἀπαγχονισμός της. Μία μοναχή, ἢ ἀδελφὴ Μαρίαν, ἄνθρωπος με Χριστιανισμὸν εἰλικρινῆ, μέχρις ὁμολογίας τῶν περὶ τὴν πίστιν κυμάνσεώς της, ἀλλὰ συνεπῆ καὶ με ἀληθινὴν ἀγάπην, διαισθάνεται ὅτι ἢ κατάδικος εἶναι ἀθῶα καὶ καταπιάνεται νὰ εὑρῇ τρόπον νὰ ἀποδειχθῇ ἢ ἀθώοτης τῆς κοπέλλας αὐτῆς. Ἡ ἡγουμένη τοῦ μοναστηριοῦ, ἀντιθέτως, τύπος φαρισαϊκός, τῶν πολλῶν φυλακτηρίων καὶ τῆς ὀλίγης ἀγάπης, λέγει εἰς τὴν ἀδελφὴν Μαρίαν ὅτι ὄχι εἶναι δουλειὰ της νὰ σώζῃ ἀνθρώπους (αὐτὸ δὰ ἔλειπε!) καὶ προσπαθεῖ νὰ τὴν ἐμποδίσῃ. Καὶ τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἢ ἀδελφὴ Μαρίαν, δηλαδὴ ὁ γνήσιος Χριστιανισμός, θριαμβεῖ καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν.

Ἡ πλοκὴ τοῦ ἔργου κρατεῖ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ θεατοῦ ἀδιάπτωτον. Διὰ τὸ παίξιμον δὲν ἔχομεν βεβαίως ἀρμοδιότητα, ἀλλ' οὔτε λόγον νὰ διαφωνήσωμεν πρὸς τὴν γενικὴν, ἄκρως ἱκανοποιητικὴν ἐντύπωσιν κριτικῶν καὶ κοινοῦ. Ὡς πρὸς τὴν κοσμοθεωριακὴν συγκρότησιν τοῦ ἔργου ὅμως θὰ παρατηρήσωμεν καὶ τοῦτο: Ὁ τίτλος εἰς τὴν Ἀγγλικὴν εἶναι «Bonaventure» ἀπὸ τὸ καλογερικόν ἐπίθετον τῆς πρωταγωνιστρίας. Τὸ ἔργον δηλαδὴ εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὸν doctor seraphicus τὸν Bonaventura ὁ ὁποῖος, πολλὰ εἶχε πάρει ἀπὸ τὴν πλατωνικὴν φιλοσοφίαν. Καὶ αὐτὸ ἔχει κάποιον βαθύτερον νόημα!

Συνιστῶμεν θερμῶς εἰς τοὺς ἀναγνώστας πού ἔχουν τοιαύτας ἀναζητήσεις, νὰ ἴδουν καὶ αὐτὸ τὸ ἔργον πού δείχνει τίνος ἀνθρωπίνου τύπου ἔχει σήμερον ἀνάγκην ἢ κοινῶν μας. Ἡ κοινωνία μας περιμένει τὴν ἀδελφὴν Μαρίαν τοῦ «Χωρὶς ὄργη» ἐμφανιζομένην εἰς ὅλας τὰς ἐκφάνσεις τοῦ πολιτισμοῦ μας.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΤΑ ΕΛΛΗΝΟΠΟΥΛΑ

Ἀγαπηταί Ἀκτινές.

Διάβασα τὴν ἐπιστολὴν τῶν παιδιῶν τῆς Θράκης ποὺ ζοῦν «ἐπάνω στὰ σύνορα», ποὺ κάνουν ἐκκλησίαν γιὰ νὰ τὰ βοηθήσωμεν στέλνοντάς του βιβλία γιὰ νὰ διαβάσουν τόσον αὐτά, ὅσον καὶ οἱ μεγάλοι.

Εἶναι μιὰ ἐκκλησίαι ποὺ βγαίνει μέσα ἀπὸ τὰ βάθη τῆς αἰωνίας ἑλληνικῆς ψυχῆς, τῆς ψυχῆς ποὺ ζῆ ἀμόλυντη καὶ καθαρῆ, τῆς πραγματικῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς.

Τί μᾶς ζητοῦν τὰ παιδιά; Βιβλία, ναί, βιβλία γιὰ νὰ μορφωθοῦν. Ἐμεῖς ἐδῶ, στίς μεγάλες πόλεις, τὰ ἔχουμε ἄφθονα, γιὰ νὰ μὴν τὰ βοηθήσουμε;

Ἀγαπητὲς Ἀκτινές,

Ἡ φωνὴ τῶν παιδιῶν τῆς Θράκης, εἶναι φωνὴ ὅλων τῶν παιδιῶν τῆς ἑλληνικῆς ὑπαίθρου, εἶναι φωνὴ καὶ τῶν παιδιῶν τῆς Μακεδονίας, τῆς Ἡπειροῦ κλπ. Νομίζω ὅτι πρέπει νὰ γίνῃ, γιὰ νὰ ἀποσταλοῦν, σὲ ὅσο εἶναι δυνατὸν περισσότερα χωριά, βιβλία, πραγματικά, ποὺ μορφώνουν ψυχὴν καὶ χαρακτῆρα καὶ τέτοια, ὅ εὐτυχῶς ὑπάρχουν πάρα πολλά. Πρέπει νὰ γίνῃ μιὰ μεγάλη σταυροφορία ἀπὸ τίς στήλες σου καὶ εἶμαι βέβαιος ὅτι ὅλοι οἱ ἀναγνώστες σου καὶ φίλοι σου θὰ γίνουν ἀμέσως ἱεραπόστολοι αὐτῆς τῆς σταυροφορίας καὶ ἔτσι πολλὰ βιβλία θὰ μαζευθοῦν.

Μετὰ τιμῆς
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΕΜΟΣ

Ἡ Ἐνῶσις Ἑλληνῶν Θεολόγων

Ἀξιότιμε κ. Διευθυντά

Ἡ Ἐνωσις Ἑλληνῶν Θεολόγων λαβοῦσα γνῶσιν τοῦ περιεχομένου βιβλίου τινὸς ἐκδοθέντος ἐσχάτως ὑπὸ τὸν τίτλον «σημεῖα σήφως εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος» παρατηρεῖ τὰ ἑξῆς:

1. Ἀποδοκιμάζει τὸν τρόπον αὐτὸν τῆς ἀντιμετωπίσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν μας πραγμάτων, ὁ ὅποιος φέρει τὰ ἀντίθετα ἀποτελέσματα ὡς διασύρων τὴν ἁγίαν ἡμῶν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν.

2. Ἐκεῖνο ποὺ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπισημάνῃ τις ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἐκκλησιαστικά ἡμῶν πράγματα εἶναι ἡ ἐκ μέρους τῆς ἡγεσίας τῆς Ἐκκλησίας καθυστέρησις τῆς ἀνακαινίσεως τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μας οργανισμοῦ, ἥτις ἀνανακλᾷ δυσμενῶς εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ἀναγέννησιν τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας.

3. Εἰς τὴν σελίδα 7 τοῦ ὡς ἄνω βιβλίου ὁ συγγραφεὺς, ὡς μὴ ὤφειλε, παρερμηνεύων τὰ κατὰ τὴν συνέντευξιν τοῦ Προέδρου τῆς Ἐνώσεως Ἑλληνῶν Θεολόγων μετὰ τοῦ Κον Ἐπιτοργῶν τῆς Ἑθνικῆς Παιδείας λεχθέντα (ἦτις συνέντευξις ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν «Βραδυνήν» τῆς 7-5-60) παρουσιάζει τὸν Κον Ἐπιτοργῶν ὡς ὁμολογούντα δῆθεν ἑλλειψιν προθέσεώς του ὡπως προβῆ εἰς τὴν ἀνακαίνισιν τοῦ νοσοῦντος ἐκκλησιαστικοῦ μας οργανισμοῦ. Τοῦτο εἶναι ψευδές, κακὸς καὶ συκοφαντικόν. Ἐκ τῆς δημοσιευθείσης περιχοπῆς τῆς συνεντεύξεως καταφαίνεται ὅτι ὁ Κος Ἐπιτοργῶς, ἐφ' ὅσον ἡ διουκοῦσα Ἐκκλησία δὲν κατόρθωσε μέχρι σήμερον νὰ χωρήσῃ μόνη τῆς εἰς τὴν ἀνακαίνισιν τοῦ διοικητικοῦ τῆς οργανισμοῦ ἐχώρησεν οὗτος εἰς τὴν ἀνακαίνισιν αὐτῆν.

Διὰ τὴν ἀνακαίνισιν αὐτοῦ ἐν συνεχείᾳ λόγους τοῦ κ. Προέδρου τῆς Ἐνώσεως Ἑλληνῶν Θεολόγων, ὅτι «ἀλλ' ὡς εἶναι γνωστὸν ἢ μὲν διουκοῦσα Ἐκκλησία μας δὲν ἠθέλησε νὰ ἀλλάξῃ τρόπον ζωῆς καὶ ἐνεργείας ... ὁ δὲ κ. Ἐπιτοργῶς βλέπων τὴν ἀνδράειαν ἐχώρησεν εἰς τὴν ψήφισιν νόμου καθιερόντος τὸ ἀμετάθετον τῶν Ἐπισκόπων καὶ νέον τρόπον ἐκλογῆς τῶν ἀρίστων. Οἱ δύο αὐτοὶ θεμέλιοι λίθοι... κλπ.»; Ὅθεν ἐκφράζει τὴν βαθυτάτην λύπην τῆς διὰ τὴν κατάφωρον διαστρέβλωσιν τῆς ἀληθείας.

ΤΟ Δ. ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ
ΤΗΣ ἘΝΩΣΕΩΣ ἙΛΛΗΝΩΝ ΘΕΟΛΟΓΩΝ

ΤΟ ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ ΚΑΙ Ἡ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚῆ ΖΩΗ

Ἀγαπητὲς Ἀκτινές,

Χωρὶς ἀμφιβολία ἓνας μεγάλος τομέας χριστιανικῆς ἐργασίας ἀφορᾷ τὴν «Χριστιανικὴν Ἐνωσιν Ἐπιστημόνων».

Ἐπειδὴ ἔχω τὴν γνώμην πὼς ὁ καθένας μας μπορεῖ νὰ προσφέρῃ κάτι, ἔστω καὶ μιὰ ἰδέα, γι' αὐτὸ τολμῶ νὰ ἐρωτήσω τὰ ἑξῆς: Δὲν θὰ μποροῦσε νὰ δημιουργηθῇ μιὰ ἐπιτροπὴ ἀπὸ μέλη τῆς Χ. Ε. Ε. ἡ ὁποία νὰ μελετήσῃ τὰ πράγματα τῶν ραδιοφωνικῶν μας σταθμῶν ὥστε ἔχοντες συγκεκριμμένα στοιχεῖα στὸ ἔργον νὰ ἀποτανθῇ πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ε.Ι.Ρ. καὶ νὰ ζητήσῃ μιὰ βελτίωσιν τῶν προγραμμάτων του καὶ μιὰ αὔξησιν τῶν ἐκπομπῶν ποὺ ἔχουν ἕνα πνευματικὸν περιεχόμενον;

Συγκεκριμμένα ἀπὸ προσωπικὴ πείρα ἔχω διαπιστώσει τὸ ἑξῆς: Παλαιότερα ἄκουγε κανεὶς ἀπὸ τὸ Ἑθνικὸ καὶ τὸ Δεύτερον Πρόγραμμα μερικὲς καλὰς ἐκπομπάς, ὅπως π.χ. τίς ἐκπομπές «Σύγχρονα Πνευματικὰ Προβλήματα», «Μορφές τῆς Βίβλου», καθὼς ἐπίσης καὶ τὴν Ἐρημνεῖα τοῦ Ἐθαγγελίου ἢ τοῦ Ἀποστόλου ἀπὸ τὸν κ. Κωστῆ Μλασιτᾷ ποὺ μετεδίδετο καθὼς Σάββατο ἀπόγευμα. Σποραδικὰ ἄκουγε ἀκόμη κανεὶς καὶ μερικὲς ἄλλες καλὰς ἐκπομπές

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

ΕΠΑΡΧΙΑΚΕΣ ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΕΣ

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἴδρυσή δημοτικῆς πινακοθήκης στὰ Ἰωάννινα, ἐτοιμάζεται ἡ δημιουργία Πινακοθηκῶν στὴ Ρόδο, στὸ Μέτσοβο καὶ στὴν Καλαμάτα. Ἡ ἐπιτυχία τῆς πώτης, ἡ ὁποία πλουτίζεται ὀλοένα καὶ ὀργανώνεται μὲ τὸν ἱκανοποιητικότερο τρόπο, ἐγγυᾶται τὴν ἐπιτυχία καὶ τῶν ἄλλων. Καὶ ὑπάρχουν βάσιμες ἐλπίδες ὅτι τὸ καλὸ αὐτὸ παράδειγμα θὰ τὸ ἀκολουθήσουν καὶ ἄλλα ἐπαρχιακὰ κέντρα.

Ἡ σημασία καὶ ἡ ἐπίδραση τῶν πινακοθηκῶν αὐτῶν στὴν καλλισθητικὴ καὶ τὴν εὐρύτερη πνευματικὴ καλλιέργεια τοῦ κοινοῦ εἶναι βέβαια αὐτονόητη. Καὶ εἶναι ἐπίσης φανερὴ ἡ ὄψις καὶ ἡ ἀνάπτυξη, ποὺ τὰ καλλιτεχνικὰ αὐτὰ ἰδρύματα μποροῦν νὰ δώσουν στὴ στενὴ καὶ περιορισμένη δυστυχῶς σήμερα πνευματικὴ ζωὴ τῆς Ἐπαρχίας.

Ἄν μάλιστα ἡ ὥραία αὐτὴ προσπάθεια συνδυασθῇ — ὅπως ἐπιβάλλεται — μὲ τὴ μεγαλύτερη ἐπέκταση καὶ τὴν καλύτερη ὀργάνωση τῶν δημοτικῶν καὶ κοινοτικῶν βιβλιοθηκῶν, τὰ ἀποτελέσματα θὰ εἶναι βέβαια πολὺ εὐρύτερα καὶ πολὺ σημαντικώτερα. Διότι οἱ πινακοθήκες καὶ οἱ βιβλιοθήκες αὐτὲς δὲν θὰ πορσφέρουν ἀλλῶς ἐκλεκτὸ ψυχαγωγικὸ θέμα καὶ πλοῦσις μορφωτικὸ ἀνάγνωσμα, ἀλλὰ θὰ γίνουν μὲ τὸν καιρὸ πλήρη καὶ ἀληθινὰ κέντρα πνευματικοῦ πολιτισμοῦ μὲ πλατύτερη καὶ βαθύτερη ὀλοένα ἀκτινοβολία.

Ἡ καὶ θεατρικὰ σκέτς μὲ ἐπικοδομητικὸ περιεχόμενο. Νομίζω ὅτι ἀντίθετα σήμερα τὰ πράγματα βαίνουν ἐπὶ τὸ χειρότερον. Δηλαδή οἱ καλὲς ἐκπομπὲς (ἐννοῶ ἐκεῖνες ποὺ ἔχουν σαφῶς πνευματικὸ περιεχόμενο) ἀντὶ νὰ αὐξηθοῦν λιγότεψαν. Ἐξαίρεσις ἀποτελεῖ ἡ ἐκπομπὴ «Ὁμιλοῦν οἱ εἰδικοί» τοῦ Ἐθνικοῦ Προγράμματος.

Θὰ μπορούσε νὰ πῆ κανεὶς πὺς κάτι καλύτερο προσφέρουν οἱ δύο ἐκπομπὲς τοῦ Ρ. Σ. Ε. Ἀννάμεων μὲ τὸν τίτλο «Ὁ Δρόμος τῆς ζωῆς» κάθε Δευτέρα καὶ Σάββατον ἀπόγευμα.

Μήπως, λοιπόν, εἶναι ἀνάγκη νὰ δημιουργηθῇ τὸ συντομότερον ἢ ἐπιτροπὴ τῆς Χ. Ε. Ε. γιὰ τὴν ὁποία μίλησα παραπάνω, ἡ ὁποία ἐν ἀνάγκη θὰ προτείνῃ πρὸς τὴν δ)νσις τοῦ Ε. Ι. Ρ. καὶ θὰ ἀναλάβῃ νὰ τροφοδοτῇ μὲ ἐκλεκτὲς ὀμιλίες μία ἢ δύο ἐκπομπὲς τὴν ἑβδομάδα;

Μὲ πολλὴ ἀγάπη
Κ. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ

ΟΤΑΝ ΥΠΑΡΧῆ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ

Καὶ ἄς μὴ νομίση κανεὶς ὅτι πρόκειται γιὰ δύσκολα ἐπιτεύγματα. Ἀπὸ τὴν πράξη ἀποδείχτηκε ὅτι, ὅταν ὑπάρχη ἐνθουσιασμός καὶ θέληση, μποροῦν εὐκόλα νὰ γίνουν.

Τὸ λαμπρὸ παράδειγμα τῆς Ἐταιρίας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, ποὺ ἀνέπτυξε καὶ ἀναπτύσσει στὴ Θεσσαλονικὴ μιὰν τόσο γόνιμη καὶ πολὺπλευρὴ πνευματικὴ δράση, εἶναι ἀρκετὰ χαρακτηριστικὸ. Ἀλλὰ καὶ ἕνα πρόσφατο παράδειγμα, ποὺ μᾶς ἤλθε ἀπὸ τὴ Ρόδο, ἐπιβεβαιώνει τὴν δύναμη καὶ τὴν ἀποτελεσματικότητά τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας, ὅταν ἐμπνέεται ἀπὸ θερμὴ καὶ γνήσια διάθεση πνευματικῆς προφορᾶς.

Δὲν πρόκειται νὰ ἰδρυθῇ ἀπλῶς μιὰ βιβλιοθήκη ἢ μιὰ πινακοθήκη στὴν ὥραία νῆσο. Πρόκειται νὰ γίνῃ ἕνα πλήρες πνευματικὸ κέντρον ποὺ θὰ στεγάσῃ, θὰ ὀργανώσῃ καὶ θὰ βοηθᾷ ὅλες τὶς πνευματικὲς καὶ καλλιτεχνικὲς ἐκδηλώσεις ποὺ θὰ γίνονται στὴ Ρόδο. Καὶ ἡ ὥραία καὶ πλατεῖα αὐτὴ πολιτιστικὴ προσπάθεια δὲν ὀφείλεται παρὰ σὲ δυὸ μονάχα παράγοντες: στὴ δημιουργικὴ πρωτοβουλία ἐνὸς καλλιεργημένου πνευματικὰ καὶ αἰσθητικὰ ἀνθρώπου — τοῦ Κυπριακῆς καταγωγῆς νομάρχου Δωδεκανήσιων κ. Ἀνδρέα Ἰωάννου — καὶ στὴ φωτεινὴ κατανόησι ἀπὸ τὸν Δῆμο τῆς νήσου, ὁ ὁποῖος θὰ ἐνισχύσῃ οἰκονομικῶς τὴν προσπάθεια.

Ὁραῖο καὶ διδακτικὸ παράδειγμα, ποὺ ἀσφαλῶς ἀξίξει καὶ μπορεῖ νὰ βοηθῇ πολλοὺς μιμητὲς στὰ ἐπαρχιακὰ κέντρα.

«ΣΚΑΠΑΝΗ» ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΩΝ ΝΕΩΝ

Χαιρετίζουμε μὲ ἰδιαίτερη χαρὰ τὴν ἔκδοσι τοῦ περιοδικοῦ «Σκαπάνη». Οἱ ὀραῖοι καὶ εὐγενικοὶ σκοποὶ ποὺ ἐπιδιώκει νὰ δώσῃ στοὺς νέους καθαρὴ καὶ γνήσια πνευματικὴ τροφὴ καὶ νὰ τοὺς βοηθήσῃ σὲ μιὰν ἀνώτερη διανοητικὴ καλλιέργεια καὶ ψυχικὴν ἀνάτασι, δίνουν στὸ περιοδικὸ αὐτὸ ξεχωριστὴν ἀξία καὶ χρησιμότητα. Κάτι περισσότερο ἀκόμη: Τοῦ δίνουν τὴ σημασία καὶ τὸ περιεχόμενο μᾶς πνευματικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀνάγκης κατὰ τὶς τόσο ἀπειλητικὲς καὶ κρίσιμες ἀντιπνευματικῆς στιγμῆς, ποὺ περνᾷ σήμερα ἡ νεολαία.

Καὶ εἶναι ἰδιαίτερα σημαντικὸ τὸ γεγονός ὅτι ἡ μεγάλη καὶ ὕψηλὴ αὐτὴ προσπάθεια δὲν παίρνει τὸ συνοφρονομένο καὶ αὐστηρὸ ὕψος

της συνηθισμένης ήθικολογίας, αλλά παρουσιάζεται με την πιδ ζωντανή, φωτεινή και χαρούμενη μορφή, την αληθινή και ατούσια πνευματική μορφή, πού λάμπει από ύγεια και ομορφιά. "Όχι μόνο τὰ περιεχόμενά του, πού σφύζουν με έντονο παλμό ζωής και άνταποκρίνονται στα σύγχρονα προβλήματα του ανθρώπου, αλλά και ή όλη εμφάνισή του, ή ή κατάταξη της βλης του, ή φροντισμένη του εκτύπωση, οι λαμπρές εικόνες του, όλα άκτινοβολούν με έξελιγμένη καλαισθησία και αποπνέουν την πιδ θετική ζωτικότητα.

Διότι τὸ περιοδικό αυτό έχει τὸ μέγα πλεονέκτημα νά γράφεται, νά διευθύνεται και νά εμπνέεται από νέους ανθρώπους κυρίως, έμποτισμένους με τις ευγενικότερες ήθικες αρχές και εμπνευσμένους από τὰ υψηλότερα πνευματικά ιδανικά. Γι' αυτό πιστεύουμε ότι στα γερά και καθαρά τους χέρια ή «Σκαπάνη» θά μπορούση νά καλλιεργήση βαθιά και γόνιμα την πνευματική μας γή και νά συντελέση στην ώραία και πλουσία καρποφορία της.

ΣΟΥΡΡΕΑΛΙΣΤΙΚΗ ΥΓΕΙΑ

Παραθέτουμε εδῶ ένα πολύ ενδιαφέρον γράμμα, πού μᾶς έστειλε μιᾶ ευγενική κυρία από την Καλλιθέα.

Με επικεφαλίδα «Σουρρεαλιστική 'Υγεία» — γράφει τὸ γράμμα — τὸ περιοδικό «Τάϊμ» (20 Δεκεμβρίου 1960) άσχολείται με μιᾶ σουρρεαλιστική έκθεση, πού παρουσίασε στὸ Μανχάταν ὁ ποιητής 'Αντρέ Μπρετόν τὸ πρώτο δεκαπενθήμερο τοῦ Δεκεμβρίου 1960. 'Η εικόνα πού παρουσιάζει ή έκθεση, όπως την περιγράφει τὸ περιοδικό, ήταν ή εξής:

«'Από μεγάφωνα θαλμένα σὲ επίκαιρα σημεία άκουγόταν μουσική από πιάνο, πού τὸ κοπάναγε ένα μικρό παιδί, καθὸς προσπαθοῦσε νά μάθη. Σ' ένα κοίλωμα ὑπῆρχαν τρεῖς άσπρες κότες, και σὲ μιᾶ γωνία μιᾶ γύφτισσα πού έλεγε τή μοῖρα. Μιᾶ πράσινη σωλήνα φιδόσερνε σ' όλα τὰ δωμάτια τῆς εκθέσεως, ένα ποδήλατο ήταν κρεμασμένο ανάποδα από τὸ ταβάνι, κι' ένα παλαιοντολογικό ρολόι, τεράστιο σὲ μέγεθος, ήταν θαλμένο στην πόρτα γιά φρουρός. Με τέτοια γελοία κατασκευάσματα έκανε την εμφάνισή του στην 'Αμερική ὁ σουρρεαλισμός ύστερα από δεκαοκτώ χρόνια».

Αὐτὰ γράφει τὸ 'Αμερικανικό περιοδικό. Και ή κυρία προσθέτει: «Νομίζω πὸς περιττεύουν τὰ λόγια. Σᾶς έστειλα άπλως αὐτὸ τὸ σημεῖωμα σάν μιᾶ ακόμη απόδειξη τῆς γελοιοποιήσεως τῆς τέχνης από τὸν σουρρεαλισμό».

Και συμφωνοῦμε ότι πραγματικά «περιττεύουν τὰ λόγια».

ΠΡΟΣΦΟΡΑ ... ΚΑΤΑ ΛΑΘΟΣ

Μιᾶ φορὰ πού άπεφάσισε τὸ Κράτος νά κά-

μη μιᾶν αληθινὰ γενναία προσφορὰ στις λογοτεχνικές οργανώσεις, και τὰ έκαμε θάλασσα. Είχε ένα περίσσευμα πεντακόσιες χιλιάδες δραχμές από τὸν προϋπολογισμό, και με τῆ φαινή εμπνευση νά τὸ διαθέση γιά τὴν ένίσχυση και άνάπτυξη τῆς πνευματικῆς κινήσεως, τὸ πρόσφερε στὸ παλαιότερο λογοτεχνικό σωματεῖο τῆς χώρας, τὴν «'Εταιρία 'Ελλήνων Λογοτεχνῶν». Και τὸ Διοικ. Συμβούλιό της, ξαφνισμένο, αλλά και συγκινημένο από τὴν άπροσδόκητη δωρεά, συνέρχεται σὲ έκτακτη συνεδρίαση και εκφράζει στην Κυβέρνηση τὴν ευγνωμοσύνη του. 'Αλλά τότε άκριβῶς άποκαλύπτεται ότι ή προσφορὰ στην 'Εταιρία 'Ελλήνων Λογοτεχνῶν έγινε από ...γραφικό λάθος και ότι προορισμός της ήταν τὸ άλλο λογοτεχνικό σωματεῖο πού έχει τὸν τίτλο «'Εθνική 'Εταιρία τῶν 'Ελλήνων Λογοτεχνῶν». Και φυσικά, έκτακτη συνεδρία έγινε έπίσης τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου και τοῦ δεύτερου αὐτοῦ σωματείου, με νέαν έκφραση ευγνωμοσύνης.

"Ετσι ή Κυβέρνησις εισέπραξε δύο εκδηλώσεις ευγνωμοσύνης, αλλά τὰ δύο σωματεῖα δὲν εισέπραξαν οὔτε τὸ ένα οὔτε τὸ άλλο τὴν πολύτιμη δωρεά, και τὴν διεκδικοῦν τώρα και τὰ δύο, με τὴν άπειλή νά καταφύγουν στὰ Δικαστήρια, στὸν Τύπο και στὴ Βουλή!

Κωμικοτραγικά πράγματα, τὰ ἄποια νομίζουμε ότι — προκειμένου γιά λογοτέχνες — δύσκολα θά τὰ ξεμπερδέψη ή Κυβέρνησις, εκτός βέβαια άν θά ήταν σὲ θέση νά διαθέση κι' άλλες πεντακόσιες χιλιάδες γιά τὸ δεύτερο σωματεῖο — πῶγμα φεῖ! πὸλό άμφίβολο. "Η μήπως άν μοίραζε τις πεντακόσιες χιλιάδες στα δύο σωματεῖα, θά μπορούσε νά προλάβη τὸν εμφύλιο πόλεμο και τὴν ὄλη άναστάτωση; Τὸ ελπίζουμε και τὸ εὐχόμαστε.

ΕΝΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΟ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ

Τὸ διεθνές 'Ινστιτούτο Γκάλοπ, πού συγγυμετρῶ τὴν Κοινή Γνώμη πάνω σὲ διάφορα ζητήματα, έκαμε στην 'Αμερική μιᾶν έρευνα γιά τὸς δώδεκα δημοφιλεστέρους ανθρώπους τοῦ κόσμου. Οἱ 'Αμερικανοὶ ξεχώρισαν εκατὸν σαράντα προσωπικότητες, πού άπ' αὐτῆς άνεδείχθησαν τελικά οἱ δέκα δημοφιλέστερες.

Και θά φαντάζεσθε βέβαια ότι οἱ περισσότεροι ή πάντως ένας μεγάλος αριθμός άπ' αὐτοὺς ήταν συγγραφείς και καλλιτέχνες. Και ὅμως οὔτε άνάμεσα στοὺς δέκα πρώτους, οὔτε και άνάμεσα στοὺς εκατὸν σαράντα ὑπῆρχεν έστω και ένας λογοτέχνης, ένας διανοούμενος, ένας καλλιτέχνης. Οὔτε ένας.

Φυσικά τὸ αποτέλεσμα αὐτὸ άφορᾷ τὴν 'Αμερικανική νοοτροπία. 'Αλλά ή πικρὴ αλήθεια είναι ότι, άν γινόταν παρόμοιο δημοψήφισμα και σὲ άλλες χώρες, δὲν θά είχε πὸλό διαφορετικό αποτέλεσμα...

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΤΟ ΕΛΠΙΔΟΦΟΡΟ ΛΥΚΑΥΓΕΣ ΕΝΟΣ ΤΡΙΠΤΥΧΟΥ

Ἄγαπητὲς «Ἀκτίνες»

Κρατῶ στὰ χέρια μου ἓνα μακρόστενο ὀκτασέλιδο μὲ τὸν τίτλο: «Εὐθύνη», καὶ ὑπότιτλο: «Φυλλάδιον προβληματισμοῦ τῆς νεότητος». Καὶ μόνον αὐτὲς οἱ δύο γραμμὲς μοῦ ἐγγυήθηκαν, κατὰ κάποιον τρόπον, τὴν σοβαρότητα του, καὶ τὸ ἐδιάβασα. Ἐπίλεκτοι συνεργάται, καθηγηταὶ Πανεπιστημίου, διακεκριμένοι συγγραφεῖς καὶ δημοσιογράφοι κλαισιώνουν τὶς σελίδες του. Τὰ περιεχόμενά του: «Ἀνησυχία, τοῦ Κ. Ε. Τσιροπούλου, «Ὁρθοδοξία» τοῦ καθηγητοῦ Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, «Μεταξὺ Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς» τοῦ Πάνου Δοξιάδη, «Ἡ Καινὴ Διαθήκη», τοῦ καθηγητοῦ Σ. Ἀγοριδῆ, καὶ «Προσανατολισμοὶ» ὑπὸ τύπον σχολίων.

Περιεχόμενα ἱκανὰ νὰ δημιουργήσουν προβλήματα ἢ μᾶλλον σκέψεις στοὺς νέους γιὰ τὰ ἤδη ὀφιστάμενα προβλήματα. Διότι, πῶς νὰ τὸ κάνουμε; — εἶναι κάπως βαρὺ νὰ τὸ ἐκφράσω — Οἱ νέοι τοῦ αἰῶνος τοῦ πυρετώδους συναγωνισμοῦ μεταξὺ τῶν δύο κόσμων, τῆς καταπιηκτικῆς ταχύτητος καὶ τῆς κορυφωμένης ἀγωνίας, εἴμαστε ἀπάνταστα νοηλεῖς, ἐκινδύνουνα βραδεῖς καὶ ἐξοργιστικὰ ἀπροβληματίστοι. Ἔτσι ὄχι καὶ πολὺ δύσκολα θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ μιλήσῃ σήμερα γιὰ γηρασμένη.... νεότητα. Καὶ τὸ πῶς φριχτὸ εἶναι ὅτι ἡ λέξις «γηρασμένη» δὲν ἔχει καθόλου τὸ γνώρισμα τῆς ὀμοιότητος, τῆς ὁποίας οὐδὲ ἀνὴν νύξιν τοιμῶ νὰ κάνω ἀναφέροντας τὸν χαιρετισμὸν «γηρασμένη νεότης».

Εἴμαστε ἐξοργιστικὰ ἀπροβληματίστοι, ὁμολογήσαμε προηγουμένως. Καὶ τὸ χειρότερο εἶναι ὅτι ἓνα πλήθος νέων, τὸ μεγαλύτερο πλῆθος, ἔχει προβληματιστῆ ἐντελῶς ἀνυπολόγητα.

Οἱ ἐπερχόμενοι ὅμως νέοι δὲν θὰ ἔχουν δικαίωμα νὰ προφασισθοῦν τὴν ἔλλειψιν ψυχολογημένου προβληματισμοῦ γιὰ τὴ λύσι ὀρισμένων

προβλημάτων τους. Διότι εἰς ἓνα ἀπ' τὰ οὐσιαστικώτερα καὶ δυσκολώτερα ἀπ' αὐτά, δίδει κατεῖναι αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς, καθὼς μᾶς περιγράφει στὸ τελευταῖο βιβλίον του, ὑπὸ τίτλον: Ὁ Ἰησοῦς καὶ τὸ πρόβλημα τῶν φύλλων ὁ κ. Χρήστος Γιανναράς. Βεβαίως ἡ φωνὴ τοῦ Ἰησοῦ στὸ πρόβλημα αὐτὸ ἦταν καὶ θὰ εἶναι πάντα ἡ φωνὴ τῆς ἀληθείας. Χρειάστηκε ὅμως ἡ ζωντανία, ἡ ἐιλικρίνεια καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ νεαροῦ συγγραφέως γιὰ νὰ μᾶς λυτρώσῃ ἀπὸ τὸν σχολαστικισμό μας καὶ νὰ μᾶς πείσῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ μᾶς προβληματίσῃ ὡς πρὸς τὸ νόημά της.

Αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸ δεύτερο φύλλον τοῦ τριπτύχου, περὶ τοῦ ὁποίου καὶ ἡ παρούσα ἐπιστολή.

Καὶ τὸ τρίτο:

Τὸ τρίτο κάλλιστα μπορεῖ ν' ἀποτελέσῃ μέρος τοῦ ἓνα ἐλπιδοφόρου πολὺπτυχο γιὰ τὸ ξανάνωμα τῆς νέας γενιᾶς. Καὶ δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ ν' ἀποτελέσῃ. Διότι ἀνταποκρίνεται ὄχι ἀπλῶς στίς θέσεις, τὰ ρεύματα καὶ τὰ φαινομενικὰ προβλήματα τῶν συγχρόνων νέων, ἀλλὰ κυρίως σ' αὐτὴν τὴν ἴδια τὴν ἀνήσυχην, θυελλώδη καὶ ἐπαναστατικὴν φύσιν τοῦ νέου. Ἔτσι ὁ νέος μὲ τὸ νέο περιοδικὸν «Σκαπάνη» — διότι περὶ αὐτοῦ πρόκειται — βρίσκει τὸν ἑαυτό του, ὕστερα ἀπὸ μιὰ τραγικὴ περιπλάνησιν «ἐνὰ τὰς ἐρήμους» πρὸς δημιουργήσαν διάφοροι ἀνεδαφικοὶ προχειρολόγοι, κατὰ φαντασίαν συγγραφεῖς.

Ἡ «Σκαπάνη» ἔρχεται νὰ γκρεμίσῃ καὶ ν' ἀποκαλύψῃ:

ἔρχεται νὰ καλλιεργήσῃ καὶ νὰ καθοδηγήσῃ

ἔρχεται γιὰ νὰ γεμίσῃ μ' ἐλπίδα τὸ μέλλον καὶ νὰ διαβεβαίωσῃ ὅτι τὰ νειῶτα δὲν γέρασαν.

Ἔνα τρίπτυχο ἄνοιξε.

Ἔνα ἐλπιδοφόρο λυκαυγὲς ἀντικρύζουμε.

Μετὰ τιμῆς
Δ. ΚΑΣΤΟΣ

Παρακαλοῦνται οἱ κ. κ. Συνδρομηταὶ τῶν «Ἀκτίνων» ὅπως ἀποστείλουν τὴν συνδρομὴν των διὰ τὸ ἀρξάμενον νέον ἔτος 1961 ἐκ δρχ. 45, ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον, εἰς τὰ γραφεῖα τοῦ περιοδικοῦ (Καρότση 14, Ἀθῆναι).

Μηνιαῖον Περιοδικὸν «Ἀκτίνες», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων Ἐκδοσῆς Χριστ. Ἐνώσεως «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: ὁδὸς Καρότση 14, Ἀθῆναι (Τηλ. 35-023).— Θεσσαλονίκης: Ἀγ. Σοφίας 38. — Ὑπεύθυνος: Γ. Δ. Ἰατρίδης, κατοικία Ἀριστοφάνους 10 Ἀθῆναι (1). — Ἐτησίαν συνδρομὴ δρχ. 45, ἐξωτ. δολλ. 3. — Προϊστ. τυπογραφείου Δ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομιχάλη 176. — Χειρόγραφα, δημοσιεύμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.